

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS KATEDRA**

AUŠRA GEDMINAITĖ

(Baudžiamosios teisės ir kriminologijos programa, nuolatinės studijos)

(Valstybinis kodas 62401S111)

**SEKSUALINIS PRIEKABIAVIMAS LIETUVOS IR UŽSIENIO
VALSTYBIŲ BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:
Lekt. Vidmantas Dvilaitis

VILNIUS, 2011

TURINYS

ĮVADAS	3
1. TEISINĖS SEKSUALINIO PRIEKABIAVIMO IŠTAKOS	7
1.1. Seksualinio priekabiavimo užuomazgos ir raidos etapai užsienio valstybėse ir Lietuvoje..	7
2. BENDRA SEKSUALINIO PRIEKABIAVIMO SAMPRATA IR JŲ ĮTVIRTINANTYS TEISĖS AKTAI.....	11
2.1. Socialinė – teisinė seksualinio priekabiavimo samprata	11
2.2. Seksualinio priekabiavimo samprata atskiruose teisės aktuose.....	15
2.2.1. Tarptautinių teisės aktų, reglamentuojančių seksualinį priekabiavimą, apžvalga.....	15
2.2.2. Europos Sąjungos teisės aktų, reglamentuojančių seksualinį priekabiavimą, apžvalga	17
2.2.3. Atskirų valstybių teisės aktų, reglamentuojančių seksualinį priekabiavimą, apžvalga	24
2.2.4. Lietuvos teisės aktų, reglamentuojančių seksualinį priekabiavimą, apžvalga.....	33
3. BAUDŽIAMOJI TEISINĖ SEKSUALINIO PRIEKABIAVIMO SAMPRATA LIETUVOS RESPUBLIKOJE IR UŽSIENIO VALSTYBĖSE	37
3.1. Bendra baudžiamoji teisinė seksualinio priekabiavimo samprata.....	37
3.2. Seksualinio priekabiavimo apžvalga pagal užsienio valstybių baudžiamuosius ir kitus įstatymus	40
3.2.1. Prancūzija	40
3.2.2. Austrija	42
3.2.3. Italija.....	44
3.2.4. Vengrija	46
3.2.5. Portugalija.....	47
3.3. Seksualinio priekabiavimo sudėtis pagal Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso nuostatas	49
3.3.1. Seksualinio priekabiavimo nusikalstamos veikos sudėties analizė	49
3.4. Duomenų apie seksualinį priekabiavimą analizė.....	59
IŠVADOS	63
SANTRAUKA	66
SUMMARY	67
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	68

IVADAS

Bendroji temos charakteristika ir aktualumas. Moterų ir vyrų lygybės ir lygių galimybių politika Lietuvoje ir užsienio valstybėse tampa vienu iš esminių veiksnių sprendžiant demografines, ekonomines, socialines bei teisinės problemas. Moterų ir vyrų lygių galimybių pažeidimas reiškia asmens diskriminaciją dėl lyties, kas yra fundamentalių žmogaus teisių pažeidimas. Kiekvieno seksualinio priekabiavimo atveju taip pat pažeidžiama lyčių lygybė. Lyčių lygybė apima seksualinio priekabiavimo ir kitokio pobūdžio pažeidimų draudimą ir teisę dirbti orioje darbo aplinkoje, kas yra visuotinai pripažintina žmogaus teisėmis. Seksualinis priekabiavimas ardo lygybės principu pagrįstus, normalius darbo ar mokymosi santykius, pažeidžia fundamentalias žmogaus teises bei mažina gyvenimo, darbo ir mokymosi kokybę.

Seksualinio priekabiavimo tema gana subtili, viena iš nedaugelio privataus gyvenimo sričių, kurią teisė bando reguliuoti, numatydamą požymius, leidžiančius apibūdinti seksualinį priekabiavimą bei teisinę atsakomybę už tokį elgesį. Tokiu būdu tarptautinių ir Europos Sąjungos (toliau ES) dokumentų, nacionalinių teisės aktų įtvirtinimas, jų apsaugos mechanizmo užtikrinimas bei baudžiamasis teisinis seksualinio priekabiavimo įvertinimas yra viena iš svarbiausių jo užkardymo priemonių. Dėl to yra labai svarbu išnagrinėti teisės aktus, reglamentuojančius seksualinį priekabiavimą bei teisingai įvertinti ir taikyti teisės aktuose įtvirtintas nuostatas, susijusias su juo. Labai svarbiu seksualinio priekabiavimo sampratos formulavimui tapo 1998 m. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas, o vėliau – 2000 m. priimtas Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas.

Šiame darbe tyrinėjamas ne tik seksualinis priekabiavimas kaip socialinis reiškiny, bet ir pateikiamas jo baudžiamasis teisinis vertinimas, taip pat jis yra lyginamas su kitomis valstybėmis. Seksualinis priekabiavimas, kaip baudžiamosios teisės institutas, įtvirtintas Baudžiamajame kodekse (BK 152 str.). Kitos teisės šakos taip pat yra pasitelkiamos kovojant su šiuo neigiamu socialiniu reiškiniu. Tačiau seksualinis priekabiavimas, kaip socialinė ir teisinė problema, vis dar mažai pažįstamas teismų praktikoje. Todėl detaliam atskleidimui, kokios seksualinio priekabiavimo formos ir apraiškos būdai atspindi šį reiškinį kaip diskriminaciją dėl lyties bei kaip baudžiamosios teisės institutą – aktualią teorinę ir praktinę problemą. Šias problemas iš dalies lemia tai, kad seksualinis priekabiavimas kaip diskriminacijos forma bei kaip baudžiamosios teisės institutas Lietuvoje atsirado ne taip seniai.

Seksualinis priekabiavimas gali būti kaip mokslinio, socialinio bei teisinio tyrinėjimo dalykas. Šia tema jau pradėta plačiau domėtis Lietuvoje ir kitose valstybėse, tačiau ji vis dar išlieka mažai paliesta ir tyrinėta moksliniu bei baudžiamuoju teisiniu lygmeniu. Todėl išlieka didžiulis poreikis išnagrinėti seksualinį priekabiavimą ne tik kaip socialinę problemą, bet ir kaip priešingą teisės aktams pažeidimą, įtvirtintą ir baudžiamuosiuose įstatymuose.

Tyrimo objektas ir dalykas. Tyrimo objektas yra seksualinio priekabiavimo institutas kaip socialinis ir teisinis reiškinys Lietuvoje bei užsienio valstybėse.

Tyrimo dalykas – Lietuvos Respublikos, kitų užsienio valstybių įstatymai bei tarptautiniai ir ES dokumentai, reglamentuojantys seksualinį priekabiavimą bei numatantys atsakomybę už jį, šių įstatymų ir dokumentų aiškinimai, jų taikymo praktika, Lietuvos ir užsienio valstybių baudžiamosios teisės teoretikų darbai, Lietuvos teismų praktika.

Darbo tikslas yra atskleisti seksualinio priekabiavimo sampratą, išanalizuoti pagrindines baudžiamosios atsakomybės už seksualinį priekabiavimą problemas, palyginti su užsienio valstybių politika seksualinio priekabiavimo klausimais, taip pat atskleisti bei pagrįsti seksualinio priekabiavimo instituto svarbą Lietuvos ir užsienio valstybių baudžiamojame teisėje.

Tyrimo uždaviniai yra:

- Atskleisti seksualinio priekabiavimo sampratos ištakas ir atskleisti jo teisinės raidos etapus;
- Iširti tarptautinius ir ES dokumentus, Lietuvos Respublikos bei užsienio šalių galiojančius įstatymus, reglamentuojančius seksualinį priekabiavimą kaip priešingą teisei veiką;
- Išnagrinėti seksualinio priekabiavimo instituto svarbą baudžiamojame teisėje;
- Išanalizuoti Lietuvos teisės aktų nuostatas, pateikiant teismų praktikos pavyzdžių dėl seksualinio priekabiavimo, pateikiant teigiamus ir neigiamus teorinių nuostatų taikymo pavyzdžius.

Darbe nėra analizuojamos sankcijos, numatytos už seksualinį priekabiavimą, taip pat bausmių skyrimo problemos.

Tyrimo hipotezė. 1998 m. LR moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas įtvirtino seksualinio priekabiavimo sampratą, taip įtvirtinęs seksualinį priekabiavimą kaip priešingą teisei veiką, o 2000 m. LR baudžiamajame kodekse įstatymų leidėjas seksualinį priekabiavimą įtvirtino kaip nusikalstamą veiką, tačiau vis dėlto ne visi jo požymiai yra tinkamai atskleisti Lietuvos teisėje apskritai, taip pat baudžiamojame teisėje, todėl atsakomybės už ją taikymas tam tikrais atvejais yra problemiškas.

Tyrimo šaltiniai ir metodai. Tyrimo šaltiniai tarptautiniai ir ES dokumentai, Lietuvos bei užsienio valstybių įstatymai, įskaitant baudžiamuosius įstatymus, Lietuvos ir užsienio šalių teisės teoretikų suformuluotos nuostatos monografijose, disertacijose, mokomuosiuose ir periodiniuose leidiniuose. Seksualinio priekabiavimo nuostatų praktinio taikymo problemos darbe nurodomos išanalizavus Lietuvos Teismų praktiką traukiant asmenis baudžiamojon atsakomybėn už seksualinį priekabiavimą pagal 2000 m. Lietuvos Respublikos Baudžiamąjį kodeksą.

Tyrimas atliktas taikant istorinį, lyginamąjį – teisinį, loginį – analitinį, sisteminės analizės ir kt. metodus. Istorinis metodas taikytas siekiant atskleisti seksualinio priekabiavimo sampratos formavimąsi ir raidą. Lyginamuoju – teisiniu metodu lyginamos ir vertinamos seksualinio priekabiavimo požymių mokslinės koncepcijos ir mokslininkų nuomonės, tarptautiniai, ES dokumentai, Lietuvos ir kitų valstybių įstatymai. Tokio lyginimo pagrindu daromos išvados apie egzistuojančias seksualinio priekabiavimo koncepcijos problemas. Loginis – analitinis metodas taikomas aiškinantis teisės normų turinį, darant apibendrinimus ir rašant išvadas. Sisteminės analizės metodas pasitelkiamas siekiant pateikti seksualinio priekabiavimo sampratą, atskleidžiant jo požymius bei galimas išraiškos formas.

Pažymėtina, jog mokslinių darbų, kuriuose būtų atliktas seksualinio priekabiavimo kaip veikos, priešingos teisės aktams bei kaip baudžiamojo nusizengimo pagal naująjį Lietuvos Respublikos Baudžiamąjį kodeksą, ypač lyginamuoju aspektu su kitomis valstybėmis, nėra daug. O dauguma Lietuvos baudžiamosios teisės vadovėlių parašyti dar galiojant 1961 m. kodeksui, kuriame seksualinio priekabiavimo nuostatos nebuvo numatyta.

Lietuvos bei užsienio literatūroje dominuoja socialinė seksualinio priekabiavimo tyrimo kryptis. Šiuo metu Lietuvoje jau susidomėta seksualiniu priekabavimu kaip socialiai reikšmingu reiškiniu, tačiau kaip teisės aktams priešinga veika bei kaip baudžiamosios teisės institutas teorijoje ir praktikoje jis tyrinėtas dar labai mažai. Pavyzdžiui, **Virginija Jurėnienė**, aktyvi feminizmo studijų propaguotoja Lietuvoje, tiria moterų išsilaisvinimo ir teisių reikalavimo vėluojančius, palyginti su Vakarų Europa, atspindžius mūsų krašte, vietinę moterų politinio ir socialinio sąmoningumo, politinio dalyvavimo, solidarumo ir gebėjimo atstovauti savo teisėms raidą. **Virginija Šidlauskienė** aiškina konkrečius lyčių politikos atvejus, susijusius su seksualiniu priekabavimu universitetinėje aplinkoje, taip pat pastebi, kad seksualinis priekabavimas yra susijęs su platesniu reiškiniu – diskriminaciniu socialiniu priekabavimu, kuris įgalina hierarchinę ir administracinę diskriminaciją, pažeidžia žmogaus orumą ir yra viena didžiausių Lietuvos švietimo ydų. **Deivida Vandzinskaitė** nagrinėja naujus socialinius ekonominius reiškinius, susijusius su lyčių diskriminacija ir apibrėžiamus metaforomis: „stiklinės lubos“, „stiklinės sienos“ ir „lipnios grindys“, kuriomis yra parodoma šiuolaikinės nematomosios diskriminacijos bruožai, kurių negali lengvai pašalinti nei deklaruojamos vertybės, nei kalbos inovacijos, nei teisiniai sprendimai, ji mano, jog „nematomasis“ diskriminavimas vienaip ar kitaip pasireiškia netiesioginiu seksualiniu priekabavimu, kurį galima pastebėti ir jo pagrindu parodyti permatomus barjerus. **Vidmantas Dvilaitis** į seksualinį priekabavimą pažvelgė ne tik iš socialinės, bet ir iš teisinės pusės, atskleidė jo sampratą teisės aktuose bei atskleidė teisinę atsakomybę už jį.

Apžvelgiant užsienio autorius, tyrinėjančius seksualinio priekabiavimo fenomeną, matyti, jog tai daugiausia Amerikiečių sociologai, teisininkai, profesoriai, kurie seksualinį priekabiavimą mato labiau kaip socialinį, o ne teisinį reiškinį bei tiria jo atsiradimo priežastis, taip pat lygina teisinį reglamentavimą tarp valstybių. Pavyzdžiui, Vašingtono valstijos universiteto, politikos mokslų profesorės **Amy Mazur** tyrimuose bei doktrinoje atsispindi feministinės politikos klausimai bei jų palyginimai su Prancūzija ir kaip feministiniai judėjimai įtakojo seksualinio priekabiavimo atsiradimą. **Kathrin S. Zippel**, Bostono Šiaurės Rytų universiteto sociologijos profesorė, tyrinėja seksualinį priekabiavimą kaip socialinį reiškinį, kaip globalią problemą, jo ištakas, politiką bei lygina su Vokietijos seksualinio priekabiavimo politika ir ES apskritai. Teisininkės, feministės, mokslininkės bei aktyvistės **Catharine A. MacKinnon** darbus galima skirstyti į kelias kryptis, nors ir iš dalies sutampančias – seksualinis priekabiavimas, pornografija ir tarptautinė veikla. Masačusetso technologijų universiteto profesorė bei ombudsmenė **Mary P. Rowe** domisi daugeliu konfliktų valdymo sričių, viena iš jų yra seksualinis priekabiavimas. Ji taip pat laikoma seksualinio priekabiavimo termino pradininke. Sociologijos profesorės **Abigail C. Saguty** domėjimosi sričių spektras taip pat platus – kultūra, lyčių skirtumai, teisė, politika, lyginamoji sociologija. Tyrinédama tarpnacionalinius skirtumus bei seksualinio priekabiavimo reikšmes ir definicijas, ji didžiausią dėmesį kreipia, kokie yra pagrindinių institucijų skirtumai kiekvienoje valstybėje ir kaip jos sąveikauja.

1. TEISINĖS SEKSUALINIO PRIEKABIAVIMO IŠTAKOS

1.1. Seksualinio priekabiavimo užuomazgos ir raidos etapai užsienio valstybėse ir Lietuvoje

Seksualinis priekabiavimas – tai ganėtinai naujas socialinis fenomenas, kurio pirmosios apraiškos darbo vietoje jau buvo žinomos nuo industrializacijos pradžios, kai į darbo rinką įžengė ir moterys. Darbdaviai, profesinės sąjungos ir darbuotojai tapo susiję su socialiniais – lyčių darbo vietoje santykiais, kai atsirado daugiau moterų, dirbančių kartu su vyrais. Moterų įžengimas į tokią darbo aplinką, kur dominavo vyrai, nulėmė tokio pobūdžio lyčių konfliktą. Tačiau pats terminas „seksualinis priekabiavimas“ yra palyginti naujas, sukurtas tik 1970 m.¹

Seksualinio priekabiavimo problema buvo ryški ir švietimo sektoriuje, nes lytinės segregacijos ir seksizmo istorija švietimo sistemoje ir universitetuose tęsiasi jau daugelį amžių. Naujaisiais amžiais, siekiant išvengti seksualinio priekabiavimo bei nenormatyvinių lytinių santykių, buvo atskiriamos merginų ir vaikinų gimnazijos, licėjai, tačiau universitetuose tokios atskirties praktikos nebuvo taikomos. Todėl laipsniškai susiklostė dėstytojų seksistinis požiūris į studentes.²

Feminizmo studijų atstovės vienos pirmųjų išdrįso įvairiausiose sferose dominuojant sakralinei, dialektinei, historicistinei, genetinei ir kitoms teorijoms neigti tokį seksistinį požiūrį ir vienos pirmųjų prakalbo apie socialinę tikrovę šiuo klausimu, išdrįso teigti, kad lytis yra socialinis ir kultūrinis kūrinys ir gali būti keičiamas.³

Pirmą kartą seksualinio priekabiavimo terminas oficialiai pavartotas 1973 m., kai dr. Mary P. Rowe skaitė pranešimą Masačusetso technologijų institute apie įvairių formų lyčių problemas. Tačiau, kaip ji pati teigė, jog, jos manymu, ne ji buvo pirma, pavartojusi seksualinio priekabiavimo terminą, kadangi dar 1970 m. dirbančių moterų grupės Masačusetse aptarė seksualinio priekabiavimo klausimą bandant suformuluoti šiam reiškiniui tinkamiausią terminą. Tačiau vis dėlto, Masačusetso technologijų institutas laikomas didžiausia, ar viena iš didžiausių organizacijų, pradėjusių svarstyti seksualinį priekabiavimą kaip problemą, bei formavusi aktualius politikos ir procedūrų numatymo klausimus Masačusetso technologijų instituto mokslinėje taryboje.⁴

¹ Zippel Kathrin S. *The Politics of Sexual Harassment // A comparative study of the United States, the European Union, and Germany*, Cambridge university press, 2006, P. 11;

² *Inter-studia humanitatis*, tęstinis interdisciplininis mokslo leidinys, humanitarinės pakraipos žurnalas, Nr. 5/ 2008 // Šiaulių universitetas;

³ Ten pat;

⁴ "Saturn's Rings," a study of the minutiae of sexism which maintain discrimination and inhibit affirmative action results in corporations and non-profit institutions; published in *Graduate and Professional Education of Women*, American Association of University Women, 1974, P. 1-9;

XX a. 9 dešimtmečio pradžioje moterų feminisčių judėjimo atstovės teigė, jog platūs kultūriniai, socialiniai, teisiniai ir politiniai pasikeitimai buvo būtini. Feminisčių judėjimo atstovės laikėsi tokios nuomonės, kad seksualinis priekabiavimas yra pirmiausia lyčių problema, vyrų piktnaudžiavimas valdžia, nes jie užėmė aukštesnę padėtį nei moterys. Dominavo faktas, jog darbuotojos buvo dažnai seksualiai išnaudojamos jų darbdavių, tačiau buvo keliamas ne teisingumo ar teisėtumo, bet moralės klausimas, o moterys buvo laikomos kaltomis, jei pastodavo.⁵ Be to, feministės teigė, jog seksualinis priekabiavimas darbe neatsirado atsitiktinai, bet buvo kaip moters žemesnio statuso ir mažesnio atlyginimo rezultatas. Moteriškosios lyties atstovės patirdavo seksualinį priekabiavimą vien dėl to, jog jos paprasčiausiai buvo moterys. Dėl plačiai paplitusio feministinio judėjimo pasirodė pirmoji speciali literatūra apie seksualinį priekabiavimą JAV, Kanadoje, Jungtinėje Karalystėje ir Vokietijoje.⁶

Teisės mokslininkė ir feministė Chaterine MacKinnon 1979 m. pastebėjo, jog seksualinių paslaugų poreikavimas dažniausiai buvo įdarbinimo, paaukštinimo ar kitų ekonominių pranašumų sąlyga. O reali grėsmė, kad moteriai darbo aplinka taps priešiška galėjo sukompromituoti galimybę ateiti į darbą, kur užmokestis buvo didesnis bei dominavo vyrai.⁷

Išaugęs lyčių studijų sąjūdis lėmė esmines pažinimo teorijų slinktis, subjekto interpretacijų pokyčius, diskursų analizės raidą. Atitinkamai feministiniai, maskulinistiniai proveržiai socialiniuose ir humanitariniuose moksluose darė (-o) įtaką praktinės politikos, teisės aktų kaitai, pozityviai paveikė ekonomikos raidą, personalo vadybą, meno ikonografijos vystymąsi.⁸ Feministiniai judėjimai įvairiose valstybėse nulėmė seksualinio priekabiavimo politizavimą, kuris tapo ne tik socialiniu fenomenu, bet ir reiškiniu, kurio draudimui reikalingos teisinės reformos. Pirmiausia seksualinis priekabiavimas įstatymiškai išsivystė anglosaksų teisinės sistemos šalyse.⁹

JAV buvo pirmoji valstybė pasaulyje, kuri pripažino, jog seksualinis priekabiavimas yra diskriminacijos forma lyties atžvilgiu ir šiandien, greičiausiai, yra vienintelė valstybė, turinti labiausiai išvystytą ir sudėtingiausią teisinį ir institucinį aparatą bei teisinę sistemą, reguliuojančią tokio pobūdžio skundus. Atspirties tašku tokiam procesui laikoma Anitos Hill klausimas Kongrese jai apkaltinus savo buvusį viršininką, kandidatą į Aukščiausiojo Teismo narius Clarence'ą Thomą, nepadoriu priekabiavimu, kas paskatino moteris drąsiau kovoti su

⁵ Segrave, J. O. The perfect 10: 'sportspeak' in the language of sexual relations // Journal Article on the subjects of sociocultural-factor; masculinity; femininity; sexuality; survey; attitude; language, 1994, P. 95- 113;

⁶ Zippel Kathrin S. The Politics of Sexual Harassment // A comparative study of the United States, the European Union, and Germany, Cambridge university press, 2006, P. 14;

⁷ Ten pat, P. 15;

⁸ Inter-studia humanitatis, tęstinis interdisciplininis mokslo leidinys, humanitarinės pakraipos žurnalas, Nr. 5/ 2008 // Šiaulių universitetas;

⁹ Zippel Kathrin S. The Politics of Sexual Harassment // A comparative study of the United States, the European Union, and Germany, Cambridge university press, 2006, P. 17;

netinkamai besielgiančiais viršininkais.¹⁰ Teisė seksualinio priekabiavimo klausimais taip pat pradėjo formuotis Kanadoje, Australijoje ir Jungtinėje Karalystėje XX a. 8 dešimtmečio pabaigoje, o pirmieji ES teisės aktai seksualinio priekabiavimo klausimais datuojami tik pačioje XX a. pabaigoje, po to, kai 1987 m. Europos Komisija paskelbė tyrimo rezultatus, kuriais buvo oficialiai konstatuota, jog seksualinis priekabiavimas, tai plačiai paplitusi problema darbo vietose. Dėl to Europos Komisija ėmėsi keletą įstatymų leidimo iniciatyvų XXI a. pradžioje, tačiau šis procesas buvo labai lėtas, o rezultatai minimalūs. Be to, pirmieji priimti teisės aktai buvo rekomendacinio pobūdžio.¹¹ Nepaisant to, priimti įstatymai ne tik apibrėžia seksualinį priekabiavimą įvairiais aspektais, bet ir pateikia skirtingus būdus, kaip kaltininkui atsakyti dėl seksualinio priekabiavimo, o darbdaviams būti atsakingiems sukuriant tinkamą darbo aplinką nuo civilinės iki darbo, nuo darbo iki baudžiamosios teisės.¹²

JAV teiseje smarkiai atsispindi feminisčių teisiniai argumentai, o svarbiausia, kad JAV teismai seksualinio priekabiavimo definiciją priėmė iš nukentėjusio asmens perspektyvos – „kaip nepageidaujamas seksualinis elgesys“. Dabar tokio pobūdžio definicija atsispindi visuose teisės aktuose, reglamentuojančiuose seksualinį priekabiavimą, o nepageidaujamas seksualinės prigimties elgesys yra vienas svarbiausių požymių nustatant, ar toks elgesys yra priešingas teisei bei atibojant seksualinį priekabiavimą nuo kitų panašaus pobūdžio nusikalstamų veikų. Pastebėtina ir tai, jog pirmosiose įtvirtintose nuostatose numatytas skundų pateikimo mechanizmas ir, kad nukentėjusiam asmeniui priekabiautojo veiksmai turi būti akivaizdžiai nepriimtini, nepageidaujami, nemalonūs.

Prie šito dar svarbu paminėti, jog nors ir yra visuomenės supratimas, kad seksualinio priekabiavimo įstatymai pažengė toli, iš esmės jokių būdu ši pažanga nėra tokia plati, kaip dauguma žmonių mano esant ir ne tik Europos, bet ir JAV visuomenė dažnai būna suklaidinta neteisingais ir perdėtais teiginiais dėl seksualinio priekabiavimo įstatymų pasiekimų.

Iš tuometinių Europos Sąjungos valstybių narių, kai seksualinio priekabiavimo nuostatos pradėjo formuotis, teisės aktą, reglamentuojantį seksualinį priekabiavimą, priėmė Ispanija 1989 m., Švedija tokio pobūdžio įstatymą priėmė 1991 m., Austrija, Belgija ir Prancūzija – 1992 m., Vokietija – 1994 m., Suomija, Jungtinė Karalystė – 1995 m., Italija – 1996 m., Airija – 1998 m., Liuksemburgas – 2000 m. Iš jų Italija ir Prancūzija seksualinio priekabiavimo draudimo nuostatas įtraukė ir į Baudžiamąjį kodeksą.¹³

¹⁰ Zalewski T. Amerika už plačiai užvertų durų // *Polytika*. 2006, Vertė Vitalijus Charkovas;

¹¹ Morgan, James F. Sexual Harassment in the European Union: the Dawning of a New Era // *SAM Advanced Management Journal*. 2004;

¹² Zippel Kathrin S. The Politics of Sexual Harassment // *A comparative study of the United States, the European Union, and Germany*, Cambridge university press, 2006, P. 18;

¹³ Ten pat, P. 17;

Lietuvos moterų judėjimo etapus ir bruožus tyrinėjanti bei aktyvi feminizmo studijų propaguotoja Lietuvoje Virginija Jurėnienė, teigia, kad Lietuvos moterų raidos tarpukario laikotarpiu specifiką lėmė mažas šalies urbanizacijos lygis, didelės etninės miesto ir kaimo struktūrinės disproporcijos (multikultūriniai miestai ir grynai etniniai kaimai), stipri Katalikų bažnyčios ir tautinė ideologija. Pokario laikotarpiu moterų sąmoningumo raidą lėmė ne vidinis jų pilietinis ir politinis aktyvumas, o nauja proletariškos šeimos koncepcija, kuri atvėrė moterims politinio, tačiau nelaisvo, subordinuoto totalitariniam režimui, aktyvumo galimybę. Todėl tuometinis moterų, nepriklausomų politinių, socialinių lyderių buvimas daugiau yra atsitiktiniai atvejai, išimtis, o ne nuoseklios socialinės, edukacinės raidos rezultatas, ne kasdienė praktika.¹⁴

XX a. pradžioje prasidėjo profesinis judėjimas, kuriame dalyvavo ir moterys. Jis, palyginti su Vakarų Europa, buvo silpnas. Vakarų ir Vidurio Europos moterų judėjimai buvo susipynę su profesinių sąjungų judėjimais. Profesinių sąjungų organizacijų skaičius itin didėjo 1920 m. pirmąjį pusmetį. 1923 m. buvo įkurta katalikiška moterų profesinė sąjunga. Kovo 4 d. *Lietuvių katalikių moterų vyriausiasis sekretoriatas* sušaukė steigiamąjį susirinkimą ir įkūrė *Lietuvių valdininkų draugiją*.¹⁵ Šios draugijos tikslas buvo apginti valdininkų profesinius, socialinius ir finansinius interesus, moterys buvo raginamos pasisakyti spaudoje, ir dalyvauti darbininkų judėjime, nes jos realiai neturėjo lygių teisių su vyrais, jų socialinė, ekonominė padėtis buvo labai sunki.¹⁶

Iš esmės aktyvi, pilietiška ir politiškai nepriklausoma moterų raidos ir perspektyvų refleksija prasidėjo tik po nepriklausomybės atgavimo. Tiesa, daugiausia kalbama apie moterų kovos dėl politinių teisių ir šių teisių įgyvendinimo projektus, kurie akcentavo daugiau lygybę, o ne galimybes ir skirtumus.¹⁷ Nepaisant moterų judėjimų siekiant emancipacijos, Lietuvoje seksualinis priekabiavimas nebuvo išskiriamas kaip atskira diskriminacijos forma ar išskirtinai reikšminga socialinė problema.

Lietuvoje seksualinis priekabiavimas kaip reiškinys bei kaip priešinga teisės aktams veika tiesiogiai pradėta reglamentuoti 1999 m., kai įsigaliojo Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas. Iki šio įstatymo įsigaliojimo Lietuvos teisėje seksualinis priekabiavimas nebuvo formalizuojamas.¹⁸

¹⁴ Inter-studia humanitatis, tęstinis interdisciplininis mokslo leidinys, humanitarinės pakraipos žurnalas, Nr. 5/ 2008 // Šiaulių universitetas;

¹⁵ Jurėnienė V. Lietuvių moterų judėjimas XIX amžiaus pabaigoje- XX amžiaus pirmojoje pusėje // Monografija, Vilniaus universiteto leidykla. 2006, P. 151; Lietuvių katalikių moterų III kongreso protokolas. Kaunas, 1925. LCVA, f. 1410, ap. 1, b. 2, 1. 67 a. p.;

¹⁶ Ten pat, P. 151;

¹⁷ Inter-studia humanitatis, tęstinis interdisciplininis mokslo leidinys, humanitarinės pakraipos žurnalas, Nr. 5/ 2008 // Šiaulių universitetas;

¹⁸ Parengė Vaičiūnienė L. Seksualinis priekabiavimas: nekaltas flirtas ar žmogaus teisių pažeidimas // Lietuvos Respublikos Seimas, Jungtinių Tautų vystymo programa, Vilnius, 2003, P. 28;

2. BENDRA SEKSUALINIO PRIEKABIAVIMO SAMPRATA IR JŲ ĮTVIRTINANTYS TEISĖS AKTAI

Seksualinis priekabiavimas visų pirma yra socialinių santykių kategorija, kadangi nuo seniausių laikų egzistuojantis tokio pobūdžio elgesys ilgainiui buvo suvoktas kaip svarbi socialinė problema ir imta apie jį kalbėti kaip apie žmogaus teisių pažeidimą bei diskriminaciją. Dėl šios priežasties atsirado poreikis seksualinį priekabiavimą įtvirtinti teisės aktuose, taip užtikrinant asmens apsaugą nuo šio reiškimo.

2.1. Socialinė – teisinė seksualinio priekabiavimo samprata

Seksualinis priekabiavimas kildinamas pirmiausia kaip socialinė lyčių problema. Kai šis fenomenas buvo pradėtas atpažinti, nebuvo laikoma, kad jis gali sukelti rimtą ekonominę ir psichologinę žalą. Buvo laikoma, kad tai *kavaliersdelikt* (nežymus nusižengimas), dėl kurio negali kilti griežta atsakomybė.¹⁹ Išryškėjus seksualinio priekabiavimo požymiams bei pradėjus vertinti jo pasekmes kilo diskusijos, kaip reikėtų traktuoti šį reiškinį. Tapo aišku, kad jis daro įtaką socialiniams bei moterų ir vyrų santykiams darbe, dėl to požiūris ėmė kisti, atsirado poreikis seksualinio priekabiavimo teisiniam reglamentavimui. Taip buvo suformuluoti seksualinio priekabiavimo požymiai, kurie šiandien nubrėžia jo definiciją ir jų visuma pripažįstama diskriminacijos dėl lyties forma. Tai buvo svarbus žingsnis įtvirtinant seksualinį priekabiavimą teisės aktuose.

Šiandien seksualinis priekabiavimas yra suprantamas kaip nepageidaujamas seksualinio pobūdžio elgesys ar dėmesys, kuris trukdo normaliai gyvenimo, darbo bei mokymosi kokybei. Seksualiniu priekabiavimu galima apibūdinti įvairų elgesį, nuo seksualinio pobūdžio komentarų apie žmogaus išvaizdą, įžeidinėjimų iki gandų skleidimo apie asmens seksualinį elgesį. Seksualiniu priekabiavimu laikytinas ir pasiūlymas koku nors būdu priklausomam asmeniui arba bendradarbiui lytiškai santykiuoti.

Laikoma, jog nuo seksualinio priekabiavimo gali nukentėti ir moterys, ir vyrai. Tačiau dažniausiai seksualinio priekabiavimo aukomis tampa moterys, o priekabiautojai būna vyrai. Taip yra todėl, kad šiuolaikinėje visuomenėje vyrų socialinės ir ekonominės galios vis dar tebėra didesnės. Seksualinis priekabiavimas neigiamai veikia priekabiamą asmens psichinę ir fizinę sveikatą, ekonominę bei socialinę padėtį, gyvenimo, mokymosi bei darbo kokybę. Nors šiandien

¹⁹ Zippel Kathrin S. The Politics of Sexual Harassment // A comparative study of the United States, the European Union, and Germany, Cambridge university press, 2006, P. 13;

daugumoje valstybių seksualinis priekabiavimas kaip diskriminacijos forma yra uždraustas įstatymiškai, tačiau pakantumas ir tolerancija šio pobūdžio diskriminacijos formai skiriasi skirtingose valstybėse dėl jų skirtingo išsivystymo lygio, gyventojų informatyvumo, net dėl kultūrinių priežasčių. Dėl visuomenėje vyraujančių stereotipų moterys nesijaučia saugios, bijo būti išjuoktos, apkaltintos, kad pačios išprovokavo tokį elgesį. Taip pat, remiantis įvairiais straipsniais, viešąja nuomone ir atsižvelgiant į visuomenės informatyvumą Lietuvoje ir lyginant su kitomis valstybėmis, galima teigti, jog dažnai asmenys, prie kurių seksualiai priekabiaujama, nežino, kas yra seksualinis priekabiavimas, kaip jis pasireiškia socialiniuose santykiuose ir, kokių teisės aktų pagrindu galima ginti savo teises ir teisėtus interesus bei, kaip išvengti tokio pobūdžio diskriminacijos lyties pagrindu.

Dėl tokių priežasčių buvo labai svarbu, kad seksualinis priekabiavimas iš vien tik socialinės kategorijos pereitų ir į teisinę. Kadangi teisė sergsti, kad santykiai tarp bendradarbių ar asmenų, einančių aukštesnes pareigas, bei kitų, vienu ar kitu atveju susijusių asmenų neperžengtų tos nematomos ribos, kai visa tai pradeda vadinti ne asistavimu, dėmesingumu, o seksualiniu priekabiavimu.

Seksualinio priekabiavimo įtvirtinimas teisės aktuose yra svarbus žingsnis pripažįstant jį socialiai reikšminga problema nacionaliniu bei pasauliniu mastu, taip pat kaip šiurkštų žmogaus teisių pažeidimą, kaip diskriminacijos dėl lyties formą, kaip darbo drausmės pažeidimą, nusikalstamą veiką ar kaip priešingą teisės aktams veiką. Seksualinio priekabiavimo apibrėžimo bei draudimo nuostatų įtvirtinimas teisės aktais yra svarbus keliais aspektais. Pirma, seksualinio priekabiavimo apibrėžimo suformulavimas nustato elgesio ribas darbe ar mokymo įstaigoje ir žinojimas, jog šių ribų negalima peržengti, gali sulaukyti asmenį nuo seksualinio priekabiavimo. Taip pat apibrėžimas, įtvirtintas teisės aktuose, numato, koks elgesys yra reguliuojamas ir koks elgesys yra nepriimtinas. Antra, paprastai teisės aktuose atsispindi veikos, kurios yra socialiai ir teisiškai nepriimtinos ir draudžiamos arba yra poreikis teisiškai reguliuoti kai kuriuos socialinius tarpusavio santykius.

Pirmiausia seksualinio priekabiavimo situacija socialiniuose santykiuose buvo atpažinta kaip šiurkštus žmogaus teisių pažeidimas, diskriminacija, kuriems užkardyti reikėjo teisinio pagrindo. Diskriminacija, pagal Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą yra tiesioginė ar netiesioginė diskriminacija, seksualinis priekabiavimas, priekabiavimas, nurodymas tiesiogiai ar netiesiogiai diskriminuoti asmenis dėl lyties.²⁰ Seksualinis priekabiavimas visame pasaulyje pripažįstamas kaip diskriminacijos dėl lyties pasireiškimas, kuris yra draudžiamas. Lietuvoje diskriminaciją dėl lyties draudžia Konstitucija, kurios 29 str. 2

²⁰ Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas. 1998 m. gruodžio 1 d. Nr. VIII – 947 // Žin. 1998. Nr. 112 – 3100;

dalį nustato, kad įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs. Žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų arba pažiūrų. Taip pat Konstitucijos 21 str. nustatyta, jog žmogaus asmuo neliečiamas, žmogaus orumą gina įstatymas.²¹ Kitų valstybių Konstitucijos taip pat nustato žmogaus teises kaip prigimtines ir ginamas įstatymų. Taigi, Konstitucijų, t. y. pagrindinių valstybių įstatymų nuostatos, sudaro pagrindą teisės normų valstybėse nustatymui, kurios garantuotų žmogaus teisių apsaugą ir užtikrintų diskriminacijos visais pagrindais draudimą.

Seksualinio priekabiavimo apibrėžimas įtvirtintas Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme kaip „nepageidaujamas užgaulus, žodžiu, raštu ar fiziniu veiksniu išreikštas seksualinio pobūdžio elgesys su asmeniu, kai tokį elgesį lemia tikslas ar jo poveikis pakenkti asmens orumui, ypač sukuriant bauginančią, priešišką, žeminančią ar įžeidžiančią aplinką“.²²

Lyginant nacionalinius teisės aktus, reglamentuojančius seksualinį priekabiavimą, jo samprata nesiskiria, o apibrėžimo esmė yra ta pati, todėl galima išskirti seksualinio priekabiavimo, kaip priešingos teisei veikos, sudėties elementus:

1. Elgesys yra nepageidaujamas;
2. Elgesys yra seksualinio pobūdžio;
3. Elgesys pasireiškia tos pačios ar priešingos lyties asmeniui, tačiau toks elgesys pasireiškia dėl asmens lyties;
4. Elgesys gali pasireikšti:
 - a) Fiziniu veiksniu: gestais, geidulingais žvilgsniais, mirksėjimais, mimika, tariamai atsitiktiniu prisilietimu, tapšnojimu prie įvairių kūno dalių, nepageidaujamais apsikabinimais, seksualinio pobūdžio veiksmais iš pasaly;
 - b) Žodžiu: įvairiais seksualinio pobūdžio siūlymais, pokalbiais, partnerio seksualinių ypatybių aptarinėjimu, švilpčiojimu, pasakojimais apie seksualinį išnaudojimą, įkyriais nepadoriais telefono skambučiais, perdėtu pašaipiu mandagumu;
 - c) Kitaip: nuotraukų ar piešinių rodymu, elektroninių laiškų ar trumpųjų (sms) žinučių siuntinėjimu, gašliais ar grasiais laiškais, grafiniais pornografinio pobūdžio vaizdais, moters darbo sabotažu, viešu žeminimu, reikalavimu, kad darbuotojos rengtųsi per daug apnuoginančiais drabužiais, netinkamomis dovanomis, psichologiniu aukos spaudimu, seksualine prievarta, seksualinių paslaugų siūlymu ar prašymu, asmeninės erdvės pažeidimu, tokių aplinkybių sudarymu, kai auka verčiama rizikuoti, psichologinio

²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Žin., 1992, Nr. 33-1014;

²² Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas. 1998 m. gruodžio 1 d. Nr. VIII – 947 // Žin. 1998. Nr. 112 – 3100;

spaudimo vykdymu žadant už tai „atsilyginti“ geresniu darbu ar apskritai suteikimu galimybės dirbti įstaigoje, įmonėje, pareigų paaukštinimu, geresnio pažymio, įvertinimo pasiūlymu ar įvairiais materialinio bei kitokio pobūdžio skatinimais, lengvatomis ir pan.;

5. Elgesys pasireiškia kito asmens atžvilgiu, su kuriuo sieja subordinacinio pobūdžio santykiai, o priekabiuotojas yra asmuo, užimantis aukštesnes pareigas, turintis daugiau įgaliojimų ar kitaip susijęs su asmeniu, prie kurio priekabiuojama dėl amžiaus skirtumo, socialinės, politinės padėties, išsilavinimo ar užimamų pareigų. Seksualiai priekabiuojantis asmuo gali būti:

- a) Darbo santykiais susijęs asmuo: bendradarbis, viršininkas, klientas;
- b) Mokymosi santykiais susijęs asmuo: mokytojas, mokinys, dėstytojas, studentas, kolega;
- c) Kitokio pobūdžio santykiais susijęs asmuo: draugas, nepažįstamas asmuo ir kt.

6. Elgesys gali būti išreikštas tiesiogiai ar numanomai;

7. Elgesys pasireiškia tiesiogine tyčia (tik baudžiamojoje teisėje);

8. Elgesys gali pasireikšti vieną kartą arba periodiškai;

9. Elgesys sukelia tam tikras pasekmes aukos atžvilgiu:

- a) Sukuriama bauginanti, priešiška, įžeidžianti, žeminanti aplinka;
- b) Pakenkiama aukos darbo, mokslo ar asmeninio gyvenimo kokybei;
- c) Aukai padaroma psichologinė žala, sukeliama emocinė įtampa, gali sukelti fizinę ar psichinę ligą, kitokį sveikatos sutrikimą, prarasti pasitikėjimą savimi;
- d) Auka gali būti priversta palikti darbą ar atsisakyti mokymo programos;
- e) Darbo praradimas gali padaryti ekonominį poveikį.

Taigi, seksualinio priekabiavimo, kaip priešingos teisei veikos, elgesio elementų klasifikavimas ir nustatymas yra svarbus tuo, kad jie atlieka vertinamųjų kriterijų vaidmenį nustatant veikos pasireiškimo pobūdį, pažeidimo laipsnį, mastą, tikslus ir motyvus, būdą, pasekmių sunkumo laipsnį, įrankius ir priemones, nusikalstamos veikos dalyką, laiką ir vietą, intensyvumą, tyčios kryptingumą.²³

²³ Parengė Vaičiūnienė L. Seksualinis priekabiavimas: nekaltas flirtas ar žmogaus teisių pažeidimas // Lietuvos Respublikos Seimas, Jungtinių Tautų vystymo programa, Vilnius. 2003;

2.2. Seksualinio priekabiavimo samprata atskiruose teisės aktuose

2.2.1. Tarptautinių teisės aktų, reglamentuojančių seksualinį priekabiavimą, apžvalga

Šiuolaikiniame pasaulyje pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo klausimai nebėra vien suverenių šalių vidaus reikalas. Dabar jie yra vienu pagrindinių tarptautinių santykių klausimų. Žmogaus teisės gali būti suprantamos kaip asmens laisvės visuomenėje ir galimybės jas realizuoti. Taip pat jų sąvoka labai susijusi su žmogaus orumo sąvoka: žmogaus teisių doktrina yra grindžiama nuostata, kad visų žmonių orumas yra lygus, o žmogaus teisių apsaugos tikslas – apginti žmogaus orumą. Taigi tarptautiniuose teisės aktuose akcentuojami teisės į nediskriminavimą klausimai, tokie kaip seksualinis priekabiavimas, kuris laikomas žmogaus teisių pažeidimu, o žmogaus teisės yra tarpusavyje susijusios, viena nuo kitos priklausomos ir nedalomos.

Šiame poskyryje bus apžvelgiami šie tarptautiniai dokumentai: Konvencija dėl visų formų moterų diskriminacijos panaikinimo, Bendroji rekomendacija šiai konvencijai, Jungtinių Tautų Organizacijos (toliau JTO, JT) Tarptautinė žmogaus teisių chartija – Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas bei JT Vyriausiojo sekretoriaus biuletenis dėl diskriminacijos, priekabiavimo, įtraukiant seksualinį priekabiavimą panaikinimo bei piktnaudžiavimo įgaliojimais.

JT pasisako prieš bet kokio pobūdžio diskriminaciją, įskaitant ir seksualinį priekabiavimą. Tiesiogiai seksualinis priekabiavimas apibrėžiamas JT Vyriausiojo sekretoriaus biuletenyje dėl diskriminacijos, priekabiavimo, įtraukiant seksualinį priekabiavimą panaikinimo bei piktnaudžiavimo įgaliojimais kaip bet koks nepageidaujamas seksualinis siūlymas, seksualinės paslaugos prašymas, seksualinio pobūdžio žodžiu ar fiziniu veiksniu pasireiškiantis elgesys ar gestas, ar bet koks kitas seksualinio pobūdžio elgesys, kuris gali būti pagrįstai numanomas ar suvokiamas kaip įžeidimo ar pažeminimo pagrindas, kai toks elgesys kliudo darbui, yra įdarbinimo priežastis ar sukuria bauginančią, priešišką ar įžeidžiančią darbo aplinką. Nors ir seksualinis priekabiavimas apima visus šiuos veiksmus, tačiau jis gali pasireikšti ir bet kuriuo vienu iš jų. Taip pat biuletenyje nustatoma, kad seksualinis priekabiavimas gali pasireikšti tarp tos pačios ar skirtingų lyčių – ir moterų, ir vyrų gali tapti seksualinio priekabiavimo auka ar kaltininku.²⁴

JT Komitetas dėl diskriminacijos moterims panaikinimo, įkurtas 1982 m., leidžia bendrąsias rekomendacijas moterų diskriminavimo klausimais, į kuriuos JTO valstybės narės

²⁴ Secretary - General's Bulletin 11 February 2008. Prohibition of discrimination, harassment, including sexual harassment, and abuse of authority // United Nations Secretariat. ST/SGB/2008/5;

turėtų kreipti didesnę dėmesį. Viena iš tokių rekomendacijų yra JT 19-oji bendroji rekomendacija Konvencijai dėl visų formų diskriminavimo panaikinimo moterims, kuri apibrėžia seksualinį priekabiavimą kaip tokį nepageidaujamą seksualinio pobūdžio elgesį, kuris pasireiškia fiziniu kontaktu ar kitokiu būdu, seksualinės prigimties pastabomis, pornografijos rodymu, seksualiniais reikalavimais tiek žodžiu, tiek veiksmais. Diskriminacinio pobūdžio elgesys gali būti žeminantis ir gali sudaryti sveikatos bei saugumo problemų. Toks elgesys yra diskriminuojantis tada, kai moteris turi realų pagrindą manyti, jog nesitikimas su tokiu elgesiu sudarytų įvairių kliūčių jai įsidarbinant, ją paaukštinant, ar sukurtų priešišką darbo aplinką.²⁵

1966 m. buvo priimti vieni reikšmingiausių JT tarptautinių dokumentų – Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas²⁶ bei Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas²⁷, kartu su JTO Visuotinė žmogaus teisių deklaracija²⁸ sudarantys Tarptautinę žmogaus teisių chartiją. Šie JT dokumentai, kartu su Konvencija dėl visų formų moterų diskriminacijos panaikinimo ir Konvencija dėl rasinės diskriminacijos panaikinimo, įpareigoja valstybes laikytis juose įtvirtintų principų, sukuria gana griežtą valstybių atskaitomybės ir individualių žmogaus teisių apsaugos mechanizmą²⁹.

Taigi, seksualinis priekabiavimas pripažįstamas kaip visuotinė problema, pasireiškianti darbo vietoje, mokymo įstaigoje ar kitur, kurią reikia spręsti įtvirtinant draudimo nuostatas tarptautiniuose dokumentuose, suformuluojant jo sąvoką, o tuose dokumentuose, kuriuose tiesioginio seksualinio priekabiavimo sąvokos apibrėžimo nėra, jis traktuojamas kaip diskriminacijos forma dėl lyties, kuriuo pažeidžiamos žmogaus teisės ir laisvės.

²⁵ United Nations Committee on the Elimination of Discrimination against Women General Recommendation No. 19 (11th session, 1992). Violence against women. Article 18;

²⁶ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Žin. 2002-08-02, Nr. 77-3288;

²⁷ Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas // Žin. 2002-08-02, Nr. 77-3290;

²⁸ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Žin. 2006-06-17, Nr. 68-2497;

²⁹ Vengalė L. Nediskriminavimo politika Europos Sąjungoje: teisiniai įpareigojimai ir atsakomybė // Lygių galimybių plėtros centras <http://www.gap.lt/main.php/id/609/lang/1> (žiūrėta 2010 10 21);

2.2.2. Europos Sąjungos teisės aktų, reglamentuojančių seksualinį priekabiavimą, apžvalga

Pagal ES sutarties 6 str. Sąjunga grindžiama laisvės, demokratijos, pagarbos žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms bei teisinės valstybės principams, taip pat ES teisinė sistema yra grindžiama lygybės prieš įstatymą principu. Todėl ES institucijos įtvirtina diskriminacijos lyties pagrindu draudimą, įskaitant draudimą seksualiai priekabauti, ir pabrėžia, jog šis draudimas apima ne tik darbo rinką, bet ir kitas sritis. Seksualinis priekabiavimas tampa kliūtimi visiškam sėkmingam moterų ir vyrų integravimuisi į ekonominį ir visuomeninį gyvenimą.³⁰

Šiame poskyryje bus apžvelgiami šie ES dokumentai: ES Amsterdamo sutartis, Tarybos direktyvos dėl vienodo požiūrio principo asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės įgyvendinimo, dėl vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindų nustatymo, dėl vienodo požiūrio į savarankiškai dirbančius moteris ir vyrus principo taikymo, dėl vienodo požiūrio į moteris ir vyrus principo dėl galimybės naudotis prekėmis bei paslaugomis ir prekių tiekimo bei paslaugų teikimo įgyvendinimo, Europos Komisijos rekomendacija skirta moterų ir vyrų garbės ir orumo apsaugai darbe, Europos Tarybos (toliau ET) Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Europos socialinė chartija (pataisyta).

1997 m. spalio 2 dieną buvo priimta Amsterdamo sutartis, kuri įsigaliojo 1999 m. gegužės 1 dieną. Ši sutartis išplėtė ES kompetenciją diskriminacijos draudimo srityje. Remiantis Amsterdamo sutartimi buvo priimtos dvi pagrindinės direktyvos, įgyvendinančios šią sutartį darbuotojų lygių galimybių apsaugos srityje – 2000 m. birželio 29 dienos Tarybos Direktyva, įgyvendinanti vienodų sąlygų taikymo principą asmenims nepaisant jų rasės arba etninės priklausomybės (Rasės Direktyva)³¹ ir 2000 m. lapkričio 27 dienos Tarybos Direktyva, nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus (Užimtumo Direktyva).³²

Žiūrint į ES seksualinio priekabiavimo politikos klausimais chronologiją, pirmosios nuostatos buvo įtvirtintos 1980 m., o įgyvendinamos tik 1990 m. Todėl galima teigti, jog ES seksualinis priekabiavimas, kaip priešinga teisei veika, tiesiogiai įtvirtinta po dvidešimties metų nuo pirmojo tokio pobūdžio dokumento apskritai, išleisto JAV. ES politika seksualinio priekabiavimo klausimais buvo gan lėtai besivystanti, ypač lyginant su JAV teisiniu perversmu

³⁰ 2004 m. gruodžio 13 d. Tarybos direktyva 2004/113/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio į moteris ir vyrus principą dėl galimybės naudotis prekėmis bei paslaugomis ir prekių tiekimo bei paslaugų teikimo // L 373/37;

³¹ Europos Tarybos Direktyva 2000/43/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės, 2000 m. birželio 29 d. // Oficialusis leidinys L 180 , 19/07/2000 p. 0022 - 0026

³² Europos Tarybos direktyva 2000/78/EB, nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus, 2000 m. lapkričio 27 d. // Oficialusis leidinys L 303 , 02/12/2000 p. 0016 – 0022;

šiuo klausimu. ES buvo gan pasyvi priimant privalomą ES teisės aktą ir apsiribojo tik keliais rekomendacinio pobūdžio teisės aktais dėl seksualinio priekabiavimo, kuriuos Europos Komisija išleido XX a. pradžioje. Pirmasis toks aktas buvo Europos Komisijos 1991 m. lapkričio 27 d. Rekomendacija skirta moterų ir vyrų garbės ir orumo apsaugai darbe.³³ Šioje Rekomendacijoje seksualinis priekabiavimas apibrėžiamas kaip seksualinio pobūdžio elgesys:

- kuris yra nepageidaujamas, pernelyg įkyrus ir įžeidžiantis asmeniui, prie kurio priekabiaujama;
- siekiant atvirai ar netiesiogiai paveikti asmens galimybes profesiniuose mokymuose, galimybėms karjerai ir darbe, atlyginimui;
- sukuriantis gąsdinančią, priešišką ar žeminančią aplinką asmeniui, prie kurio priekabiaujama.

Šia Rekomendacija siekiama platesnio įsigilinimo į seksualinio priekabiavimo problemą bei jo pasekmes. Šiame dokumente ES valstybėms narėms yra rekomenduojama imtis veiksmų, apibrėžiant seksualinio priekabiavimo problemą nacionalinėje teisėje, ir pabrėžti, jog seksualinės prigimties veiksmai ar elgesys darbe, pasireiškiantys seksualiniu priekabiavimu, yra nepriimtini. Dokumento pabaigoje siūloma imtis prevencinių priemonių seksualiniam priekabiavimui valstybėse narėse.

Po ES Tarybos 1990 m. gegužės 29 d. Rezoliucijos dėl moterų ir vyrų garbės ir orumo apsaugos darbe, Europos Komisija 1992 m. vasario 24 d. išleido Komisijos kodeksą dėl seksualinio priekabiavimo draudimo nuostatų taikymo praktikos³⁴ ir pateikė kaip rekomendacijas darbdaviams, profesinėms sąjungoms ir darbuotojams, kad užkirstų kelią seksualiniam priekabiavimui ir užtikrintų greitą procedūrų įgyvendinimą sprendžiant problemas dėl seksualinio priekabiavimo pasireiškimo ir užkirstų kelią jų pasikartojimui. Šis dokumentas nukreiptas ne tik į darbdavius, bet ir į dirbančius vyrus ir moteris, skatinant juos gerbti vienas kitą lyčių lygybės bei žmogaus vientisumo pagrindu. Europos Taryba šioje Rezoliucijoje apibrėžė seksualinį apibrėžimą kaip vieną iš diskriminacijos formų ir pateikė jo sąvoką. Nacionalinių teismų teisėjai turėjo nuspręsti, ar seksualinio priekabiavimo kategorijos bylos, priskiriamos jų kompetencijai, turėjo būti laikomos kaip nusikalstama veika pagal baudžiamuosius įstatymus, ar kitokių įstatymų pažeidimas, ar kaip teisės aktų nevykdymas (ypač sveikatos ir saugumo klausimais), ar kaip pareigų, nustatytų darbdavio, nevykdymas, ar kaip kitaip. Taryba pagal šią Rekomendaciją kreipėsi į viešojo ir privataus sektorių darbdavius, profesines sąjungas ir darbuotojus ir rekomendavo vadovautis Komisijos kodekso dėl seksualinio priekabiavimo nurodymais ir įtraukti atitinkamus punktus kolektyviniuose sandėriuose ir

³³ Commission Recommendation 92/131/EEC of 27 November 1991 on the protection of the dignity of women and men at work // Official Journal L 49 of 24.02.1992;

³⁴ Commission code of practice on sexual harassment // Official Journal L 49 of 24.02.1992;

susitarimuose. Komisijos kodeksas išskiria siūlymus seksualinio priekabiavimo prevencijai, procedūroms darbdaviams, profesinėms sąjungoms bei pareigas darbuotojams.

Europos Sąjungos įpareigojantys teisės aktai paspartina šalis nares prisiimti atsakomybę tobulinti teisinę bazę, sprendžiant smurto, seksualinio priekabiavimo darbe problemas bei skatina šalis nares perkelti į nacionalinę teisę tokius pažeidimus apibūdinančias normas ir jų gynybos mechanizmus.

ES Taryba 1976 m. vasario 9 d. priėmė direktyvą dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaukštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu.³⁵ Šioje direktyvoje nustatytas vienodo požiūrio principo taikymas, kuris reiškia, kad valstybėse narėse turi būti įgyvendintas vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principas įsidarbinimo, įskaitant pareigų paaukštinimą, profesinio mokymo ir darbo sąlygų, taip pat socialinės apsaugos atžvilgiu. Taip pat šio principo taikymas reiškia, kad negali būti jokios diskriminacijos dėl lyties, įskaitant atrankos kriterijus įsidarbinant arba užimant pareigas, nepriklausomai nuo veiklos srities arba sektoriaus, taip pat siekiant visų profesinės hierarchijos lygių. Vienodo požiūrio principo taikymas darbo sąlygų, įskaitant nuostatas, reglamentuojančias atleidimą iš darbo, atžvilgiu reiškia, kad vyrams ir moterims garantuojamos vienodos sąlygos be jokios diskriminacijos dėl lyties. Šioje direktyvoje akcentuojamas vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principas, diskriminacijos dėl lyties draudimas, tačiau nėra apibrėžtos tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos, seksualinio priekabiavimo sąvokos. Tačiau tai buvo pirmoji direktyva, skirta nacionalinės teisės nuostatomis suderinti, kad būtų įtvirtintos lygios galimybės ir vienodas požiūris į moteris ir vyrus bei diskriminacijos draudimas įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaukštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu.

Kiti svarbūs ES dokumentai yra ES Tarybos 2000 m. birželio 29 d. priimta Direktyva 2000/43/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio principo taikymą asmenims, nepaisant jų rasės arba etninės priklausomybės³⁶, ir 2000 m. lapkričio 27 d. Direktyva 2000/78/EB, nustatanti vienodo požiūrio principo taikymo užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus³⁷ ir draudžia diskriminaciją dėl religijos ar įsitikinimų, negalios, amžiaus ar seksualinės orientacijos. Šiose direktyvose nėra tiesioginio seksualinio priekabiavimo apibrėžimo, tačiau apibrėžiama ir įtvirtinama tiesioginė ir netiesioginė diskriminacija. "Vienodo požiūrio principas" reiškia, jog dėl kurios nors iš nurodytų priežasčių, t. y. rasės arba etninės priklausomybės, įsitikinimų, negalios,

³⁵ Tarybos Direktyva 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaukštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu, 1976 m. vasario 9 d. // Europos Sąjungos oficialusis leidinys, OL C 261, 2002 10 26;

³⁶ Tarybos direktyva 2000/43/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės, 2000 m. birželio 29 d. // Europos Sąjungos oficialusis leidinys, OL L 180, 2000 7 19;

³⁷ Tarybos direktyva 2000/78/EB dėl vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindų nustatymo, 2000 m. lapkričio 27 d. // Europos Sąjungos oficialusis leidinys, L 303, 02/12/2000 p. 0016 – 0022;

amžiaus ar seksualinės orientacijos nėra jokios tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos. Galima teigti, jog šios direktyvos netiesiogiai reglamentuoja seksualinį priekabiavimą, kadangi seksualinis priekabiavimas traktuojamas kaip diskriminacijos dėl lyties forma.

2002 m., praėjus daugiau kaip dvidešimčiai metų nuo pirmojo seksualinio priekabiavimo paminėjimo ES dokumentuose, t. y., 1976 m. direktyvoje dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo, ES Taryba modernizavo šią direktyvą įvesdama seksualinio priekabiavimo definiciją, t. y. seksualinis priekabiavimas buvo tiesiogiai apibrėžtas kaip diskriminacija dėl lyties. Taip buvo priimta 2002 m. rugsėjo 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva iš dalies keičianti 1976 m. Tarybos Direktyvą 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaugstinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu.³⁸ Ši direktyva yra svarbus etapas siekiant moterų ir vyrų lygybės ir kovojant su lyčių diskriminacija visoje visuomenėje, kadangi direktyvoje apibrėžta tiesioginė diskriminacija, netiesioginė diskriminacija, seksualinis priekabiavimas ir kitos diskriminacijos formos. Ji buvo pirmasis dokumentas, skirtas visoms ES valstybėms narėms, tiesiogiai įtvirtinantis seksualinio priekabiavimo sąvoką. Šia direktyva siekiama suderinti ES valstybių narių įstatymus, susijusius su vienodu požiūriu bei lygiu elgesiu su moterimis ir vyrais ir turėjo būti perkelta į valstybių narių nacionalinę teisę iki 2005 m. spalio 5 d. Šioje direktyvoje seksualinis priekabiavimas apibūdinamas kaip „bet kurios formos nepageidaujamu žodiniu, nežodiniu ar fiziniu seksualinio pobūdžio elgesiu siekiama tikslo ar poveikio pakenkti žmogaus orumui, ypač sukuriant bauginančią, priešišką, žeminančią ar įžeidžiančią aplinką“.

Reikia pastebėti tai, jog apibrėžiant seksualinio priekabiavimo sąvoką 2002 m. direktyvoje dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo, yra nurodomas priekabiavimo tikslas – siekimas įžeisti ir priekabiavimo rezultatas – nepalankios ir nepriimtinos aplinkos sukūrimas, o seksualinis priekabiavimas laikomas viena iš diskriminacijos formų, todėl yra draudžiamas. Pagal šios direktyvos nuostatas valstybės narės, pagal nacionalinės teisės aktus, kolektyvines sutartis ar praktiką, turi skatinti darbdavius ir asmenis, atsakingus už galimybes siekti profesinio mokymo, imtis priemonių ir užkirsti kelią visoms diskriminacijos dėl lyties formoms, ypač priekabiavimui ir seksualiniam priekabiavimui darbo vietoje.

Taip pat ši 2002 m. direktyva atspindi tokį seksualinio priekabiavimo požymį, kaip nepageidaujamas elgesys, ir pabrėžia, jog seksualinis priekabiavimas yra svarstyтина problema darbo aplinkoje ir aiškiai parodo sąsają su diskriminacija lyties pagrindu. Ir apskritai ES seksualinį priekabiavimą taip pat apibrėžia kaip žmogaus garbės ir orumo pažeidimą.

³⁸ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/73/EB, iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaugstinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu, 2002 m. rugsėjo 23 d. // Europos Sąjungos oficialusis leidinys, OL L 303, 2000 12 2;

2006 m. liepos 5 d. Europos Parlamentas ir Taryba išleido Direktyvos dėl moterų ir vyrų lygių galimybių ir vienodo požiūrio į moteris ir vyrus užimtumo bei profesinės veiklos srityje principo įgyvendinimo naują redakciją.³⁹ Ji nustato, jog priekabiavimas ir seksualinis priekabiavimas prieštarauja vienodo požiūrio į moteris ir vyrus principui, todėl šioje direktyvoje laikoma, kad tai yra diskriminacija dėl lyties ir, kad tokios diskriminacijos formos pasitaiko ne tik darbe, bet ir siekiant įsidarbinti, įgyti profesinį išsilavinimą, ar būti paaukštintam pareigose. Taigi ši direktyva konstatuoja, jog tokios diskriminacijos formos yra draudžiamos ir joms taikomos efektyvios, proporcingos ir atgrasančios sankcijos. Atsižvelgiant į tai, darbdaviai ir asmenys, atsakingi už profesinį mokymą, turėtų būti skatinami pagal nacionalinę teisę ir praktiką imtis priemonių prieš visas diskriminacijos dėl lyties formas, ypač prevencinių priemonių, nukreiptų prieš priekabiavimą ir seksualinį priekabiavimą darbe, siekiant įsidarbinti, įgyti profesinį parengimą ar būti paaukštintam pareigose. Direktyvos 2 str. apibrėžiama seksualinio priekabiavimo samprata, kai bet koku nepageidaujamu žodiniu, nežodiniu ar fiziniu seksualinio pobūdžio elgesiu siekiama pakenkti arba pakenkiama žmogaus orumui, ypač kai sukuriama bauginanti, priešiška, menkinanti, žeminanti ar užgauli aplinka.

ES Direktyva 2006/54/EB yra pataisyta direktyva, kuri sujungia ankstesnių direktyvų dėl moterų ir vyrų lygių galimybių ir vienodo požiūrio į moteris ir vyrus užimtumo bei profesinės veiklos srityje principo įgyvendinimo nuostatas ir teismų praktiką dėl moterų ir vyrų lygių galimybių darbe. Ši direktyva pažymi, kad seksualinis priekabiavimas yra ir diskriminacijos dėl lyties forma, ir žmogaus orumo pažeidimas darbo vietoje.

Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2010/41/ES dėl vienodo požiūrio į savarankiškai dirbančius vyrus ir moteris principo taikymo, kuria panaikinama Tarybos direktyva 86/613/EEB, skirta užtikrinti principą dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris, kurie verčiasi savarankiška darbo veikla arba padeda savarankiškai dirbantiems asmenims, įskaitant dirbančius žemės ūkyje.⁴⁰ Direktyva nustato, jog, siekiant išvengti diskriminavimo dėl lyties, ši direktyva turėtų būti taikoma ir tiesioginio, ir netiesioginio diskriminavimo atvejais. Taip pat nurodomas vienodo požiūrio principas, kuris pagal šią direktyvą reiškia, kad neturi būti jokios tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos dėl lyties viešajame ar privačiajame sektoriuose, pavyzdžiui, diskriminacijos, susijusios su įmonių steigimu, įrengimu ar plėtra arba su kitos savarankiškos veiklos pradėjimu ar plėtra. Šiose paminėtose srityse, priekabiavimas ir seksualinis priekabiavimas yra laikomi diskriminavimu dėl lyties, ir dėl to yra draudžiami.

³⁹ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2006/54/EB dėl moterų ir vyrų lygių galimybių ir vienodo požiūrio į moteris ir vyrus užimtumo bei profesinės veiklos srityje principo įgyvendinimo (nauja redakcija), 2006 m. liepos 5 d. // Europos Sąjungos oficialusis leidinys;

⁴⁰ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2010/41/ES dėl vienodo požiūrio į savarankiškai dirbančius vyrus ir moteris principo taikymo, kuria panaikinama Tarybos direktyva 86/613/EEB, 2010 m. liepos 7 d. // Europos Sąjungos oficialusis leidinys;

Tačiau pabrėžiama, kad, kai asmuo atmeta tokį elgesį arba paklūsta jam, tai negali būti pagrindas priimti sprendimą, turintį įtakos tam asmeniui. Taip pat ši direktyva pateikia seksualinio priekabiavimo apibrėžimą, kuris atspindi kitų tarptautinių bei Europos Sąjungos teisės aktų seksualinio priekabiavimo sampratą, kai nepageidajamu žodiniu ar nežodiniu, ar fiziniu seksualinio pobūdžio elgesiu siekiama pakenkti arba pakenkiama asmens orumui, visų pirma, kai sukuriama bauginanti, priešiška, menkinanti, žeminanti ar užgauli aplinka.

Taip pat svarbu paminėti, ET priimtus dokumentus, teisių apsaugą reglamentuojančius Europos lygmeniu, t. y. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją⁴¹, pasirašytą 1950 m. ir Europos socialinę chartiją⁴², kuri yra viena pagrindinių ET tarptautinių sutarčių, garantuojanti pagrindines socialines ir ekonomines žmogaus teises. Ji buvo priimta 1961 m., o pataisyta 1996 m. Pataisytos Socialinės chartijos 20 straipsnis garantuoja lygias galimybes moterims ir vyrams bei įtvirtina vienodo elgesio principą darbo ir švietimo srityse, užkirsdamas kelią diskriminacijai dėl lyties.

Dėl ES valstybių narių taikomų priemonių vienodo požiūrio principui įgyvendinti veiksmingumo, paminėtina, jog ES Tarybos Direktyvoje 97/80/EB dėl įrodinėjimo pareigos diskriminacijos dėl lyties bylose 4 str.⁴³ bei kitose, jau paminėtose Direktyvose 2000/43/EB 8 str. ir 2000/78/EB 10 str. yra suteikiama galimybė visiems asmenims, kurie mano esą nuskriausti, kadangi jiems nebuvo taikomas vienodo požiūrio principas, apginti savo teises teisiniame procese, prieš tai pasinaudojus galimybe kreiptis į kitas kompetentingas institucijas, o įrodinėjimo pareigą atiduoda atsakovui. Tačiau, pabrėžtina, jog baudžiamojoje teisėje šis principas nėra taikomas, kadangi teisėsaugos bei teisingumo institucijos nėra įstatymų įpareigtos laikytis šio principo.

Taigi ES pirmasis ir šiuo metu svarbiausias dokumentas, tiesiogiai pateikiantis seksualinio priekabiavimo apibrėžimą bei reglamentuojantis seksualinio priekabiavimo klausimus yra 2002 m. rugsėjo 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2002/73/EB, iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaugštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu. Šios direktyvos priėmimas buvo ryškus žingsnis uždraudžiant seksualinį priekabiavimą, įtvirtinant tiesioginį jo apibrėžimą. Visos ES valstybės narės privalo perkelti šios direktyvos nuostatas į savo nacionalinę teisę, taip pripažįstant, jog seksualinis priekabiavimas yra diskriminacijos dėl lyties forma. Direktyva yra svarbus eilės teisės aktų leidybos iniciatyvų rezultatas per pastaruosius kelis dešimtmečius, siekiant realizuoti fundamentaliuosius ES principus, o tarp jų –

⁴¹ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Žin., 1995-05-16, Nr. 40-987;

⁴² Europos socialinė chartija (pataisyta) // Žin., 2001-06-08, Nr. 49-1704;

⁴³ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 97/80/EB dėl įrodinėjimo pareigos diskriminacijos dėl lyties bylose, 1997 m. gruodžio 15 d. // Europos Sąjungos oficialusis leidinys OL L 14, 1998 1 20, p. 6—8;

vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo realizavimą darbo rinkoje ir seksualinio priekabiavimo draudimą.

ES direktyvos yra valstybėms narėms privalomi dokumentai, kadangi jose valstybės narės įpareigojamos įgyvendinti direktyvų nuostatas per nustatytą laiką, pvz., 2002 m. direktyvą valstybės narės turėjo įgyvendinti savo nacionalinėje teisėje iki 2005 m. spalio 5 d., o 2006 m. direktyvą – iki 2008 m. rugpjūčio. Paminėtina, jog Lietuva yra viena iš pirmųjų valstybių, šios direktyvos nuostatas dėl seksualinio priekabiavimo perkėlusios į nacionalinį lygmenį.

2.2.3. Atskirų valstybių teisės aktų, reglamentuojančių seksualinį priekabiavimą, apžvalga

Daugelis valstybių pripažįsta seksualinį priekabiavimą kaip neteisėtą ir žeminantį žmogaus orumą elgesį. Jose sąvoka apibrėžiama panašiai, ypač tarp Europos Sąjungos valstybių narių, įsipareigojusių įgyvendinti Europos Parlamento ir Tarybos 2002 m. Direktyvą dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaukštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu, tačiau, kadangi valstybės narės turi tam tikrą veiksmų laisvę, kad galėtų atsižvelgti į nacionalinius ypatumus, skiriasi teisės aktų pobūdis ir taikymo mechanizmas, kuriais seksualinio priekabiavimo draudimo nuostatos realizuojamos.

Dauguma valstybių seksualiniam priekabiavimui reglamentuoti yra priėmusios specialius įstatymus ar lyčių lygių galimybių įstatymus. Taip pat dauguma iš jų seksualinį priekabiavimą reglamentuoja ir darbo įstatymuose, kadangi seksualinis priekabiavimas laikomas veika, dažniausiai pasireiškiančia darbo aplinkoje. Sunkiausia seksualinio priekabiavimo forma gali būti traktuojama nusikalstama veika pagal baudžiamuosius įstatymus.

Įstatymų leidybos procesas seksualinio priekabiavimo draudimui dar nėra pasibaigęs, dauguma Europos valstybių tiesioginį seksualinio priekabiavimo apibrėžimą savo teisės aktuose įtvirtino dar visai neseniai, arba jų teisės aktuose vis dar nėra tiesioginių seksualiniam priekabiavimui skirtų nuostatų. Nepaisant daugumos valstybių, savo teisės aktuose įtvirtinusių seksualinio priekabiavimo draudimo nuostatas, seksualinis priekabiavimas vis dar yra plačiai paplitęs visose Europos ir kitose pasaulio valstybėse.⁴⁴

Šiame poskyryje bus apžvelgiami kai kurių ES valstybių (Vokietijos, Estijos, Suomijos, Bulgarijos, Nyderlandų, Lenkijos) teisės aktai. Šios valstybės seksualinį priekabiavimą reglamentuoja specialiajame, darbo ar lyčių lygių galimybių įstatyme.

Vokietija

Vokietijos Konstitucijoje (arba Pagrindiniame įstatyme – *The Basic Law*), galiojančiame nuo 1949 m., kai ją priėmė Vokietijos Parlamentinė Taryba, piliečių teisėms ir laisvėms skiriama daug dėmesio. Pirmasis Vokietijos Konstitucijos straipsnis skelbia žmogų pagrindine valstybės vertybe, draudžiama pažeisti jo orumą, o jį gerbti ir saugoti yra valdžios pareiga. Konstitucijoje deklaruojamas asmens tikėjimo, sąžinės, nuomonės reiškimo lygiateisiškumas. Tačiau tiesiogiai seksualinį priekabiavimą Vokietijoje draudžia 1994 m. priimto ir šiuo metu galiojančio Darbuotojų apsaugos įstatymo (*Employee Protection Act*) 2

⁴⁴ Sexual Harassment In Central And Eastern Europe – Brief Article. The New York Times, Jan. 9, 2000 // http://findarticles.com/p/articles/mi_m2872/is_2_26/ai_62140815/ (žiūrėta 2010 10 21);

skyriaus 1 d.⁴⁵ Šiame įstatyme seksualinis priekabiavimas suprantamas kaip tyčinis seksualinis elgesys, kuris pažeidžia darbuotojo orumą darbo vietoje. Tai apima bet kokį seksualinio pobūdžio įžeidžiantį elgesį, kuris gali pasireikšti tiek žodžiu, darant įvairias replikas ar pastabas, tiek fiziniu veiksniu, prisilietimu – nurodoma, kad toks elgesys turi būti aiškiai nepriimtinas asmeniui, prie kurio priekabiaujama. Tokio pobūdžio elgesys taip pat gali apimti lytinius aktus ir kitokį seksualinio pobūdžio elgesį, kurie gali būti baustini ir pagal baudžiamąjį kodeksą, tačiau Vokietijos baudžiamasis kodeksas seksualiniu priekabiavimu laikytiną elgesį reglamentuoja kaip diskriminaciją dėl lyties.

Vokietijoje taip pat veikia ir specialus įstatymas, draudžiantis seksualinį priekabiavimą – tai Federalinis darbuotojų apsaugos įstatymas⁴⁶, numatantis, jog darbdavys ar kitas aukštesnes pareigas užimantis asmuo turi apsaugoti darbuotojus nuo seksualinio priekabiavimo ir, prireikus, imtis atitinkamų priemonių užkertant tam kelią. Įstatymas taip pat nurodo, jog seksualinis priekabiavimas yra ne tik žmogaus teisių pažeidimas, bet ir darbo sutarties pažeidimas. Šiame įstatyme bei Vokietijos Darbo kodekse⁴⁷ seksualinis priekabiavimas tiesiogiai apibrėžiamas bei pateikiamos nuostatos dėl galimų darbuotojo veiksmų patyrus seksualinį priekabiavimą. Darbuotojas, patyręs seksualinį priekabiavimą, pirmiausia gali paduoti skundą viršininkui ar kitam atsakingam asmeniui. Jei toks skundas nepriimamas ar atmetamas, darbuotojas turi teisę atsisakyti dirbti. Jei tokie veiksmai taip pat neduoda rezultatų, darbuotojas gali nutraukti darbo santykius ir, jei būtina, gali apie tai net nepranešti, t. y. nutraukti darbo sutartį be įspėjimo. Jei prie darbuotojo priekabiauja jo bendradarbis, jis gali kreiptis su skundu į tiesioginį vadovą arba į personalo skyrių, o jei darbuotojas seksualinį priekabiavimą patyrė iš tiesioginio vadovo, jis gali su skundu kreiptis į vadovų tarybą. Jei darbdavys nesiima jokių veiksmų ar atitinkamų priemonių, kad efektyviai užkirstų kelią seksualiniam priekabiavimui pagal pateiktą darbuotojo, prie kurio priekabiaujama, skundą, darbuotojas turi teisę visiškai ar iš dalies nustoti dirbti, priklausomai nuo individualių atvejo aplinkybių. Jei yra galimybių, darbdavys turi sudaryti sąlygas darbuotojui, prie kurio buvo seksualiai priekabiauta, dirbti atskirai nuo priekabiavusio asmens. Darbdavys, gavęs skundą dėl seksualinio priekabiavimo, privalo peržiūrėti faktus bei apklausti seksualiniu priekabiavimu kaltinamą asmenį bei galimus nukentėjusio darbuotojo

⁴⁵ International Labour Organization. National Labour Law Profile: Federal Republic of Germany // Internetinis tinklalapis <http://www.ilo.org/public/english/dialogue/ifpdial/info/national/ger.htm> (žiūrėta 2010 10 15)

⁴⁶ Federal Employee Protection Law in Germany // http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=34252&URL_DO=DO_PRINTPAGE&URL_SECTION=201.html (žiūrėta 2010 10 21);

⁴⁷ Deutsch Arbeitsgesetzbuch // <http://www.bmas.de/portal/16702/startseite.htmlde/asp/gesetze/show.asp> (žiūrėta 2010 10 21)

nurodytus liudytojus. Po to darbdavys privalo imtis atitinkamų priemonių, kad nutrauktų tokį elgesį ir apsaugotų darbo aplinką nuo seksualinio priekabiavimo ateityje⁴⁸.

Vokietijos Lygių galimybių įstatymo 5str. d punktas įtvirtina seksualinio priekabiavimo draudimo nuostatą. Šiame straipsnyje seksualinis priekabiavimas apibrėžiamas kaip viena iš diskriminacijos formų, pasireiškiantis kaip nepageidaujamas seksualinio pobūdžio elgesys, kuriuo priekabiautojas kėsina ar pažeidžia žmogaus garbę ir orumą taip sukurdamas gąsdinančią, priešišką, žeminančią ar įžeidžiančią aplinką. Toks seksualinio pobūdžio elgesys gali pasireikšti nepageidajamu fiziniu kontaktu, pastabomis, pornografinių paveikslėlių demonstravimu ir pan.⁴⁹

Estija

Estijos Konstitucija⁵⁰ draudžia visų formų diskriminaciją. Jos 12 str. nustato tiesioginį bet kokios formos diskriminacijos draudimą. Pagal šią nuostatą gali būti nustatytas lankstus ir visapusiškas mechanizmas apsaugai nuo diskriminacijos ir jis gali būti tiesiogiai taikomas visiems asmenims. Konstitucinis nediskriminavimo principas yra formuluojamas bendrais terminais ir kartojasi keliuose kituose įstatymuose.

Estijos antidiskriminaciniai įstatymai yra Lyčių lygybės įstatymas⁵¹, priimtas 2004 m. balandžio 7d., Darbo sutarčių įstatymas⁵², Teisingumo kanclerio įstatymas⁵³ ir Lygių galimybių įstatymas.⁵⁴ Paskutiniai du įstatymai buvo specialiai pataisyti/priimti, kad būtų perkelti ES direktyvų 2000/43⁵⁵ ir 2000/78⁵⁶ antidiskriminaciniai reikalavimai bei seksualinio priekabiavimo draudimas.

Estijos Lyčių lygybės įstatymo 3 str. tiesiogiai apibrėžia seksualinį priekabiavimą kaip bet kokią nepageidajamą seksualinio pobūdžio žodinį, nežodinį ar fizinį elgesį ar veiksmą,

⁴⁸ National Labour Law Profile: Federal Republic of Germany, Federal Employee Protection Law, Germany, 1994 // Unated Nations International Labour Organization <http://www.ilo.org/public/english/dialogue/ifpdial/info/national/ger.htm> (žiūrėta 2010 11 06);

⁴⁹ The German General Equal Treatment Act // <http://www.xing.com/net/juristes/vos-publications-nouvelles-juridiques-your-articles-law-news-28272/german-antidiscrimination-law-the-general-equal-treatment-act-3146189/> (žiūrėta 2010 11 06);

⁵⁰ Constitution of the Republic of Estonia, adopted 28 June 1992 // Estijos Prezidentūros tinklalapis <http://www.president.ee/en/estonia/constitution.php> (žiūrėta 2010 11 06);

⁵¹ Soolise võrdõiguslikkuse seadus (The Gender Equality Act of Estonia) // <https://www.riigiteataja.ee/akt/738642> (žiūrėta 2010 11 06);

⁵² Eesti Vabariigi töölepingu seadus (Law on Employment Contracts) // <https://www.riigiteataja.ee/akt/751915> (žiūrėta 2010 11 06);

⁵³ Õiguskantsleri seadus (The Law on the Chancellor of Justine of Estonia) // <https://www.riigiteataja.ee/akt/12788991> (žiūrėta 2010 11 06);

⁵⁴ Võrdse kohtlemise seadus (The Law on Equal Treatment) // <https://www.riigiteataja.ee/akt/13096445> (žiūrėta 2010 11 06);

⁵⁵ Europos Tarybos Direktyva 2000/43/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės, 2000 m. birželio 29 d. // Oficialusis leidinys L 180 , 19/07/2000 p. 22 – 26;

⁵⁶ Europos Tarybos direktyva 2000/78/EB, nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus, 2000 m. lapkričio 27 d. // Oficialusis leidinys L 303 , 02/12/2000 p. 16 – 22;

nukreiptą į asmenį, kuris yra pavaldus ar kitaip priklausomas nuo priekabiaujančio asmens, kurio tikslas yra pažeminti asmens orumą, kas sukuria grėsmingą, priešišką, menkinančią, žeminančią ar įžeidžiančią darbo aplinką, kad auka priimtų ar toleruotų tokį elgesį dėl tiesiogiai ar netiesiogiai išreikštų sąlygų dirbant ar priimant į darbą, priimant į darbo mokymus, dėl atlyginimo, kompensacijos, dėl kitų privalumų darbe ar naudos.

Taip pat Estijos Lyčių lygybės įstatymo 1.2.1. str. nustatytas bendras diskriminacijos draudimas lyties pagrindu, kuris nurodo, kad draudžiama bet kokia diskriminacija dėl lyties privačiajame ir viešajame sektoriuose. O šio įstatymo 6.2.5. str. patikslina, jog darbdavio veiksmai yra laikytini diskriminuojančiais, kai jis pažeidžia savo įsipareigojimus darbuotojams pagal šio įstatymo 11.1.4. str., pagal kurį darbdavys turi skatinti lyčių lygybę darbe bei rūpintis darbuotojų apsauga nuo seksualinio priekabiavimo.

Pagal Estijos Baudžiamąjį kodeksą⁵⁷, pats sunkiausias lygių galimybių principo pažeidimas gali būti laikomas nusikaltimu, pvz., 143 str. (privertimas lytiškai santykiuoti), 152 str. (lygybės pažeidimas), 153 str. (diskriminacija dėl asmens kilmės), 151 str. (viešas neapykantos ar smurto kurstymas etninės kilmės, rasės, lyties, kalbos, kilmės, religijos, seksualinės orientacijos, politinių pažiūrų, finansinio ar socialinio statuso pagrindu). Tačiau Estijos BK tiesiogiai nenumato seksualinio priekabiavimo kaip atskiros nusikalstamos veikos, jis reglamentuojamas tik kaip diskriminacijos dėl lyties forma. Laikoma, kad yra galimybė patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn už seksualinį priekabiavimą pagal BK skyriaus lyčių lygybės pažeidimų nuostatas.

Suomija

Suomijoje veikia Darbo aplinkos aktas, kuriame įtvirtintos su seksualiniu priekabiavimu susijusios nuostatos. Taip pat veikia Suomijos 1986 m. moterų ir vyrų lygybės įstatymas⁵⁸, kurio nuostatos netiesiogiai reguliuoja seksualinį priekabiavimą, o 1995 m. šio įstatymo pataisa seksualinį priekabiavimą apibrėžia tiesiogiai. Taip pat šio įstatymo nuostatų pataisos buvo priimtos remiantis 2002 m. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo.

Elgesys, kuris aukos suvokiamas kaip seksualinės prigimties ir įžeidžiantis ar aukai nepageidaujamas yra laikomas seksualiniu priekabiavimu. Suomijoje seksualinis priekabiavimas apibrėžiamas kaip „nepageidaujamas“ ir „vienašalis“, nes aukai toks elgesys yra nepriimtinas ir jis pasireiškia tik seksualiai priekabiaujančio asmens iniciatyva. Seksualinis priekabiavimas yra

⁵⁷ Criminal Code of the Republic of Estonia, Passed 6 June 2001// <http://www.legislationline.org/download/act/download/id/1280/file/4d16963509db70c09d23e52cb8df.htm/preview> (žiūrėta 2010 11 06)

⁵⁸ Act on Equality between Women and Men, Finland, 1 January 1987 // oficialus vertimas į anglų kalbą <http://www.unhcr.org/refworld/type,LEGISLATION,,FIN,3ae6b51c0,0.html> (žiūrėta 2010 11 03);

siejamas su moterų ir vyrų lygybės problema. Suomijoje galiojantis Moterų ir vyrų lygybės įstatymas draudžia tiesioginę ir netiesioginę visų formų diskriminaciją, jo nuostatos skirtos pagerinti moterų padėtį darbe, numato galimybę gauti kompensaciją už diskriminaciją, reikalauja, kad moterys ir vyrai turėtų lygias galimybes darbe. Moterų ir vyrų lygybės įstatymo 8 str. draudžia visų formų diskriminaciją darbe, tuo pačiu ir tiesiogiai numato seksualinio priekabiavimo draudimą. Taip pat šis įstatymas įpareigoja darbdavius užtikrinti, kiek tai yra įmanoma, tokią darbo aplinką, kurioje darbuotojai nepatirtų seksualinio priekabiavimo ar kitokio netinkamo elgesio. Darbdaviai turi ir teisę, ir pareigą imtis atitinkamų priemonių pagal savo prerogatyvą, kad sulaikytų ar nutrauktų seksualinį priekabiavimą darbe. Tokios priemonės gali būti įspėjimas ar papeikimas seksualiai priekabiavusiam asmeniui. Sunkesniais atvejais seksualiai priekabiavęs darbuotojas gali būti perkeltas dirbti į kitą skyrių arba, priklausomai nuo situacijos, atleistas iš darbo. Taigi, darbdaviui yra privaloma imtis atitinkamų priemonių, kai seksualinio priekabiavimo atvejis yra jo žinioje.⁵⁹

Elgesio, kuris laikytinas seksualiniu priekabiavimu ar kitokiu netinkamu elgesiu, formos Suomijoje gali būti labai įvairios. Jis gali apimti seksualinio pobūdžio gestus, užuominas, veido mimikas, telefono skambučius, laiškus, pornografinio pobūdžio medžiagos rodymą ir taip pat fizinės prievartos veiksmus. Seksualinis priekabiavimas traktuojamas kaip pažeidimas tada, kai nukentėjusio asmens atžvilgiu toks elgesys yra įžeidžiantis ir nemalonus. Dauguma tokių elgesio formų negali būti laikomi kaip nusikalstama veika, tačiau jei tokie veiksmai yra padaromi pakartotinai, kai asmens, prie kurio seksualiai priekabiuojama, gyvenimo ir darbo kokybė tampa nepakenčiama, tai yra laikoma seksualiniu priekabiavimu. Priekabiautoju gali būti viršininkas, bendradarbis ar klientas, ar kitas asmuo. Darbuotojai, kenčiantys nuo seksualinio priekabiavimo, gali kreiptis į savo darbdavį tiesiogiai ar per darbuotojų sąjungos atstovą.

Suomijos 2001 m. Darbo sutarčių įstatymas⁶⁰ ir 2002 m. Profesinio saugumo ir sveikatos įstatymas⁶¹ taip pat įtvirtina tiesiogines nuostatas seksualinio priekabiavimo draudimui ar priekabiavimui lyties pagrindu.

Seksualinį priekabiavimą Suomijoje numato darbo ir lygių galimybių įstatymai, tik pačios kraštutinės seksualinio priekabiavimo formos yra laikomos baudžiamaisiais įstatymais reglamentuojamos kaip nusikalstamos veikos.

2008 m. liepą ES komitetas, kontroliuojantis Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos moterims panaikinimo nuostatų įgyvendinimą, paragino Suomijos Vyriausybę

⁵⁹ Sexual Harassment. Finland // Eurofound tinklapiu 2009 m. rugpjūčio 14 d. straipsnis // <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2008/02/articles/fi0802029i.htm> (Žiūrėta 2010 10 16);

⁶⁰ The Employment Contracts Act, Ministry of Labour, Finland (55/2001, amendments included) // <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2001/en20010055.pdf> (Žiūrėta 2010 10 16);

⁶¹ The Occupational Safety and Health Act. Employment and Economic Development office // http://www.mol.fi/mol/en/01_ministry/01_legislation/index.jsp (Žiūrėta 2010 10 16);

intis priemonių prieš moterų diskriminaciją ir pateikti specialų pranešimą dėl smurto prieš moteris iki 2010 m. liepos mėnesio. Šiame pranešime nurodoma, jog Suomijos BK nenumato tiesioginio seksualinio priekabiavimo reglamentavimo, jame numatytos diskriminavimo dėl lyties draudimo nuostatos, tačiau numatoma seksualinį priekabiavimą tiesiogiai kriminalizuoti baudžiamajame kodekse. Katja Björklund savo daktaro disertacijoje pažymėjo, jog 2010 m. Suomijoje 48,5% universitetų studentų patyrė priekabiavimą, iš šių aukų 93,6% buvo moterys.⁶² 2006 m. moterų viktimizacijos pranešime nurodyta, jog 52% moterų, kurių amžius nuo 18 iki 25 metų, per praėjusius metus yra patyrusios seksualinį priekabiavimą. Vyresnio amžiaus moterų grupėje šis skaičius taip pat buvo didelis.⁶³ Dėl šių priežasčių Suomijos pranešime dėl smurto prieš moteris numatomas reikalavimas peržiūrėti baudžiamojo kodekso XX skyrių ir įvesti nuostatas dėl seksualinio priekabiavimo.⁶⁴

Bulgarija

Bulgarijos Konstitucijoje ir Darbo kodekse yra nuostatų, ginančių lyčių lygybę ir dirbančių moterų apsaugą nuo seksualinio priekabiavimo, tačiau netiesiogiai. Konstitucijos preambulėje skelbiama lygybė kaip visuotinė vertybė kartu su kitomis visuotinai pripažįstamomis vertybėmis: laisve, taika, humaniškumu, teisingumu ir tolerancija.⁶⁵ Bulgarijos Konstitucijos 6 str. konkrečiai įtvirtina, kad „visi asmenys yra laisvi ir lygūs orumu ir teisėmis“.

Svarbus teisės aktas, reglamentuojantis lygias teises darbe yra Bulgarijos Darbo kodeksas.⁶⁶ Jo 1(3) str. nurodo, jog šio kodekso tikslas yra „garantuoti darbo laisvę ir apsaugą, taip pat kaip ir į lygias bei orias darbo sąlygas“. Kodekse taip pat įtraukta ir keletas specifinių nuostatų, kurios numato dirbančių moterų apsaugą, tačiau jis neįtraukia tiesioginės seksualinio priekabiavimo sampratos. Kodekso 8 str. įtvirtina, kad vykdant darbo teises ir pareigas negali būti diskriminacijos, privilegijų ar suvaržymų lyčių pagrindu. Tokiu būdu moterims yra suteikiama teisė dirbi lygiavertėje aplinkoje ir įgyti vienodas darbo sąlygas su vyrais.

Svarbu paminėti, jog Bulgarijoje taip pat veikia specialūs įstatymai – Apsaugos nuo diskriminacijos įstatymas⁶⁷ ir Lygių galimybių kontrolieriaus (ombudsmeno) įstatymas⁶⁸,

⁶² Katja Björklund, Doctoral Thesis: Stalking and violence victimization among Finnish university students, 24.3.2010 // <http://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/19721/stalking.pdf?sequence=2> (žiūrėta 2010 11 03);

⁶³ Naisiin kohdistunut väkivalta 2005. (Violence Against Women 2005);

⁶⁴ Finnish NGO's parallel report to UN's Committee monitoring the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women July 2010 // http://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/docs/ngos/JointNGO_Report_Finland.pdf (žiūrėta 2010 11 03);

⁶⁵ Конституцията на Република България // В сила от 13.07.1991 г., Народно събрание на Република България, <http://www.parliament.bg/?page=const&lng=bg> (žiūrėta 2010 11 03)

⁶⁶ Български Кодекс на труда // българският правен портал, <http://lex.bg/laws/ldoc/1594373121> (žiūrėta 2010 11 03);

⁶⁷ Law on Protection Against Discrimination // <http://www.ncedi.government.bg/en/zzsd-trc-2003-199.htm> <http://lex.bg/laws/ldoc/1594373121> (žiūrėta 2010 11 03);

įsigalioję 2004 m. Apsaugos nuo diskriminacijos įstatymas nustato, kokios yra diskriminacijos formos visose socialinio gyvenimo sferose. Šis įstatymas reglamentuoja moterų ir vyrų lygias galimybes. Tačiau Bulgarija kol kas dar nėra priėmusi Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo specialiai reglamentuojančio lyčių lygybę.

Bulgarijos baudžiamieji įstatymai nenumato seksualinio priekabiavimo kaip nusikalstamos veikos, o Baudžiamasis kodeksas neįtvirtina seksualinio priekabiavimo nuostatų. Vis dėlto, keletą Baudžiamojo kodekso straipsnių galima pritaikyti kaip seksualinį priekabiavimą, kai prie moters seksualiai priekabiauja jos vadovas. Šio kodekso 153 str.⁶⁹ nustato atsakomybę asmeniui, kuris patraukia moterį į seksualinį santykį su juo, turėdamas materialinį ar tarnybinį pranašumą. Nors ir šis straipsnis dar nebuvo pritaikytas darbo santykių kontekste, teoriškai vadovas, kuris priverčia savo žemesnio rango kolegę, kuri yra moteriškos lyties, turėti su juo seksualinių santykių, panaudodamas grasinimus ar kitokį žalingą poveikį priverčiant ją įsitraukti į tokius santykius, galėtų būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal šį straipsnį.⁷⁰ Bulgarijos Baudžiamojo kodekso 153, 143 ir 146 straipsniai turi išlygų jų taikymui dėl seksualinio priekabiavimo veikos. Pvz., 153 str. gali būti taikomas konkrečiai veikai, kai yra lytinis aktas. Seksualinio priekabiavimo esmės samprata yra pats nepageidaujamas priekabiavimas, t. y. nederama, įžeidžianti kalba ar prisilietimai, turint tikslą asmenį pažeminti ir asmuo, prie kurio priekabiaujama, paprastai būna kokiu nors būdu priklausomas nuo priekabautojo. O pagal šį Bulgarijos BK straipsnį, priekabiaujantį asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn už tokius veiksmus negalima, nes, pagal šį straipsnį, veika laikoma nusikalstama, kai yra lytinio akto faktas. Be to, auka pagal šį straipsnį turėtų įrodyti, kad lytinis aktas buvo prieš jos valią ir, kad ji buvo finansiškai priklausoma nuo priekabautojo.

Nyderlandai

Nyderlandų Darbo sąlygų įstatymo 1.3.e str.⁷¹ tiesiogiai apibrėžia seksualinį priekabiavimą kaip nepageidaujamą seksualinio pobūdžio suartėjimą, seksualinių paslaugų prašymą ar kitokį žodinį, nežodinį ar fizinį elgesį, kai jis apima tokias sąlygas:

- Taip elgiamasi tiesiogiai ar netiesiogiai ir pateikiamas kaip sąlyga darbo vietai išlaikyti;

⁶⁸ Equal Opportunities for Man and Woman // <http://www.mlsp.government.bg/equal/equalen/framework.asp> (žiūrėta 2010 12 06);

⁶⁹ Българския Наказателен кодекс // Върховен касационен съд на Република България // http://www.vks.bg/vks_p04_04.htm (žiūrėta 2010 11 03);

⁷⁰ Sex Discrimination and Sexual Harassment in the Workplace In Bulgaria // Minnesota Advocates for Human Rights, March 1999;

⁷¹ Wet van 18 maart 1999, houdende bepalingen ter verbetering van de arbeidsomstandigheden (Arbeidsomstandighedenwet 1998) // The Working Conditions Act, http://wetten.overheid.nl/BWBR0010346/geldigheidsdatum_04-11-2010 (žiūrėta 2010 11 03);

- Darbdavys su darbo santykiais susijusius sprendimus priima atsižvelgdamas į tai, ar asmuo, prie kurio priekabiauja, toleruoja tokį elgesį, ar jį atmeta;
- Tokiu elgesiu priekabautojas turi tikslą sumažinti asmens, prie kurio priekabiauja, darbo kokybę ar (ir) sukurti bauginančią, priešišką ar nemalonią darbo aplinką;

Darbo sąlygų įstatymo tikslas yra užtikrinti lygiaverčių ir saugių darbo sąlygų sukūrimą visoje Nyderlandų teritorijoje, nepaisant darbuotojų skaičiaus.

Kitas Nyderlandų teisės aktas, reglamentuojantis seksualinio priekabiavimo klausimus, yra Nuostatai dėl valstybės tarnautojų seksualinio priekabiavimo.⁷² Šie nuostatai taip pat tiesiogiai pateikia seksualinio priekabiavimo sampratą. Šis aktas yra taikomas specialiajam subjektui – valstybės tarnautojams.

Lenkija

Lenkijos Darbo kodeksas⁷³ yra pagrindinis įstatymas, reglamentuojantis seksualinį priekabiavimą ir tiesiogiai pateikiantis jo sampratą. Darbo kodekso 6 skyriaus 18 3a str. pateikiamas toks apibrėžimas: „seksualiniu priekabiavimu bus laikoma bet kokios formos diskriminacija, kai nepageidaujamas elgesys yra seksualinio pobūdžio ar su užuominomis apie asmens, prie kurio priekabiaujama, lytį. Tokio elgesio tikslas yra pažeisti darbuotojo orumą, pažeminti jį. Toks elgesys apima seksualinio pobūdžio fizinius veiksmus ar išreiškiamas žodžiu“. Lenkijos Darbo kodekso 94 str. įpareigoja darbdavį užkirsti kelią diskriminacijai darbe visais pagrindais, o ypač lyties, amžiaus, negalios, rasės, religijos, tautybės, politinių pažiūrų, profesinių sąjungų narystės, etinės kilmės, įsitikinimų, seksualinės orientacijos, apibrėžtų ar neapibrėžtų darbo terminų ar dėl darbo etato.

Lenkijos Parlamente 2010 m. spalio 29 d. įvyko balsavimas, kuriuo buvo priimtas Nediskriminavimo įstatymas.⁷⁴ Šiuo įstatymu įgyvendinamos ES direktyvos, skirtos nediskriminavimo politikai.

Pasak CBO (lenk. Centrum Badančia Opinii Społecznej; ang. Polish Public Opinion), daugelis lenkų pripažįsta, kad seksualinis priekabiavimas darbe yra plačiai paplitęs, skundų paduodama mažai, dar mažiau jų patenka į teismą, o nustatyti seksualinio priekabiavimo faktą labai sunku.⁷⁵

⁷² Report on Sexual Harassment in the Workplace in EU member states, The Irish Presidency of the European Union in association with FGS Consulting and Professor Aileen McGolgan, Department of Justice, 2004;

⁷³ Lenkijos Darbo kodeksas // Polski Kodeks Pracy, Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r., KP Dz. U. 1974 r. Nr. 24 poz 141 <http://www.kodeks.wirt.pl/index.php?kp> (žiūrėta 2010 11 03);

⁷⁴ Giacomelli L. Poland: the Parliament votes in favor of faulty Non-discrimination Act // <http://www.equal-jus.eu/node/86> (žiūrėta 2010 12 10);

⁷⁵ Centrum Badančia Opinii Społecznej tinklapis // http://www.cbos.pl/PL/publikacje/public_opinion_2010.php (žiūrėta 2010 12 10);

Lenkijos baudžiamojo kodekso XXV skyrius skirtas nusilastamoms veikoms seksualinei laisvei ir padorumui. Šio kodekso 199 str. 1 d.⁷⁶ numato atsakomybę už asmens privertimą lytiškai santykiauti ar atlikti kitokius seksualinio pobūdžio veiksmus piktnaudžiaujant priklausomumo santykiais arba pasinaudojant aukštesne padėtimi.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta apie kai kurias užsienio valstybes (Vokietiją, Estiją, Suomiją, Bulgariją, Nyderlandus, Lenkiją) ir lyginant jų seksualinio priekabiavimo reglamentavimą su Lietuvos Respublika, galima teigti, jog Lietuva yra ganėtinai gerai ir plačiai seksualinį priekabiavimą nacionaliniuose teisės aktuose reglamentuojanti valstybė. Nagrinėtose valstybėse žmogaus teisės užima svarbiausią ar vieną svarbiausių vietų teisės sistemoje, kurių reglamentacija prasideda pagrindiniais įstatymais – konstitucijomis, taip pat būdamos ES narėmis, joms yra privaloma leisti žmogaus teises ginančius įstatymus, taip plečiant ir tobulinant nediskriminavimo politiką. O žmogaus teisių gynimas bei nediskriminavimo politika reiškia ir seksualinio priekabiavimo draudimo nuostatų plėtotę. Šiandien vis daugiau valstybių seksualinį priekabiavimą įstatymuose įtvirtina tiesiogiai. Nagrinėtose valstybėse toks tiesioginis reglamentavimas pastebimas Darbo ar Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme, ar kitame specialiaame įstatyme. Nepaisant to, šiose ir kitose valstybėse pastebimas seksualinio priekabiavimo nuostatų tvirtumo trūkumas, jaučiamas jų naujumas, o kai kuriose valstybėse – dar tik besiformuojantis institucijų požiūris į tiesioginį seksualinio priekabiavimo nuostatų įgyvendinimą. Bendrame ES valstybių narių kontekste Lietuva yra vertinama teigiamai, kadangi teisinis reglamentavimas seksualinio priekabiavimo klausimais yra platus – nuo konstitucijos, moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo iki Baudžiamojo kodekso. Baudžiamasis teisinis reglamentavimas kai kuriose valstybėse ir Lietuvoje bus aptariamas kitame skyriuje (žr. darbo 3 dalį).

⁷⁶ Polskie Kodeks Karny, KK Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553 // <http://www.kodeks.wirt.pl/index.php?kk> (žiūrėta 2010 11 03);

2.2.4. Lietuvos teisės aktų, reglamentuojančių seksualinį priekabiavimą, apžvalga

Lietuva, lyginant su kitomis valstybėmis, gali būti įvardijama kaip šalis, kurios nacionaliniuose įstatymuose puikiai įtvirtintas lygių galimybių ir žmogaus teisių įgyvendinimas, įskaitant seksualinį priekabiavimą. Tačiau nepaisant įtvirtintų įstatymų, reglamentuojančių žmogaus teisių apsaugą ir lygias galimybes, neretai kyla problemų juos tinkamai įgyvendinant. Kaip ir bet koks priekabiavimas, seksualinis priekabiavimas gali pakenkti nukentėjusio asmens gyvenimo kokybei, o seksualinis atspalvis reiškia dar ir tai, kad apie jį kur kas sunkiau kalbėti nei apie paprastą priekabiavimą. Todėl Lietuvoje pastebimas asmenų, patiriančių seksualinį priekabiavimą, pasyvumas, tolerancija tokiems veiksams, o skundų pateikiama labai mažai.

Nacionaliniuose įstatymuose numatyta seksualinio priekabiavimo samprata bei institucijos, atsakingos už vertinimą, ar padaryti pažeidimai yra priešingos teisei veikos. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas bei Lygių galimybių įstatymas yra pagrindiniai ir tiesiogiai nustatantys nediskriminavimo nuostatas bei jas apibrėžia kaip draudžiamas. Pagal Lygių galimybių įstatymą priekabiavimas yra nepageidaujamas elgesys, kai lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu siekiama įžeisti arba įžeidžiamas asmens orumas ir siekiama sukurti arba sukuriama bauginanti, priešiška, žeminanti ar įžeidžianti aplinka.⁷⁷ Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas seksualinį priekabiavimą apibrėžia taip: „nepageidaujamas užgaulus, žodžiu, raštu ar fiziniu veiksniu išreikštas seksualinio pobūdžio elgesys su asmeniu, kai tokį elgesį lemia tikslas ar jo poveikis pakenkti asmens orumui, ypač sukuriant bauginančią, priešišką, žeminančią ar įžeidžiančią aplinką.“⁷⁸ Šiame įstatyme labai svarbus aspektas – kaltininko tikslas, t. y. pakenkti asmens, prie kurio priekabiaujama, orumui. Taip pat priekabiautojo veiksmai turi sukurti žeminančią žmogaus orumą aplinką. Šio įstatymo nuostatos nėra taikomos šeimos ir privataus gyvenimo srityse.⁷⁹ Priekabiavimo ir seksualinio priekabiavimo atribojimo momentas yra seksualinis pobūdis.

Pagal Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą, institucija, atsakinga už šio įstatymo nuostatų saugojimą, yra Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, kuri tiria skundus asmenų, patyrusių diskriminaciją dėl savo lyties darbo, švietimo, prekių ir paslaugų teikimo sferose ar patyrusių seksualinį priekabiavimą. Taip pat, atsižvelgiant į konkrečias seksualinio priekabiavimo aplinkybes, jų sunkumą bei mastą ar poveikį nukentėjusiam asmeniui, viena iš

⁷⁷ Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas. 2003 m. lapkričio 18 d. Nr. IX-1826 // Žin. 2003, Nr. 114 – 5115;

⁷⁸ Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas. 1998 m. gruodžio 1 d. Nr. VIII – 947 // Žin. 1998. Nr. 112 – 3100;

⁷⁹ Dvilaitis V. Seksualinis priekabiavimas ir teisinė atsakomybė už jį // Jurisprudencija: Mokslo darbai, 2004, Nr. 60(52), P. 106;

lygių galimybių kontrolieriaus funkcijų yra spręsti, kokį sprendimą priimti konkrečiu atveju ir kokią sankciją taikyti savo kompetencijos ribose. O jei lygių galimybių kontrolierius mano, kad yra pagrindas taikyti baudžiamąją atsakomybę, ir kad yra nusikalstamos veikos požymių dėl seksualinio priekabiavimo, jis turi teisę perduoti tyrimo medžiagą prokurorui. Taip pat pagal 2009 m. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos ataskaitą, konstatuojama, jog siekiant priimti teisėtą, objektyvų ir pagrįstą sprendimą dėl seksualinio priekabiavimo, priekabiavimo ir nurodymo diskriminuoti veiksmų įvertinimo, būtina minėtas diskriminacijos formas nustatyti kaip pažeidžiančias žmogaus teises ir įtvirtinti jas skyriuose, reglamentuojančiuose Moterų ir vyrų lygių teisių įgyvendinimą bei Moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimus, kadangi Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme seksualinis priekabiavimas, priekabiavimas ar nurodymas diskriminuoti yra įtvirtinti tik sąvokų skirsnelyje, o nagrinėjant diskriminacijos dėl lyties atvejus ir teisiškai vertinant diskriminacinių veiksmų buvimą ar nebuvimą, būtina remtis skyriaus, reglamentuojančio moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimus, straipsniais.⁸⁰

Lietuvos įstatymai numato atsakomybę už seksualinį priekabiavimą civiline, administracine tvarka, pagal Lietuvos Respublikos kariuomenės drausmės statutą, arba jis yra laikomas šiurkščiu darbo tvarkos pažeidimu pagal Darbo kodeksą, o jei yra nusikalstamos veikos sudėtis – asmuo turi atsakyti baudžiamąja tvarka.

Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 1.115 str. nustato, kad civilinės teisės saugomi objektai yra asmeninės neturtinės teisės, t. y. ekonominio intereso neturinčios ir neatskiriamai susijusios su jų turėtoju teisės. Civilinė teisė gina asmeninę neturtinę fizinio asmens teisę – teisę į kūno neliečiamumą ir vientisumą. Civilinio kodekso 2.25 str. numato, kad fizinis asmuo yra neliečiamas, o šio straipsnio 6 dalis įvardija galimybę reikalauti atlyginti jam padarytą turtinę ir neturtinę žalą.⁸¹

Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodekso 41⁶ str.⁸² numato atsakomybę už moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimą bendrai ir neišskiria atsakomybės už seksualinį priekabiavimą.

Lietuvos Respublikos kariuomenės drausmės statutas, Lietuvos Respublikos Seimo patvirtintas 1999 m. gegužės 20 d., kurio tiesioginė paskirtis yra tiksliai apibrėžti, kokia veika yra karių drausmės pažeidimai, nustatyti karių, padariusių drausmės pažeidimų atsakomybės sąlygas, nustatyti vadų (viršininkų) teises ir pareigas karių drausmei užtikrinti, karių drausmės pažeidimų tvarką, nustatyti drausmines nuobaudas už karių drausmės pažeidimus ir šių nuobaudų skyrimo bei skundų padavimo ir nagrinėjimo tvarką, taip pat numato atsakomybę už

⁸⁰ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos 2009 m. ataskaita, Vilnius, 2010;

⁸¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Žin., 2000, Nr. 74-2262;

⁸² Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Žin., 1985, Nr. 1-1;

seksualinį priekabiavimą.⁸³ Statuto 87 str. 1 dalyje nurodyta, jog už priekabiavimą žodžiu, raštu arba veiksniu, nukreiptu prieš kito asmens seksualinį apsisprendimą ir neliečiamybę, jei tai neužtraukia baudžiamosios atsakomybės, privalomosios karo tarnybos kariui skiriamas papeikimas arba papildomos tarnybos užduotys, arba uždraudžiama išeiti iš tarnybos vietos, arba pažeminamas kario laipsnis; profesinės karo tarnybos kariui skiriamas papeikimas arba sumažinamas tarnybinis atlyginimas, arba pažeminamas kario laipsnis; kariūnui sumažinama stipendija arba jis atleidžiamas iš pareigų. Antrojoje straipsnio dalyje numatoma atsakomybė už seksualinį priekabiavimą sunkinančiomis aplinkybėmis, kai profesinės karo tarnybos karys atleidžiamas iš tarnybos, o kariūnas pašalinamas iš karo mokymo įstaigos. Iš dispozicijos straipsnyje matyti, jog tik specialus subjektas gali atsakyti už seksualinį priekabiavimą pagal šį statutą – privalomosios karo tarnybos karys, profesinės karo tarnybos karys, kariūnas, t. y. kariai, kurių tarpusavio santykius reguliuoja statutas. Tačiau, jei nustatoma, jog karys padarė veiką, numatytą baudžiamuosiuose įstatymuose, jis gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal Baudžiamąjį kodeksą.

Darbo įstatymai taip pat tiesiogiai ar netiesiogiai reglamentuoja seksualinio priekabiavimo draudimą. Lietuvos Respublikos darbo kodekso 2 str. numato darbo teisės subjektų lygybę nepaisant jų lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, pilietybės ir socialinės padėties, tikėjimo, santuokinės ir šeiminės padėties, amžiaus, įsitikinimų ar pažiūrų.⁸⁴ O šio kodekso 235 str. 5 dalyje įtraukta nuostata, kad moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimas arba seksualinis priekabiavimas prie bendradarbių, pavaldinių ar interesantų yra šiurkštus darbo pareigų pažeidimas. Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 3 str.⁸⁵ numato, kad kiekvienam darbuotojui privalo būti sudarytos saugios ir sveikos darbo sąlygos, neatsižvelgiant į įmonės veiklos rūšį, darbo sutarties rūšį, darbuotojų skaičių, įmonės rentabilumą, darbo vietą, darbo aplinką, darbo pobūdį, darbo dienos ar darbo pamainos trukmę, darbuotojo pilietybę, rasę, tautybę, lytį, seksualinę orientaciją, amžių, socialinę kilmę, politinius ar religinius įsitikinimus. Saugias ir sveikas darbo sąlygas darbuotojams privalo sudaryti darbdaviai. Dėl saugių ir sveikų darbo sąlygų sudarymo darbuotojas turi teisę kreiptis į darbuotojų atstovą, padalinio vadovą ar kitą darbdavio įgaliotą asmenį, darbdaviui atstovaujantį asmenį, įmonės saugos ir sveikatos komitetą, Valstybinę darbo inspekciją prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Valstybinė darbo inspekcija) ar kitas valstybės

⁸³ Lietuvos Respublikos kariuomenės drausmės statutas // Žin., 1999, Nr. 51-1635;

⁸⁴ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Žin., 2005, Nr. 67-2400;

⁸⁵ Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas // Žin., 2003, Nr. 70-3170;

institucijas, teikdamas pasiūlymus ar reikalaujamas, kad būtų sudarytos saugios ir sveikatai nekenksmingos darbo sąlygos.⁸⁶

Seksualinio priekabiavimo definiciją galime rasti ir Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse, įsigaliojusiam 2003 m. gegužės 1 d. Jame seksualinis priekabiavimas yra viena iš XXI skyriaus veikų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, kurio 152 str. dispozicijoje seksualinis priekabiavimas apibrėžiamas, kaip baudžiamasis nusižengimas, kai, siekiant seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo vulgariais ar panašiais veiksmais, pasiūlymais ar užuominomis, priekabiaujama prie pagal tarnybą ar kitaip priklausomo asmens.⁸⁷

Seksualinio priekabiavimo nuostata, įtvirtinta baudžiamajame įstatyme yra gan nauja, kadangi 1961 m. kodekse tokios nuostatos nebuvo.⁸⁸ Galima tik palyginti 1961 m. kodekso 119 str., numatantį baudžiamąją atsakomybę už prispyrimą moters lytiškai santykiauti, kai ji yra materialiai ar tarnybiškai priklausoma. Šis straipsnis skiriasi nuo 2003 m. kodekso 152 str. nuostatos tuo, jog pastaruoju atveju užtenka pasiūlymo ar kitokio veiksmo ar elgesio seksualiniu pagrindu, kad tai būtų pripažinta kaip baudžiamasis nusižengimas. Naujojo BK išskirtinumas pasireiškia tuo, kad tai yra modernus kodeksas, atspindintis šiuolaikinės baudžiamosios teisės mokslo laimėjimus.⁸⁹ Platesnis baudžiamasis teisinis vertinimas dėl seksualinio priekabiavimo nuostatos bus pateiktas kitame skyriuje.

Taigi, Lietuvoje yra trys skirtingi įstatymai, tiesiogiai pateikiantys seksualinio priekabiavimo sampratą ir numatantys atsakomybę už jį bei Darbo kodeksas, kuris seksualinį priekabiavimą apibūdina kaip šiurkštų darbo tvarkos pažeidimą, nors ir nepateikia jo definicijos. Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas numato administracinę atsakomybę už šią veiką, Kariuomenės drausmės statutas skirtas privalomosios karo tarnybos karių, profesinės karo tarnybos karių ar kariūnų atsakomybę už seksualinį priekabiavimą. O, kai seksualinio priekabiavimo veiksmai turi nusikalstamos veikos požymių, taikomas Baudžiamasis kodeksas, kuriame numatyta baudžiamoji atsakomybė už seksualinį priekabiavimą.⁹⁰ Iš nacionalinių teisės aktų, reglamentuojančių seksualinį priekabiavimą, matyti, jog Lietuvos Respublika yra valstybė, puikiai įtvirtinusi seksualinio priekabiavimo nuostatas įstatymuose ES kontekste bei lyginant su užsienio valstybėmis.

⁸⁶ Eičinas J. Milkevičius G. Smurto ir priekabiavimo darbe prevencija Lietuvos Respublikoje // Lietuvos Žemės ūkio Universitetas;

⁸⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Žin. 2000. Nr.89-2741;

⁸⁸ 1961 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas // Žin., 1961, Nr.18-147;

⁸⁹ Parengė Babachinaitė G., Jurgelaitienė G. ir kt. Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozė iki 2015 m. // Monografija, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius 2008, P. 279;

⁹⁰ Dvilaitis V. Seksualinis priekabiavimas ir teisinė atsakomybė už jį // Jurisprudencija: Mokslo darbai, 2004, Nr. 60(52), P. 111;

3. BAUDŽIAMOJI TEISINĖ SEKSUALINIO PRIEKABIAVIMO SAMPRATA LIETUVOS RESPUBLIKOJE IR UŽSIENIO VALSTYBĖSE

Vienas iš šiurkščiausių žmogaus teisių pažeidimų, yra bet kokio pobūdžio smurtas prieš asmenį. Tačiau baudžiamąja teisine prasme yra išskiriama, koks smurto pasireiškimas ir, kokioje konkrečioje veikoje yra laikytinas nusikalstama veika. Seksualinį priekabiavimą būtų galima traktuoti lyčių konfliktu grįstu smurtu, kuris pažeidžia seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą, yra nesuderinamas su asmens garbe ir orumu ir už šią veiką gali būti numatoma baudžiamoji atsakomybė pagal baudžiamųjų įstatymų nuostatas. Todėl labai svarbu nustatyti, kokia konkreti veika laikoma seksualiniu priekabiavimu baudžiamosios teisės prasme. Baudžiamoji teisė yra skirta reguliuoti tik pačius didžiausius socialinių santykių nukrypimus, darančius žalą asmens seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui arba šiurkščiai pažeidžia kitus visuomenėje nusistovėjusius socialinių santykių principus, susijusius su seksualine laisve. O, remiantis LR Konstitucinio teismo 2006 m. birželio 15 d. nutarimu, baudžiamosios teisės teorijoje veikų kriminalizavimas yra apibrėžiamas kaip požymių, kurie sudaro nusikalstamos veikos sudėtį, atrinkimas ir jų įtvirtinimas baudžiamajame įstatyme konstruojant straipsnių dispozicijas.⁹¹

3.1. Bendra baudžiamoji teisinė seksualinio priekabiavimo samprata

Teisinė atsakomybė už seksualinį priekabiavimą nustatoma atsižvelgiant į padaryto pažeidimo pasekmes nukentėjusiojo ir visuomenės interesams, viešajai tvarkai, taip pat į pažeidimo padarymo motyvus, tikslą ir kitas aplinkybes. Baudžiamoji atsakomybė yra viena iš teisinės atsakomybės rūšių, ji yra griežčiausia teisinės atsakomybės rūšis.⁹² Lietuvoje už Lygių galimybių įstatymo bei Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pažeidimus, atsižvelgiant į padaryto pažeidimo sunkumą, sukeltas pasekmes, pavojingumo laipsnį bei, jei yra nusikalstamos veikos sudėtis, gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė pagal Baudžiamojo kodekso nuostatas. Tokiu atveju moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierius, pasinaudodamas jam suteikta diskrecijos teise, nusprendęs, ar dėl seksualinio priekabiavimo veiksnių yra pagrindas taikyti baudžiamąją atsakomybę, perduoda tyrimo medžiagą prokurorui, jei nustatomi nusikalstamos veikos požymiai.⁹³ Užsienio valstybių teisės sistemose galima išskirti kelių rūšių teisės

⁹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. birželio 15 d. nutarimas Nr. 45/04;

⁹² Abramavičius A. Švedas G. Kai kurios baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus vaikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui reglamentavimo problemos // Teisė: Mokslo darbai, Nr. 66 (1), 2008, P. 9;

⁹³ Parengė Vaičiūnienė L. Seksualinis priekabiavimas: nekaltas flirtas ar žmogaus teisių pažeidimas // Lietuvos Respublikos Seimas, Jungtinių Tautų vystymo programa, Vilnius, 2003, P. 20;

pažeidimus, t. y. civilinės teisės pažeidimai, drausminiai nusižengimai, administracinės teisės pažeidimai, nusikalstamos veikos. Seksualinį priekabiavimą, kaip priešingą teisei veiką, užsienio valstybių teisėje dažniausiai reglamentuoja darbo įstatymai kaip drausminį nusižengimą, arba kaip nusikalstamą veiką, numatytą baudžiamajame kodekse.

Seksualinis priekabiavimas gali pasireikšti įvairiomis aplinkybėmis. Dažniausiai, bet nebūtinai visada, priekabiautojas yra aukštesnėje padėtyje nei nukentėjęs asmuo, o šią aukštesnę padėtį gali nulemti amžius, šeiminių, socialinių, politinių padėtis, mokymosi ar įdarbinimo savitarpio santykiai. Seksualinis priekabiavimas gali būti toks seksualinio pobūdžio elgesys, kuris apima įvairias formas. Vertinant seksualinį priekabiavimą kaip nusikalstamą veiką, galima išskirti tokias dažniausiai pasitaikančias ir baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintas apraiškos formas: a) žodžiu ar fiziniu veiksniu; b) akivaizdžiai ar netiesiogiai.⁹⁴ Šios formos pasireiškia vulgariais ar panašiais veiksmais, pasiūlymais, užuominomis. Taigi, pagal seksualinio priekabiavimo dispoziciją, įtvirtintą LR Baudžiamojo kodekso 152 str. priekabiavimas yra tada, kai kaltininkas savo seksualinio pobūdžio veiksmais ar pasisakymais verčia kitą asmenį jaustis nepatogiai, nemaloniai, sukuria žeminančią, priešišką, įžeidžiančią aplinką ir savo veiksmais siekia seksualinio bendravimo su pagal tarnybą ar kitaip priklausomu asmeniu.⁹⁵

Galima išskirti du seksualinio priekabiavimo tipus, kurie nėra griežtai išskiriami įstatymuose, tačiau yra svarbūs kaip alternatyvūs požymiai atpažįstant ir atribojant seksualinį priekabiavimą kaip nusikalstamą veiką. Šie seksualinio priekabiavimo tipai yra *Quid pro quo* arba paslaugos už paslaugą seksualinis priekabiavimas ir priešiškos aplinkos sudarymo seksualinis priekabiavimas. Tokį skirstymą pirmoji pasiūlė teisės mokslininkė ir feministė Catherine MacKinnon.⁹⁶

1. Quid pro quo arba paslaugos už paslaugą seksualinis priekabiavimas. Toks seksualinis priekabiavimas pasireiškia tuo, kad darbuotojui yra pasiūloma būti paaukštintam arba neprarasti darbo, jei mainais suteiks seksualinę paslaugą.⁹⁷ Studento ar moksleivio atveju, už seksualinę paslaugą yra pasiūlomas aukštas pažymys arba palanki rekomendacija. Asmuo, kuris padaro šio tipo seksualinį priekabiavimą, paprastai yra aukštesnėje padėtyje ir turi galią įtakoti nukentėjusio asmens įdarbinimo, darbo ar mokymosi sąlygas. Taigi, šiuo atveju seksualinis priekabiavimas gali būti įvardijamas tada, kai asmens sutikimas atlikti seksualinio pobūdžio veiksmus ar suteikti tokias paslaugas, ar nesutikimas yra laikomas pagrindu priimti teigiamus ar

⁹⁴ Sexual Harassment: Guidance Regarding Recognition and prevention // The George Washington University. Faculty Recruitment and Personnel Relations;

⁹⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Žin. 2000. Nr.89-2741;

⁹⁶ Zippel K. Sexual Harassment and Transnational Relations: "Why Those Concerned with German-American Relations Should Care" // The Johns Hopkins University A Publication of the American Institute for Contemporary German Studies, Research Fellowship Program, 2002;

⁹⁷ Matthews John L. Article: Types of Sexual Harassment, June 12, 2007 // <http://ezinearticles.com/?Types-of-Sexual-Harassment&id=604001> (žiūrėta 2010 10 10)

neigiamus sprendimus užimtumo srityje.⁹⁸ *Quid pro quo* seksualinis priekabiavimas charakterizuoja situaciją, kai aukštesnes pareigas užimantis asmuo naudojasi kito asmens pavaldumu, pareigų subordinacija.⁹⁹

2. Priešiškos aplinkos sudarymo seksualinis priekabiavimas. Toks seksualinis priekabiavimas pasireiškia tada, kai darbuotojo bendradarbis, darbdavys, tiesioginis vadovas ar viršininkas darbo vietoje stengiasi seksualiai suartėti, kas yra nepageidaujama nukentėjusiam asmeniui, o toks elgesys trukdo darbui, mokymuisi arba sukuria bauginančią, priešišką ar įžeidžiančią darbo arba mokymosi aplinką. Šiuo atveju seksualiniu priekabiavimu vadinamas elgesys, trukdantis darbuotojui, studentui ar mokiniui atlikti darbinės ar mokymosi pareigas, kai sukuriamas netinkamas, nepalanki darbo ar mokymosi aplinka ir daro neigiamą įtaką darbo ar mokymosi efektyvumui bei rezultatams.¹⁰⁰ Šio tipo seksualinio priekabiavimo elgesys gali būti žodinis, nežodinis, akivaizdžiai išreikštas, numanomas ar fizinis. Žodžiu seksualinis priekabiavimas gali pasireikšti seksualinio pobūdžio komentarais apie asmens išvaizdą, aprangą, įvairiomis seksualinio pobūdžio replikomis ir pan. Nežodinis seksualinis priekabiavimas pasireiškia geidulingu, įdėmiu, veriančiu žvilgsniu, nuolatinio stebėjimu, kuris nukentėjusiam asmeniui yra nemalonus ir įžeidžiantis. Akivaizdus seksualinis priekabiavimas yra tada, kai daromos seksualinio pobūdžio užuominos, pateikiant dviprasmišką užuominą, rodant seksualinio pobūdžio nuotraukas, skelbimus, piešinėlius ir kt. darbo vietoje. Fiziniais veiksmais pasireiškiantis seksualinis priekabiavimas yra tada, kai priekabiautojas prisiliečia prie asmens, glosto, masažuoja kaklą ar pečius, kai nukentėjęs asmuo to neprašo ir laiko tai įžeidžiančiu ir nepageidaujamu elgesiu. Taigi, šio tipo seksualinio priekabiavimo atveju subordinacija tarp dirbančiųjų nėra būtina.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta aukščiau, nusikalstamomis veikomis galima vadinti tik pavojingas veikas, kurių pavojingumą nulemia įvairūs požymiai, iš kurių svarbiausias požymis yra vertybės ir gėriai, kuriems šis poelgis daro žalą ar kelia pavojų¹⁰¹, seksualinio priekabiavimo atveju toks gėris yra seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamumas. Seksualinis priekabiavimas valstybėse, įtvirtinusiose šią nuostatą baudžiamuosiuose įstatymuose, laiko jį nusikalstama veika, kuri turi atitikti nustatytą nusikalstamos veikos sudėtį.

⁹⁸ Parengė Vaičiūnienė L. Seksualinis priekabiavimas: nekaltas flirtas ar žmogaus teisių pažeidimas // Lietuvos Respublikos Seimas, Jungtinių Tautų vystymo programa, Vilnius, 2003, P. 6;

⁹⁹ Zippel Kathrin S. The Politics of Sexual Harassment // A comparative study of the United States, the European Union, and Germany, Cambridge university press, 2006, P. 20;

¹⁰⁰ Parengė Vaičiūnienė L. Seksualinis priekabiavimas: nekaltas flirtas ar žmogaus teisių pažeidimas // Lietuvos Respublikos Seimas, Jungtinių Tautų vystymo programa, Vilnius, 2003, P. 6;

¹⁰¹ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. // Vilnius: Justitia, 2006, P. 210;

3.2. Seksualinio priekabiavimo apžvalga pagal užsienio valstybių baudžiamuosius ir kitus įstatymus

ES valstybėse narėse teisiniai pagrindai reguliuojant santykius dėl seksualinio priekabiavimo kaip priešingos teisės aktams veikos yra skirtingi. Vienose valstybėse seksualinio priekabiavimo draudimas numatytas darbo įstatymuose arba (ir) specialiaame įstatyme, kitose valstybėse jis tiesiogiai neapibrėžtas ir laikomas diskriminacija dėl lyties, o kai kuriose valstybėse seksualinis priekabavimas, priklausomai nuo jo pasireiškimo sunkumo ir kitų požymių, gali būti traktuojamas ir kaip nusikalstama veika, reglamentuojama baudžiamuosiuose įstatymuose.

Valstybėse, kuriose seksualinis priekabavimas kriminalizuotas, ši veika yra traktuojama kaip baudžiamasis nusižengimas, kuriuo kėsiamasi į žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę bei juo pažeidžiama garbė ir orumas. Seksualinis priekabavimas laikytinas baudžiamuoju nusižengimu, kai ši veika pažeidžia svarbiausias žmogaus teises ir dėl savo pobūdžio pasikėsina į žmogaus garbę ir orumą bei seksualinio pobūdžio veiksmais pažeidžia žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę, taip sudarydamas nusikalstamos veikos sudėtį. Taigi, visose ES valstybėse narėse, reglamentuojančiose seksualinį priekabiavimą baudžiamuosiuose įstatymuose, už šią veiką gali būti baudžiama pagal BK, kai seksualinis priekabavimas pasireiškia intensyviau ir daro didesnę psichologinę spaudimą aukai nei veiksmai, reglamentuojami kitais teisės aktais, taip pat veiksmai yra vulgarūs, išreiškiamas siekis seksualiai bendrauti, be to, auka yra koku nors būdu priklausoma nuo priekabiautojo, nors dažniausiai priklausomumas siejamas su darbo ar mokymosi santykiais. Visais atvejais yra atsižvelgiama į seksualinio priekabiavimo konkrečias aplinkybes, mastą, sunkumą, poveikį nukentėjusiajam ir pan.

Šiame poskyryje aptariamos kai kurios ES valstybės, seksualinį priekabiavimą reglamentuojančios baudžiamajame kodekse, t. y. Prancūzija, Austrija, Italija, Vengrija, Portugalija. Kartu su baudžiamaisiais, pateikiami ir Darbo bei Lygių galimybių įstatymai, kadangi jų apžvalga yra svarbi lyginamuoju aspektu bei geriau atskleidžia baudžiamosios atsakomybės už seksualinį priekabiavimą reikšmę.

3.2.1. Prancūzija

Prancūzijos Konstitucijoje, kaip pagrindiniame šalies įstatyme, 1 str. įtvirtinta visų piliečių lygybė prieš įstatymą bei draudžiama visų formų diskriminacija, t. y. rasės, lyties,

religijos, amžiaus ar neįgalumo pagrindais. Preambulėje įtvirtintos 1789 m. Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijos nuostatos. Deklaracija buvo inkorporuota į Prancūzijos teisę, o jos 1 str. numato, kad visi žmonės iš prigimties yra lygūs ir laisvi.

Prancūzijoje seksualinis priekabiavimas yra reglamentuojamas darbo bei baudžiamųjų įstatymų. Prancūzija yra viena iš nedaugelio ir viena iš pirmųjų Europos valstybių, kuri seksualinio priekabiavimo draudimo nuostatas yra įtvirtinusi baudžiamajame kodekse. Jos BK 222-33 str. numato atsakomybę už seksualinį priekabiavimą, kuris jį apibrėžia kaip priekabiavimą prie kito asmens įsakymais, grasinimais, spaudimu siekiant gauti seksualinio pobūdžio paslaugų pasinaudojant savo įgaliojimais ar aukštesne padėtimi.¹⁰² Tai reiškia, kad kaltininku gali būti pripažintas tik asmuo, turintis valdžią prieš nukentėjusį asmenį. Nukentėjęs asmuo ir kaltininkas yra susiję darbo ar kitokiais santykiais. Nukentėjusios asmens pavaldumas ar kitoks priklausomumas nuo kaltininko yra privaloma sąlyga. Baudžiamąja teisine prasme pagal Prancūzijos BK kaltininku už seksualinį priekabiavimą negali būti pripažintas to paties rango bendradarbis.

Pagal šį straipsnį seksualinis priekabiavimas skiriasi nuo išžaginimo, seksualinio prievartavimo tuo, jog jis neapima fizinio kontakto: tik, kai kaltininkas naudojasi savo valdžia, aukštesne padėtimi ar naudojasi aukos finansiniu priklausomumu, taip darydamas aukai spaudimą, kad ji sutiktų leisti į seksualinius santykius su seksualiai priekabiaujančiu asmeniu. Asmuo, prie kurio priekabiaujama gali sutikti seksualiai santykiauti su priekabiautoju, tačiau šis sutikimas siejamas su aukos baime, pvz., prarasti darbą, ir yra nepageidaujamas, todėl tokios veikos negalima laikyti išžaginimu, seksualiniu prievartavimu ar privertimu lytiškai santykiauti. Vis dėlto, jei viršininkas ne tik pasako savo pavaldinei, kad ji turi seksualiai santykiauti su juo, jei nori neprarasti darbo, bet ir sugriebia ją ar kitaip panaudoja fizinį smurtą, jis gali būti kaltinamas už seksualinę prievartą. Jei jis ir toliau fiziškai verčia savo darbuotoją turėti su juo seksualinių santykių, jis gali būti kaltinamas dėl išžaginimo ar seksualinės prievartos ir seksualinio priekabiavimo, ar pasikėsinimo padaryti vieną iš šių veikų.

Pagal Prancūzijos BK seksualiniu priekabiavimu pripažįstama veika, kai pabloginamos nukentėjusio asmens darbo sąlygos ir taip pakenkiama nukentėjusio asmens garbei ir orumui, fizinei, psichinei sveikatai ar pakenkiama nukentėjusio asmens profesinei ateičiai ar karjeros perspektyvoms. Taigi, Prancūzijos baudžiamieji įstatymai tiesiogiai numato seksualinį priekabiavimą.

Būtinoms aplinkybėms, kad veika būtų pripažinta seksualiniu priekabiavimu, yra asmens tarnybinis priklausomumas nuo seksualiai priekabiaujančio asmens ir tiesioginis ar netiesioginis,

¹⁰² Code pénal français // http://ledroitcriminel.free.fr/la_legislation_criminelle/code_penal/partie_legislative_2.htm (žiūrėta 2010 11 03);

tačiau aiškiai suprantamas seksualinių santykių pareikalavimas ar pasiūlymas. Toks pareikalavimas ar noro seksualiai bendrauti parodymas gali būti aiškiai išreikštas kaip seksualinio pobūdžio:

- Spaudimas;
- Įžeidimai;
- Pastabos;
- Pajuokos ar juokeliai;
- Lietimas;
- Įžeidimas veiksmu ar sudavimas;
- Grasinimas smurtu ar kitokio pobūdžio grasinimai;
- Įvairus seksualinio pobūdžio gestų, pornografijos rodymas;
- Bet kokie nepageidaujami tiesioginiai ar netiesioginiai pasiūlymai;
- Šantažas.

Darbuotojui negali kilti baudžiamoji atsakomybė, jis taip pat negali būti atleistas iš darbo, jei paklūsta tokiam seksualiai priekabiaujančio asmens elgesiui arba atmeta tokį elgesį, kai kaltininkas davė nurodymus, grasino, darė bet kokio pobūdžio suvaržymus ar spaudimą su tikslu gauti seksualinių paslaugų sau pačiam ar trečiajam asmeniui.

Pagal Prancūzijos BK 222-33-1 str., juridinis asmuo taip pat gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už seksualinį priekabiavimą.

3.2.2. Austrija

Austrijos Federalinė Konstitucija¹⁰³ nurodo, jog visi Austrijos Federacijos piliečiai yra lygūs prieš įstatymą, o privilegijų suteikimas dėl kilmės, lyties, socialinės ar visuomeninės padėties, religijos yra draudžiamas.

Austrija, kaip ES valstybė narė, perkėlė 2002/73/EC direktyvą į savo nacionalinę teisę ir įtvirtino šios direktyvos nuostatas, susijusias su seksualiniu priekabiavimu Federaliniame lygių galimybių įstatyme.¹⁰⁴ Šio įstatymo pirmojoje dalyje pateikiama seksualinio priekabiavimo samprata, kuri nustato, jog diskriminacija dėl lyties gali pasireikšti kaip:

- Tiesioginio vadovo seksualinio pobūdžio veiksmai;

¹⁰³ The Austrian Federal Constitution Österreichisches Bundes-Verfassungsgesetz // <http://www.vfgh.gv.at/cms/vfgh-site/english/downloads/englishverfassung.pdf> (žiūrėta 2010 11 13);

¹⁰⁴ Gleichbehandlungsgesetz // Austria Equal Treatment Act // http://www.migrant.at/info_gbg_en.pdf (žiūrėta 2010 11 13);

- Prie asmens seksualiai priekabiauja ne tiesioginis vadovas, o kitas asmuo, su auka susijęs darbo santykiais;
- Numatoma darbdavio atsakomybė už seksualinio priekabiavimo draudimo nuostatų pažeidimą, kai jis nesiima jokių įstatymiškai pagrįstų veiksmų, kad apgintų asmenį darbe pagal kolektyvines sutartis arba pagal darbo sutartį, kai prie vieno darbuotojo seksualiai priekabiauja kitas darbuotojas, užimantis aukštesnes ar tokias pačias pareigas;
- Prie asmens seksualiai priekabiauja asmuo, su kuriuo auka nėra susijusi darbo santykiais.

Baudžiamieji teisės aktai, reglamentuojantys seksualinį priekabiavimą ar su juo susiję, Austrijoje yra Baudžiamasis kodeksas¹⁰⁵, Baudžiamojo proceso kodeksas¹⁰⁶, Ekstradicijos ir savitarpio pagalbos įstatymas¹⁰⁷, Elgesio su nusikaltimą padariusiais asmenimis įstatymas¹⁰⁸, kuris tuo pačiu yra ir Baudžiamojo kodekso pataisų įstatymas, nustatantis atvejus, kurie pripažintini seksualiniu priekabiavimu. Austrijos Baudžiamojo kodekso 218 str. nustato, jog seksualiniu priekabiavimu pripažįstama, kai asmuo seksualiai priekabiauja prie kito asmens tiesiogiai atlikdamas priekabiavimo veiksmus, arba tokių veiksmų atlikimas kito asmens akivaizdoje tokiomis aplinkybėmis, kai kitas asmuo yra įžeidžiamas tokiais veiksmais. Taip pat tokio pobūdžio veiksmai, kurie padaromi viešai, gali būti traktuojami kaip seksualinis priekabiavimas, jei yra įžeidžiantys kitą ar kitus asmenis. Trečia šio straipsnio dalis numato, jog asmuo, seksualiai priekabavęs prie kito asmens, gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn jei yra nukentėjusiojo skundas.

Seksualiniu priekabiavimu laikomas ir toks seksualinio pobūdžio elgesys, kai taip elgiantis užgaunamas asmuo, prie kurio seksualiai priekabiuojama, orumas, toks elgesys yra nepageidaujamas, nepriimtinas ir įžeidžiantis, taip pat sukuria bauginančią, priešišką ar žeminančią aplinką. Arba, jei seksualiai priekabiuojantis asmuo tokiu savo elgesiu siekia paveikti ar paveikia auką tuo leisdamas jai suvokti, kad nuo seksualiai priekabiuojamo elgesio toleravimo ar jo atmetimo priklausys galimybės darbe, įsidarbinant, paaukštinant ar net darbo atlyginimui.

Taigi, kaip matyti, iš Austrijos BK nuostatos, seksualiniu priekabiavimu pažeidžiama įstatymo saugoma vertybė yra žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvė, o kartu ir žmogaus garbė ir orumas. Būtina seksualinio priekabiavimo aplinkybė yra asmuo, prie kurio seksualiai

¹⁰⁵ Republik Österreich Strafgesetzbuch (StGB) // Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen. StF: BGBl. Nr. 60/1974 i.d.F. BGBl. I Nr. 15/2004, 136/2004, 152/2004 und 68/2005 <http://www.internet4jurists.at/ges/pdf/stgb.pdf> (žiūrėta 2010 11 25);

¹⁰⁶ Republik Österreich Strafprozessordnung (StPO) // Stand BGBl. Nr. 102/2006 <http://www.ibiblio.org/ais/stpo.htm> (žiūrėta 2010 11 25);

¹⁰⁷ Report on Sexual Harassment in the Workplace in EU member states, The Irish Presidency of the European Union in association with FGS Consulting and Professor Aileen McGolgan, Department of Justice, 2004 // <http://www.unece.org/stats/gender/publications/Multi-Country/SexualHarassmentReport.pdf> (žiūrėta 2010 12 02);

¹⁰⁸ Ten pat;

priekabiaujama, priklausomumas nuo priekabiaujančio asmens. Dažniausiai šis priklausomumas pasireiškia darbo santykiais, tačiau asmuo, prie kurio seksualiai priekabiaujama nuo priekabiaujančio asmens gali priklausyti ir kitaip. Seksualinis priekabiavimas yra tada, kai seksualinio pobūdžio elgesys:

- Yra įžeidžiantis asmens orumą;
- Yra nepageidaujamas, netinkamas ar įžeidžiantis asmenį, prie kurio priekabiaujama;
- Sukuria bauginančią, priešišką ar žeminančią aplinką asmeniui, prie kurio seksualiai priekabiaujama;
- Jei asmuo atmeta ar toleruoja tokį seksualinio pobūdžio elgesį iš darbdavio, tiesioginio viršininko ar bendradarbio pusės ir tai sudaro pagrindą atvirai suprasti ar numanyti, kad asmens, prie kurio priekabiaujama reakcija į tokį elgesį gali turėti įtakos tolesniam darbui, įsidarbinimui, paaukštinimui, mokymams, užmokesčiui.¹⁰⁹

Seksualinio priekabiavimo nuostata Austrijos BK yra gan nauja, kadangi 2004 m. buvo priimta BK pataisa, kuria buvo įtraukta nuostata, draudžianti seksualinį priekabiavimą.

3.2.3. Italija

Vienas teisės aktų, reguliuojančių darbuotojų vyrų ir moterų orumo ir normalių darbo sąlygų apsaugą Italijoje, yra kolektyvinių sutarčių pagrindu priimtas įstatymas pagal 1991 m. lapkričio 27 d. Europos Komisijos Rekomendaciją dėl vyrų ir moterų orumo darbe apsaugos.¹¹⁰ Šis įstatymas numato lyčių lygybę ir diskriminacijos draudimą darbo vietoje.

Kitas, 1999 m. vasario 9 d. įstatymas Nr. 30, kuriuo Italija ratifikavo Europos Socialinę chartiją, įtvirtina visų darbuotojų teisę į garbės ir orumo apsaugą darbe.

Įstatymas Nr. 903, numatantis diskriminacijos draudimą¹¹¹ draudžia bet kokią elgesį ar atskirą veiksma prieš darbuotoją, moterį ar vyrą, dėl asmens lyties, kas yra laikoma diskriminacijos pasireiškimu. Bet koks netinkamas elgesys, dėl kurio vienos lyties darbuotojo normali darbo aplinka yra proporcingai geresnė ar blogesnė už kitos lyties darbuotojo, Italijoje laikoma netiesiogine diskriminacija. Italijos teisės aktai numato, kad darbdavys privalo užtikrinti darbuotojams normalią ir orią darbo aplinką ir numatoma darbdavio atsakomybė, jei jis neužtikrina saugios aplinkos darbe.

¹⁰⁹ Ten pat;

¹¹⁰ Commission Recommendation of 27 November 1991 on the protection of the dignity of women and men at work. 92/131/EEC // Official Journal L 049 , 24/02/1992 P. 0001 – 0008;

¹¹¹ Report on Sexual Harassment in the Workplace in EU Member States. The Irish Presidency of the European Union in Association with FGS Consulting and Professor Aileen McGolgan, 2004, P. 15;

Italijos Baudžiamojo kodekso 609-bis str. įtvirtina seksualinį smurtą (*Violenza sessuale*) ir jį apibrėžia kaip: „tas, kas jėga arba grasinimais, arba piktnaudžiaudamas valdžia verčia ką nors seksualiai bendrauti ar patenkinti, baudžiamas...“¹¹² Kitas šio straipsnio punktas numato veiką sunkinančiomis aplinkybėmis: „tas, kas priverstė kitą asmenį padaryti seksualinio pobūdžio veiksmus, kai:

a) pasinaudojama asmens būkle dėl jo fizinio ar psichinio bejėgiškumo veikos padarymo metu;

b) apgaulės būdu kaltininkas priverčia nukentėjusį asmenį manyti, jog kaltininkas yra kitas asmuo, taip paveikdamas aukos valią su juo seksualiai bendrauti“ (Pvz., kaltininkas užima žemesnes pareigas, nei nurodo nukentėjusiam asmeniui (2009 m. Italijos Aukščiausiojo Teismo baudžiamoji byla, Nr. 34870)).¹¹³

Šio straipsnio saugoma vertybė yra seksualinė laisvė ar savarankiškumas. Bylose dėl nedidelių pažeidimų bausmė turi būti sumažinta tiek, kad nebūtų didesnė kaip du trečdaliai numatytos bausmės. Šiame straipsnyje įtvirtinama asmens teisė būti laisvam nuo nepageidaujamų seksualinių veiksmų savo atžvilgiu.¹¹⁴

Italijos BK 660 str. įtvirtina nuostatą „priekabiavimas ar asmens trikdymas“ (*Molestia o disturbo alle persone*), kuriame numatoma, kad „tas, kas viešoje ar atviroje vietoje, ar telefonu tam, kad suerzintų ar dėl kitos nederamos priežasties, priekabiauja ar sudaro nemalonią situaciją kitam asmeniui, baudžiamas...“

Pagal Italijos BK šios nuostatos yra atribojamos ir įtvirtinamos skirtinguose kodekso skyriuose. Seksualinis priekabiavimas negali būti laikomas seksualiniu smurtu, net jei pastarasis būtų pasikėsinimo stadijoje. Dabar galiojančiame BK seksualinis priekabiavimas yra laikoma tam tikra priekabiavimo rūšimi, kuris laikomas nusikaltimu pagal Italijos BK 660 str. ir jis neapima jokio seksualinio pobūdžio fizinio kontakto ir, kuris pasireiškia kaip netinkamas nepageidaujamas flirtavimas ar daugybė nemalonių telefoninių skambučių, ar vulgarūs pasisakymai, kurių pagrindas yra lytis ar seksualinis bendravimas. Visi šie išvardinti veiksmai turi būti susiję su seksualiniu pobūdžiu, tačiau ne su fiziniu veiksniu kito asmens atžvilgiu, kad būtų pripažinti seksualiniu priekabiavimu. O seksualinis smurtas, kuris yra už paprastos replikos ribų ir pasireiškia kaip tarpasmeninių santykių sukūrimo pasiūlymas, išreikštas fiziniu veiksniu.

Italijos Aukščiausiasis teismas nutartimi, kuria buvo palikta galioti apeliacinės instancijos *Caltanissetta* teismo nutartis (*Cassazione 27469/2008*), nustatė, jog priekabiavimas

¹¹² Codice Penale (Testo coordinato ed aggiornato del Regio Decreto 19 ottobre 1930, n. 1398 // <http://www.altalex.com/index.php?idnot=36774> (žiūrėta 2010 11 03);

¹¹³ Suprema corte di cassazione sezione III penale, Sentenza 9 giugno - 9 settembre 2009, n. 34870 // <http://www.altalex.com/index.php?idnot=47868&idstr=20> (žiūrėta 2010 11 03);

¹¹⁴ Alberto Cadoppi, Commento art. 609-bis C.P. in commentario delle norme contro la violenza sessuale e contro la pedofilia 439, 530, Alberto Cadoppi ed., 4th ed. 2006, hereinafter Cadoppi 4th ed.;

darbo vietoje gali sukelti rimtų pasekmių asmeniui ar (ir) sudaryti piktnaudžiavimo pareigomis nusikalstamą veiką. Tokiu atveju, kai veika kvalifikuojama pagal seksualinio priekabiavimo nuostatas, negali būti nustatyta seksualinio smurto požymių. Taip pat buvo išplėstas sąrašas subjektų, priskirtinų piktnaudžiavimo pareigomis kategorijai pagal BK 572 str. „nepadorus poveikis“ (*Atti osceni*), tuo būdu buvo išplėstos ir seksualinio priekabiavimo nuostatos, kai seksualiai priekabiaujantis asmuo gali būti patraukiamas baudžiamojon atsakomybėn už seksualinio priekabiavimo veiksmus ne tik darbo santykiais susijusio asmens atžvilgiu, bet ir kitokio priklausomumo santykiais.¹¹⁵

3.2.4. Vengrija

Vengrijos Darbo kodeksas¹¹⁶ seksualinio priekabiavimo klausimais remiasi Vengrijos Lygių galimybių įstatymu¹¹⁷, kuris apima tokį seksualinio priekabiavimo apibrėžimą: „priekabiavimas yra pažeidžiantis žmogaus orumą elgesys, apimantis priekabiaujančio asmens charakteristiką, numatytą 8 str., kurio tikslas yra sukurti bauginančią, priešišką, žeminančią ar įžeidžiančią aplinką asmeniui, prie kurio priekabiaujama“. O Lygių galimybių įstatymo 8 str. nurodo bendrą draudimą tiesioginei diskriminacijai ir seksualinį priekabiavimo pobūdį priskiria diskriminacijai.

Vengrijos BK 174, 180, 197, 198 straipsniuose įtvirtinti draudimai asmenį varžyti jam grasinant ar panaudojant smurtą. BK 174 str. numato atsakomybę asmeniui, priekabiaujančiam prie kito asmens ar jį varžančiam panaudojus prievartą ar grasinimus, taip padarant žymią žalą turtinėms teisėms.¹¹⁸ Seksualinio priekabiavimo veika kvalifikuotina pagal BK tada, kai atitinka tam tikrus požymius:

- asmuo, prie kurio priekabiaujama yra varžomas ar apribojamas tokiu elgesiu;
- priekabiaujant panaudojamas smurtas arba grasinimai;
- tokiu elgesiu yra siekiama, kad asmuo, prie kurio priekabiaujama atliktų tam tikrus veiksmus.

Vengrijos BK draudžia „sugaržyti asmenį“, „panaudojant prievartą ar grasinimus“, „smarkiai pažeisti asmens, prie kurio priekabiaujama, interesus“, taip pat įtvirtinama nuostata,

¹¹⁵ Gli atti vessatori e le molestie sessuali sul luogo di lavoro hanno anche una rilevanza penale, Suprema Corte di Cassazione, Sezione Terza Penale, sentenza n.27469/2008 (Cassazione 27469/2008) // http://www.cittadinolex.katweb.it/article_view.jsp?idArt=85295&idCat=75 (žiūrėta 2010 11 03);

¹¹⁶ The Hungary Labour Code, No. 22, 1992 (Magyar Munka Törvénykönyve) // http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99200022.tv (žiūrėta 2010 11 03);

¹¹⁷ Act on Equal Treatment and the Promotion of Equal Opportunities, No. 125, 2003 (Magyar esélyegyenlőségi törvény) // http://www.complex.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0300125.TV (žiūrėta 2010 11 03);

¹¹⁸ Criminal code of Hungary (Magyar Büntető törvénykönyv) // http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=97800004.TV (žiūrėta 2010 11 03);

draudžianti vartoti tokius žodžius, komentarus ar fizinius veiksmus prieš kitą asmenį, kurie „kenkia žmogaus garbei ir orumui“, tuos veiksmus apibūdina kaip susijusius su darbu, įsipareigojimų vykdymu, nukentėjusio asmens vieša veikla ar veiksmai padaromi viešumoje.

Taigi, Vengrijos teisė draudžia seksualinį priekabiavimą ir pripažįsta jį diskriminacijos forma lyties pagrindu bei baudžiamuoju nusižengimu pagal Baudžiamąjį kodeksą.

3.2.5. Portugalija

Portugalijos Darbo kodeksas¹¹⁹ tiesiogiai pateikia seksualinio priekabiavimo sampratą. Jo 24 str. draudžia seksualinį priekabiavimą prie kandidatų įsidarbinti ar darbuotojų kaip vieną iš diskriminacijos formų. Seksualinis priekabiavimas šiame kodekse apibrėžiamas kaip „bet koks nepageidaujamas elgesys, susijęs su vienu iš veiksmų, numatytų 24 str. 1 d., kai tokie veiksmai praktikuojami siekiant įsidarbinti, dirbant ar dalyvaujant mokymuose ir priekabiuojamu elgesiu siekiama pakenkti asmens, prie kurio priekabiuojama orumui sukuriant bauginančią, priešišką, žeminančią ar įžeidžiančią aplinką“.

Portugalijos civilinis kodeksas¹²⁰ numato civilinę atsakomybę už asmens teisių ir teisėtų interesų nesilaikymą, kai tai apima ir darbo santykius. Darbdavys, sužinojęs apie darbuotojo seksualinio priekabiavimo veiksmus, privalo pranešti apie tai profesinės sąjungos atstovui arba atitinkamai Darbuotojų komisijai.

Portugalijoje atliktų tyrimų duomenimis seksualinio priekabiavimo reiškinytis yra plačiai paplitęs, keturi iš dešimties darbuotojų teigia patyrę seksualinį priekabiavimą, todėl kovojant su juo, seksualinį priekabiavimą draudžianti nuostata buvo įvesta ir į Baudžiamąjį kodeksą.¹²¹

Portugalijos Baudžiamojo kodekso 163 str. nustato, kad „tas, kas piktnaudžiauja ar naudojasi savo įgaliojimais, kylančiais dėl hierarchinės ar ekonominės padėties darbe ar naudojasi kitų darbuotojų pavaldumu, tuo būdu duodant nurodymus ar grasinant kitam asmeniui panaudoja seksualinio pobūdžio veiksmus prieš jį, baudžiamas...“¹²² Būtina aplinkybė yra aukos priklausomumas nuo kaltininko. Taip pat pabrėžtina, jog seksualinis priekabiavimas turi pasireišti nukentėjusiam asmeniui nepriimtinais bei vulgariais veiksmais, kad veika būtų pripažinta nusikalstama. Baudžiamąjį procesą dėl seksualinio priekabiavimo gali inicijuoti nukentėjęs asmuo.

¹¹⁹ Código do Trabalho português No. 99/ 2003 http://www.mtss.gov.pt/docs/Cod_Trabalho.pdf (žiūrėta 2010 11 03);

¹²⁰ Código Civil Português // <http://www.portolegal.com/CodigoCivil.html> (žiūrėta 2010 11 03);

¹²¹ Assédio Sexual: UMAR vai tentar durante um ano consciencializar os portugueses para "crime insidioso" // <http://aeiou.expresso.pt/assedio-sexual-umar-vai-tentar-durante-um-ano-consciencializar-os-portugueses-para-crime-insidioso=f620290> (žiūrėta 2010 11 03);

¹²² Código Penal Português // http://www.unifr.ch/ddp1/derechopenal/legislacion/l_20080626_10.pdf (žiūrėta 2010 11 03);

Pagal BK seksualinio priekabiavimo nuostatą, elgesys, kuris pripažįstamas seksualiniu priekabiavimu, apima tokį elgesį, kuris yra išreiškiamas žodžiu, ne žodžiu ar fiziniu veiksniu, yra seksualinio pobūdžio, siekiant tikslo, kuris pasireiškia pakenkimu asmens orumui, bauginančios, priešiškos, žeminančios ar įžeidžiančios aplinkos sukūrimu.

Apibendrinant baudžiamąją teisinę bei teisinę apskritai aptartų valstybių seksualinio priekabiavimo sampratą, akivaizdu, jog ES valstybėse narėse galima matyti teisės aktų, reglamentuojančių seksualinio priekabiavimo draudimo nuostatas, įvairovę. Seksualinis priekabiavimas kaip diskriminacijos forma dėl lyties bei kaip priešinga teisei veika yra įtvirtinta visose ES valstybėse narėse jų nacionaliniuose teisės aktuose kaip teisinis pagrindas pagal 2002 m. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyvos dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo nuostatas, tačiau tik keletas ES valstybių narių seksualinį priekabiavimą įtvirtino kaip nusikalstamą veiką pagal baudžiamuosius įstatymus.¹²³

¹²³ Sexual Harassment In Central And Eastern Europe - Brief Article. The New York Times, Jan. 9, 2000 // http://findarticles.com/p/articles/mi_m2872/is_2_26/ai_62140815/ (žiūrėta 2010 10 21)

3.3. Seksualinio priekabiavimo sudėtis pagal Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso nuostatas

Lietuva yra viena iš nedaugelio Europos valstybių, kriminalizavusių seksualinį priekabiavimą. LR baudžiamojo kodekso, įsigaliojusio nuo 2003 m. gegužės 1 d., 152 str. reglamentuoja baudžiamąją atsakomybę už šią veiką ir traktuoja ją kaip baudžiamąjį nusižengimą.

3.3.1. Seksualinio priekabiavimo nusikalstamos veikos sudėties analizė

Seksualinis priekabiavimas yra viena iš LR BK XXI skyriaus nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui veikų.

Seksualinis priekabiavimas kaip baudžiamasis nusižengimas turi atitikti objektyviusius ir subjektyviusius šios nusikalstamos veikos sudėties požymius, kad būtų tinkamai kvalifikuotas:

Objektyvieji seksualinio priekabiavimo požymiai	Subjektyvieji seksualinio priekabiavimo požymiai
Saugomos vertybės	Pakaltinamumas
Veika	Kaltė
Amžius	Tikslas
Aplinkybė	

Seksualiniu priekabiavimu kėsiniama į įstatymo saugomą vertybę – seksualinio apsisprendimo laisvę bei žmogaus garbę ir orumą. Tačiau seksualinio apsisprendimo laisvė yra pagrindinis šios veikos objektas.

Seksualinio apsisprendimo laisvė – tai kiekvieno asmens laisvė savo valia pasirinkti seksualinį partnerį ir seksualinio bendravimo su juo būdus, laiką ir vietą, kadangi laisva valia duotas sutikimas apsaugo partnerį nuo baudžiamojo persekiojimo. Šios teisės įgyvendinimu taip pat garantuojamas asmens saugumas nuo bet kokios prievartos seksualiniame bendravime. Baudžiamąja teise saugomą seksualinio apsisprendimo laisvę asmuo įgyja tik sulaukęs nustatyto amžiaus, t. y. galiojantys baudžiamieji įstatymai numato 14 m. amžių¹²⁴, o iki šio amžiaus ribos,

¹²⁴ Fedosiuk O. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui // http://www.mruni.eu/lt/padaliniai/fakultetai/teises_fakultetas/katedros/audziamosios_teis_es_ir_kriminologijos_katedra/studijos/paskaitos/ (žiūrėta 2010 11 03);

asmuo laikomas mažamečiu ir baudžiamosios teisės prasme turi seksualinio neliečiamumo teisę. Todėl tik, kai nukentėjusiam asmeniui yra ne mažiau kaip 14 m., veiką galima kvalifikuoti pagal seksualinio priekabiavimo nuostatas, kitu atveju (priklausomai nuo kitų požymių) veika gali būti kvalifikuotina kaip mažamečio asmens tvirkinimas. Taigi, seksualiai priekabiaujant atliekami veiksmai, kurie pažeidžia asmens seksualinio pasirinkimo laisvę.

Nukentėjusiuoju nuo seksualinio priekabiavimo gali būti abiejų lyčių asmenys. Veika turi atitikti aplinkybę, kuri yra būtina, t. y. nukentėjusį asmenį ir kaltininką turi sieti tarnybiniai ar kitokio priklausomumo santykiai. Paprastai priklausomumas yra siejamas su tokiais priklausomumo santykiais, kurie turi juridinę reikšmę. Seksualinio priekabiavimo atveju išskiriamas tarnybinis ir kitoks nukentėjusio asmens priklausomumas. Kitaip tariant priklausomumo santykiai turi turėti tam tikrą teisinį pagrindą, t. y. turi būti numatyti teisės normose arba, jei nenumatyti tiesiogiai, – išplaukti iš norminių teisės aktų.

Tarnybinis priklausomumas yra apibūdinamas kaip tarnybinis pavaldumas, kai asmenys yra susiję darbo santykiais, kuris gali pasireikšti pavaldinio priklausomumu nuo viršininko, darbuotojo nuo darbdavio, mokinio nuo mokytojo, studento nuo dėstytojo, žaidėjo nuo trenerio, kario nuo karininko, sekretorės nuo direktoriaus ir t. t. Tokie asmenys, prie kurių seksualiai priekabiaujama, yra visiškai arba iš dalies priklausomi nuo kaltininko tarnybinių veiksmų. O jų tarnybinius santykius reglamentuoja tam tikri įstatymai, t. y. Darbo kodeksas, Valstybės tarnybos įstatymas, Krašto apsaugos sistemos organizavimo, Karo tarnybos įstatymas ar kt. Priklausymas nuo kito asmens reiškia, jog asmenys yra susiję priežasties ir pasekmės santykiu.¹²⁵

Kitokio priklausomumo santykiai suprantami kaip tam tikri iš įstatymų išplaukiantys santykiai, taip pat materialus priklausomumas ar iš sutartinių santykių atsirandantis priklausomumas. Materialiai priklausomas asmuo apibūdinamas kaip tas, kuris yra visiškai ar iš dalies kaltininko išlaikomas arba gauna iš jo privalomą teikti materialinę paramą.¹²⁶ Kitokio priklausomumo santykiai yra laikomi tarp tėvų ir vaikų, tarp išlaikytinio ir globėjo, tarp policijos pareigūno ir sulaikyto piliečio, tarp dėstytojo ir studento, tarp gydytojo ir paciento, tarp kreditoriaus ir skolininko ir pan.

Iš negausios teismų praktikos matyti, kad „kitaip priklausomas asmuo“ yra suprantamas gan plačiai. Iš sutartinių santykių atsirandantys santykiai buvo nustatyti baudžiamojoje byloje Nr. 54–1–00115–04, joje nurodyta, kad „*J. T., dirbdamas SPUAB „Biržų autobusų parkas“ vairuotoju konduktoriumi, maršrutiniu autobusu PAZ – 672, būdamas atsakingas už saugų keleivių vežimą, 2004 m. vasario 11 d., 14 val. 50 min., veždamas keleivius maršrutu Biržai –*

¹²⁵ Dvilaitis V. Seksualinis priekabiavimas ir teisinė atsakomybė už jį // Jurisprudencija: Mokslo darbai, 2004, Nr. 60(52), P. 110;

¹²⁶ Fedosiuk O. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui // http://www.mruni.eu/lt/padaliniai/fakultetai/teises_fakultetas/katedros/audziamosios_teises_ir_kriminologijos_katedra/studijos/paskaitos/ (žiūrėta 2010 11 03);

*Lebeniškiai, Biržų rajone Lebeniškių kaime, autobusų sustojime „Lebeniškiai“, išleidęs keleivius, tyčia uždaręs autobuso duris dar nespėjus išlipti keleivei N. G., taip sudarydamas nepilnametei N. G. priklausomybę nuo jo, kaip autobuso vairuotojo, valios, priekabiavo siekdamas su ja seksualinio bendravimo: iš autobuso vietos atėjo į autobuso saloną, apkabindamas N. G., prisiglausdamas, siekdamas pabučiuoti, vulgariomis užuominomis siūlė seksualiai bendrauti“.*¹²⁷

Šeiminiiais santykiais grįstas priklausomumas matomas „Raseinių rajono apylinkės prokuratūros baudžiamojoje byloje Nr. 82 – 1 – 0583 – 03, kurioje E. B. kaltinamas tuo, kad 2002 m. – 2003 m. liepos mėnesio laikotarpiu savo namuose seksualiai priekabiavo prie nepilnametės savo dukros J. B., t. y. reguliariai siekdamas seksualinio pasitenkinimo, norėdamas jai ir sau sukelti lytinę aistrą, lietė jos sėdmenis, lytinius organus, krūtis. Nukentėjusioji paaiškino, kad tėvas užrakindavo duris, liepdavo jai nusirengti, liesdavo rankomis jos krūtis, sėdmenis, lytinius organus. J. B. priešinantį tėvas ją pasiguldydavo ant lovos, viena ranka laikydavo jos rankas, o kita glamonėdavo. E. B. grasindavo, kad jei kam pasakys, tai J. B. bus sumušta. E. B. tai darydavo per savaitę du tris kartus, kai žmona išeidavo į darbą. Už šią veiką E. B. Raseinių apylinkės teismas 2004 M. gegužės 31 d. įsakymu paskyrė baudą“.

¹²⁸

Taip pat svarbu išskirti, kokia veika atitinka seksualinio priekabiavimo dispoziciją. Objektyviai seksualinis priekabiavimas pasireiškia aktyviais veiksmais, elgesiu, kurie aukai yra nemalonūs, nepageidautini, nepriimtini, šlykštūs. Taip tokie veiksmai apibūdinami kaip objektyviai seksualūs veiksmai¹²⁹, pasireiškiantys objektyvioje tikrovėje. Tokie veiksmai gali pasireikšti vulgariais ar panašiais veiksmais, pasiūlymais ar užuominomis. Pagal šį straipsnį baudžiamoji atsakomybė atsiranda tada, kai asmuo siekia seksualinio bendravimo ar seksualinio pasitenkinimo ne bet kokiais, o vulgariais arba panašiais veiksmais. Šiais seksualinio pobūdžio veiksmais asmuo siekia seksualinio pasitenkinimo, t. y. malonumo suteikimo sau prieš aukos valią.¹³⁰ Taigi, seksualinis priekabiavimas būtų ne tik tuo atveju, kai siekiama seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo bet kuria forma, bet ir tada, kai pats priekabiavimo faktas teikia malonumą kaltininkui.¹³¹ Už seksualinio priekabiavimo veiką kaltininkas atsakys tada, kai seksualinio pobūdžio veiksmai pasireiškė vulgariais ar panašiais veiksmais, ar tokio pat pobūdžio siūlymais, užuominomis. Galima išskirti du tokio pobūdžio veiksmonių pasireiškimo būdus: a)

¹²⁷ Baudžiamoji byla Nr. 54–1–00115–04; Dvilaitis V. Seksualinis priekabiavimas ir teisinė atsakomybė už jį // Jurisprudencija: Mokslo darbai, 2004, Nr. 60(52), P. 110;

¹²⁸ Baudžiamoji byla Nr. 82 – 1 – 0583 – 03; Dvilaitis V. Seksualinis priekabiavimas ir teisinė atsakomybė už jį // Jurisprudencija: Mokslo darbai, 2004, Nr. 60(52), P. 110;

¹²⁹ Abramavičius A. ir kt. Baudžiamoji teisė, Specialioji dalis, 1 knyga // Vilnius: Eugrimas, 2001, P. 219-220;

¹³⁰ Dvilaitis V. Seksualinis priekabiavimas ir teisinė atsakomybė už jį // Jurisprudencija: Mokslo darbai, 2004, Nr. 60(52), P. 109;

¹³¹ Parengė Vaičiūnienė L. Seksualinis priekabiavimas: nekaltas flirtas ar žmogaus teisių pažeidimas // Lietuvos Respublikos Seimas, Jungtinių Tautų vystymo programa, Vilnius, 2003, P. 22;

veiksmai, pasireiškiantys tiesiogiai, b) veiksmai, pasireiškiantys netiesiogiai (netiesioginio pobūdžio pasiūlymais ar užuominomis). Vulgarūs veiksmai išreiškia siekį seksualiai bendrauti ar imituoja tokį elgesį intymiais gestais, nepageidaujamais prisilietimais ar apkabinimais, pliaukštelėjimais, pokalbiais apie seksą, gašliais ar grasiais laiškais, pornografinio pobūdžio vaizdais, darbo sabotazu, viešu žeminimu, perdėtu, pašaiptu mandagumu, įkyriais nepadoriais telefono skambučiais ir t. t. Žodis „vulgarus“, pagal dabartinės lietuvių kalbos žodyną, reiškia šiurkštus, storžieviškas, taip pat supaprastintas iki iškraipymo, subanalintas.¹³² Šiurkštumas pasireiškia nemandagiais, priešingais įstatymui, neišauklėto žmogaus, stačiokiškais veiksmais. Jeigu asmuo, prie kurio priekabiuojama, dėl tokio bendravimo jaus malonumą, tai nebus seksualinis priekabiavimas.¹³³ Taip pat BK komentare nurodyta, kad meilininimasis, pasiūlymas, užuomina intymiems santykiams neabejotinai tampa priekabiavimu, kai tai daroma pakartotinai po to, kai į tokį poelgį buvo reaguota nedviprasmiškai neigiamai.¹³⁴

Apibendrinant galima teigti, jog vulgarus veiksmas gali pasireikšti:

- a) veiksmu;
- b) žodžiu;
- c) raštu;
- d) gestu, mimika.

Svarbus aspektas yra nustatyti, ar seksualiai priekabiuojantis asmuo turi suvokti, kad jo veiksmai yra nepageidaujami, nemalonūs ir kaip tokia reakcija turėtų būti išreikšta. Remiantis V. Dvilaičio nuomone straipsnyje „Seksualinis priekabiavimas ir teisinė atsakomybė už jį“¹³⁵ asmuo, darantis seksualinio pobūdžio veiksmus, turi suprasti iš aukos žvilgsnio, pasakymų, veido išraiškos ir kitokio pobūdžio reakcijos, kad šie veiksmai asmeniui nepageidautini, nepriimtini, nemalonūs. Kitaip tariant, asmens suvokimas, kad jam atliekant seksualinio pobūdžio veiksmus, nukentėjusiam asmeniui jie yra nepriimtini, nemalonūs yra būtina sąlyga, kadangi tai taip pat gali parodyti kaltininko kaltės pobūdį bei tikslą.

Pavyzdžiui, *„Kėdainių rajono apylinkės prokuratūros baudžiamojoje byloje Nr. 66–1–00947–03. kaltinamajame akte nurodytos aplinkybės, kad J. V. įtariamas tuo, kad jis nuo 2001 m. spalio mėn. iki 2003 m. balandžio 13 d., lauke ir savo namuose, esančiuose Kėdainių rajone Vainikų kaime, siekdamas seksualinio pasitenkinimo, vulgariais veiksmais seksualiai priekabiavo prie materialiai nuo jo priklausomos nepilnametės globotinės V. M., gimusios 1986*

¹³² Dabartinės lietuvių kalbos žodynas // Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000;

¹³³ Dvilaitis V. Seksualinis priekabiavimas ir teisinė atsakomybė už jį // Jurisprudencija: Mokslo darbai, 2004, Nr. 60(52), P. 110;

¹³⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99- 212 straipsniai) // Vilnius, 2009;

¹³⁵ Dvilaitis V. Seksualinis priekabiavimas ir teisinė atsakomybė už jį // Jurisprudencija: Mokslo darbai, 2004, Nr. 60(52), P. 104 – 114;

*m. lapkričio 22 d., tai yra: prievarta ją bučiavo, rankomis lietė krūtis, lytinius organus, vulgariai kalbėjo apie nukentėjusios lytinius organus ir krūtis. Nors įtariamasis kalto neprisipažino, tačiau nukentėjusioji V. M. paaiškino, kad mirus jos mamai, liko gyventi su patėviu., kuris ją augino nuo 9 metų. Dar mamai esant gyvai, patėvis liedavo V. M. krūtis ir sakydavo, kad tėvui tas yra galima. Ji prašydavo patėvio to nedaryti. Mamai apie tai nesakė, nes nenorėjo šeimoje pykčio. Mirus motinai, V. M. patėvis jai ant kaklo keliskart padarė kraujosruvas, lietė jos nuoga kūną, o per rūbus ir jos lytinius organus. Patėvio kabinėjimaisi jai buvo šlykštūs ir ji jausdavo žeminimą“.*¹³⁶

Baudžiamoji atsakomybė už seksualinį priekabiavimą kyla tada, kai asmuo seksualiai priekabiauja veikdamas tyčia, t. y. seksualiai priekabiuojančio asmens kaltė turi pasireikšti tiesiogine tyčia. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau LAT) Senatas nutarime Nr. 46 Dėl Teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei byloje¹³⁷ išaiškino tiesioginę tyčios sampratą. LR BK 15 str. 2 d. 1 p. taip pat pateikia tiesioginės tyčios apibrėžimą: „nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas tiesiogine tyčia, jeigu jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir norėjo taip veikti“. Iš to galima daryti išvadą, jog seksualiai priekabaudamas tiesiogine tyčia asmuo vulgariais ar panašiais veiksmais, pasiūlymais, užuominomis siekia seksualinio bendravimo arba seksualinio pasitenkinimo, suvokdamas šių veikų priešingumą įstatymui, pavojingumo pobūdį ir nori taip veikti. Kad būtų galima teigti, kad buvo seksualiai priekabauta, būtina nustatyti tiesioginę tyčią apibūdinančius intelektualųjį ir valinį požymius. Taigi, kaltininkas, darydamas šią nusikalstamą veiką, suvokia, kad jo meilinizimas, pasiūlymai, užuominos, prisilietimai priklausomam asmeniui yra nepriimtini, nemalonūs ir norima taip veikti. Remiantis prof. V. Piesliako nuomone, valinis tiesioginės tyčios momentas pabrėžia veikos siekimą (norėjimą), taigi, seksualinis priekabiavimas numato kaltininko suvokimą, kad jis siekia seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo prieš nukentėjusio asmens valią ir šis siekimas pasireiškia vulgariais ar panašiais veiksmais, pasiūlymais, užuominomis. Tiesioginė tyčia reiškia, kad asmuo turi suvokti veikos pavojingą pobūdį, kuris dar skirstomas į faktinių veikos aplinkybių suvokimą ir veikos socialinės reikšmės suvokimą, t. y. turi būti asmens psichinis santykis su padaryta veika.¹³⁸ Faktinių aplinkybių arba objektyviųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių suvokimas reiškia, kad asmuo, atliekantis seksualinio pobūdžio veiksmus, aiškiai suvokia, kokiai vertybei daro žalą ir, kad jo nepageidaujami seksualinio pobūdžio veiksmai gali padaryti materialinę, psichinę ar

¹³⁶ Baudžiamoji byla Nr. 66–1–00947–03; Dvilaitis V. Seksualinis priekabiavimas ir teisinė atsakomybė už jį // Jurisprudencija: Mokslo darbai, 2004, Nr. 60(52), P. 110;

¹³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų Senato 2004 06 18 nutarimas Nr. 46 Dėl Teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei byloje // Teismų praktika. 2004, Nr.21;

¹³⁸ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. // Vilnius: Justitia, 2006, P. 344;

kitokią žalą nukentėjusiam asmeniui ir to nori; veikos socialinės reikšmės suvokimas reiškia tai, kad asmuo, atlikdamas seksualinio pobūdžio veiksmus, suvokė, kaip visuomenė apskritai vertina tokio pobūdžio vulgarius ar panašius veiksmus ir, kad šie veiksmai visuomenėje nėra toleruoti. Tačiau, baudžiamosios teisės požiūriu, reikšminga yra tik tokia veika, kuri yra numatyta teisiniu aspektu kaip priešinga baudžiamajam įstatymui. Iš to išplaukia, jog seksualinis priekabiavimas yra sąmoningas ir valingas seksualinio pobūdžio elgesys objektyvioje tikrovėje, o kaltininkas, suvokdamas savo veiksmų nukentėjusio asmens atžvilgiu nepageidaujamą ir įstatymais neleistiną pobūdį ir nori taip elgtis.

Teorijoje ir teismų praktikoje šio kaip ir kitų nusikaltimų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui pabaigos momentas siejamas ne su veikos pabaiga, o su jos pradžia. Seksualinio priekabiavimo baudžiamojo nusižengimo sudėtis yra formali. Įstatymų leidėjas nesieja padarytos veikos kvalifikavimo su kilusiais padariniais. Seksualinio priekabiavimo baigtumo momentas yra siejamas su vulgarių ar panašių veiksmų arba nuo tokio pat pobūdžio pasiūlymų pradžios, nepriklausomai nuo to, ar asmuo patyrė žalą, ar kilo kitokio pobūdžio padariniai.

Seksualinio priekabiavimo subjektu gali būti ir vyras, ir moteris, nepriklausomai nuo asmens lyties. Seksualinis priekabiavimas yra baudžiamasis nusižengimas, todėl nenumatytas BK 13 str. 2 d., kur nustatyta, kad asmuo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, jei yra sulaukęs 14 metų amžiaus. Taigi, remiantis, LR BK 13 str. 1 d., asmens, traukino baudžiamojon atsakomybėn už šią nusikalstamą veiką, amžius – nemažesnis nei 16 metų.¹³⁹

LR BK 152 str. 2 d. nustato, kad už seksualinį priekabiavimą asmuo atsako tik esant nukentėjusio asmens skundai ar jo teisėto atstovo pareiškimui, ar prokuroro reikalavimui.¹⁴⁰ Pagal LR Baudžiamojo proceso kodekso (toliau BPK) 407 str. seksualinis priekabiavimas priskiriamas privataus kaltinimo byloms.¹⁴¹ LAT 2004 m. balandžio 20 d. nutartyje nurodyta, jog „baudžiamojo proceso kodekse nėra nustatyta nukentėjusiojo skundo forma ir turinys, taigi svarbiausia yra nukentėjusiojo iniciatyva pradėti baudžiamąjį persekiojimą dėl padarytos nusikalstamos veikos, todėl policijoje surašytas protokolas – pareiškimas laikytinas nukentėjusiojo skundu, nurodytu LR BPK 3 str. 1 d. 6 p.“¹⁴²

Taip pat pagal Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 24 str., lygių galimybių kontrolieriui suteikta teisė priimti sprendimą perduoti tyrimo medžiagą pagal paduotą skundą ikiteisminio tyrimo įstaigai ar prokurorui, jeigu nustatomi nusikalstamos veikos požymiai.¹⁴³

¹³⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Žin. 2000. Nr.89-2741;

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Žin. 2000. Nr.89-2741;

¹⁴¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Žin. 2002, Nr. 37 - 1341, Nr. 46;

¹⁴² Baudžiamoji byla Nr. 2K-254/2004;

¹⁴³ Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas. 1998 m. gruodžio 1 d. Nr. VIII – 947 // Žin. 1998. Nr. 112 – 3100;

Pagal LR BPK 409 str. baudžiamąjį procesą dėl veikų, turinčių visuomeninę reikšmę, gali pradėti prokuroras savo iniciatyva, tačiau BPK nenurodo visuomeninės reikšmės požymių. Todėl BPK komentaras nurodo, jog, jeigu veikomis, priskirtomis privataus kaltinimo kategorijai, asmeniui padaryta žala, tačiau jis dėl bejėgiškos savo būklės, fizinių ar psichinių trūkumų, tarnybinės ar materialinės priklausomybės nuo kaltininko ar kitokių svarbių priežasčių neįstengia ginti savo teisių ir teisėtų interesų, baudžiamąjį procesą dėl seksualinio priekabiavimo turi teisę pradėti ir prokuroras, nesvarbu, ar yra nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas.¹⁴⁴ Pavyzdžiui, Tauragės rajono apylinkės teismo baudžiamojoje byloje, kuri buvo pradėta prokuroro reikalavimu ir, kurioje *S. K. nuteistas už seksualinį priekabiavimą, nes vienoje keturias nepilnametės dukras auginančioje šeimoje, ne mergaičių tėvas nuo 2009 m. vasario iki lapkričio, siekdamas seksualinio bendravimo ir pasitenkinimo, nuolat priekabiavo prie vienos iš sugyventinės dukterų. Nuosprendyje teigiama, kad teisiamašis ne rečiau kaip kartą per savaitę, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, čiupinėjo merginai krūtinę, kišo rankas po liemenėlę. Buvo priimtas teismo apkaltinamasis nuosprendis, todėl galima teigti, kad prokuroro sprendimas buvo teisingas, kadangi nukentėjusioji, kuriai jau yra sukakę 16 metų, nebėra mažametė, todėl apkaltinti vyrą mažamečio asmens tvirkinimu nebuvo galima.*¹⁴⁵

Teisingam seksualinio priekabiavimo nusikalstamos veikos kvalifikavimui svarbu nustatyti tikslą, numatytą BK 152 str. 1 d. dispozicijoje – t. y., ar asmuo, vulgariais ar panašiais veiksmais, pasiūlymais ar užuominomis priekabiavimas prie pagal tarnybą ar kitaip priklausomo asmens siekė jį paveikti, kad šis su juo bendrautų seksualiai ar siekė pasitenkinimo, taip pat patį priekabiavimo faktą, jei kaltininkas norėjo taip elgtis ir suprato, jog tokie veiksmai nukentėjusiam asmeniui yra nemalonūs, galima laikyti šios veikos tikslu pagal LR BK 152 str. 1 d. dispoziciją. Seksualiniu priekabiavimu taip pat kėsiniama pakenkti ar pakenkiama asmens garbei ir orumui, sukuriama priešiška aplinka, tačiau tai papildomi šios veikos tikslai. Kad seksualinis priekabiavimas būtų laikomas nusikalstama veika BK 152 str. 1 d. dispozicijos prasme, turi būti įrodytas šios veikos tikslas: a) siekimas vulgaria forma, kad asmuo, prie kurio seksualiai priekabiuojama, bendrautų seksualiai, b) pasitenkinimo vulgaria forma siekimas.

Pavyzdžiui, *Panevėžio Apygardos teismas 2009 m. rugsėjo 2 d. nutartimi atmetė prokurorės apeliacinį skundą ir išteisino R. K. pagal BK 152 str. 1 d., kadangi buvo nustatyta, kad nepadarytos veikos, turinčios baudžiamojo nusižengimo požymių. R. K. buvo kaltinamas tuo, kad jis, dirbdamas anglų bei lietuvių kalbos mokytoju, šių pamokų metu, siekdamas seksualinio bendravimo bei pasitenkinimo su nukentėjusiais mokiniais T. T., S. I., E. L., vulgariais*

¹⁴⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. 2 knyga. V – XI dalys (221-461 straipsniai) // Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2003;

¹⁴⁵ Nuteistas seksualiai prie sugyventinės nepilnametės dukros priekabiavęs vyras, Lietuvos Respublikos Prokuratūros pranešimas spaudai // <http://www.prokuraturos.lt/Naujienos/Prane%C5%A1imaispaudai/tabid/71/ItemID/3226/Default.aspx> (žiūrėta 2010 11 10);

veiksmis, pasiūlymais ir užuominomis, t. y. klausinėdamas nukentėjusįjį T. T. apie jo lytinį gyvenimą, siūlydamas jam pasimylėti su klasiokėmis, nužiūrinėdamas jį ir jam merkdamas akį, nužiūrinėdamas nukentėjusiąją S. I., nuolat jai dainuodamas dainelę apie svajonių moterį, pasakęs, kad „jai pavyko“, seksualinio bendravimo vulgariais veiksmais, pasiūlymais ir užuominomis, tai yra du kartus kviesdamas E. L. eiti kartu su juo už spintos, siūlydamas ją „sutvarkyti tyliai už spintos, kad kiti negirdėtų, o jei nemoka tyliai, eiti kartu į privatų namą“, ką nukentėjusieji suprato kaip kvietimą seksualiai bendrauti, seksualiai priekabiavo prie pagal tarnybą priklausomų mokinių T. T., S. I., E. L. Nors byloje esantys duomenys patvirtina buvus kai kurias nurodytas faktines aplinkybes, tačiau tai negali būti laikoma seksualiniu priekabiavimu BK 152 str. 1 d. numatyta prasme. Byloje esančiais ir pirmosios instancijos teisme šios bylos nagrinėjimo metu ištirtais įrodymais nebuvo nustatytas R. K. subjektyviosios pusės - tikslo seksualiai bendrauti ar seksualiai pasitenkinti turėjimas. Byloje tokių R. K. siekių nėra nustatyta, o vien tik vulgaraus, dviprasmiško, nepadoraus pasakymo pavienio žodžio ar frazės, neįrodžius įstatymo reikalaujamo tikslo, atsakomybei kilti nepakanka. Apkaltinamasis nuosprendis negali būti grindžiamas interpretacijomis, spėjimais dėl R. K. turėtų tikslų. Klausimai apie konkretaus asmens seksualinį gyvenimą gali liudyti apie klausiančio asmens, šiuo atveju išteisintojo, nepakankamą taktiškumą, netinkamą, neetišką elgesį bendraujant su mokiniais, tačiau nelaikytini seksualiniu priekabiavimu, juolab, kad nukentėję T. T., S. I., E. L. teisiama jame posėdyje patys patvirtino, kad R. K. nėra jiems siūlęs intymių dalykų, taip pat nėra siūlęs seksualiai su jais bendrauti, nėra jų kur nors kvietęs ar užsiminęs apie galimybę seksualiai bendrauti. Esant tokioms aplinkybėms pirmosios instancijos teismas padarė pagrįstą išvadą, kad nėra įrodyta, jog R. K. savo elgesiu siekė paveikti nukentėjusiuosius, kad šie su juo bendrautų seksualiai ir skundo argumentas, kad R. K. norėjo taip elgtis, tuo siekdamas paveikti nukentėjusiuosius., kad šie su juo bendrautų seksualiai, atmetamas. Vien atskiros frazės ar netinkami išsireiškimai, pasakyti nukentėjusiesiems, aplinkybės, kurioms esant tos frazės buvo pasakytos (pamokų metu), neliudija apie R. K. siekį seksualiai bendrauti ar pasitenkinti ir negali būti laikomi seksualiniu priekabiavimu BK 152 str. 1 d. numatyta prasme.¹⁴⁶

Kaip jau minėta anksčiau, LR BK 152 str. 1 d. yra numatyta, kad seksualinis priekabiavimas yra baudžiamasis nusižengimas, kuris, pagal LR BK 12 str. yra pavojinga, baudžiamajame kodekse uždrausta veika, už kurią numatyta bausmė nėra susijusi su laisvės atėmimu, išskyrus areštą.¹⁴⁷ O baudžiamasis nusižengimas yra mažiau pavojinga veika, lyginant su nusikaltimu. Šiuo aspektu seksualinis priekabiavimas, priklausomai nuo vulgarių veiksmų intensyvumo, masto, aplinkybių, sunkumo, pasiūlymų poveikio nukentėjusiajam ir kitų jo

¹⁴⁶ Panevėžio Apygardos teismo Baudžiamoji byla Nr. 1A-441-168/2009;

¹⁴⁷ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas // Žin. 2000. Nr.89-2741;

požymių, gali būti sunkiau atribojamas nuo kitokio pobūdžio atsakomybės rūšį nustatančius įstatymus: administracinio teisės pažeidimo, šiurkštaus darbo pareigų pažeidimo ir kt. Vis dėlto, vienas iš pagrindinių reikalavimų nusikalstamai veikai yra žmogaus poelgio (veikos) pavojingumas.¹⁴⁸ Iš to išplaukia, jog būtina nustatyti seksualinio priekabiavimo kaip nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdį ir laipsnį.

Nusikalstamos veikos pavojingumas vertinamas dviem lygiais: a) įstatyme; b) teisinėje praktikoje taikant įstatymą.¹⁴⁹ Pirmuoju atveju, seksualinis priekabiavimas laikomas nusikalstama veika, o konkrečiau – baudžiamuoju nusižengimu įstatymų leidėjui įrašius jį draudžiančią nuostatą į LR baudžiamąjį kodeksą. Antruoju atveju, konkretus seksualinio priekabiavimo atvejis vertinamas nagrinėjant jį teisme. Tačiau pastaruoju atveju, teismų praktikoje, dažnai susiduriama su problema nustatant kitus seksualinio priekabiavimo požymius, įrodant patį priekabiavimo faktą bei atribojant jį nuo kitų panašių nusikalstamos veikos sudėtį turinčių veikų ar nuo pažeidimų, pasižyminčių kita atsakomybės rūšimi (civilinių, darbo, drausminių, tarnybos).

Taip pat svarbus yra seksualinio priekabiavimo nusikalstamos veikos atribojimas nuo kitų panašių nusikalstamų veikų (LR BK 151 str., 155 str., 284 str.), kuriose matomas panašus ar iš dalies sutampantis nusikalstamos veikos sudėties turinys.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, seksualinį priekabiavimą galima traktuoti baudžiamuoju nusižengimu pagal Baudžiamąjį kodeksą tada, kai bus nustatyti visi objektyvieji ir subjektyvieji šios nusikalstamos veikos požymiai. Reikia pažymėti, jog nusikalstama veika pasireiškia pavojinga veika, kuria kėsinamasi į tam tikrus valstybės saugomus gėrius, o kad pavojinga veika būtų pripažinta nusikalstama, būtina, kad ji būtų uždrausta baudžiamojo įstatymo¹⁵⁰, o seksualinio priekabiavimo atveju dar ir atlikta aktyviais veiksmais, siekiant numatyto tikslo, padaryta tiesiogine tyčia, pakaltinamo asmens, t. y. suvokiančio savo veiksmus ir jų norinčio.

Tokiu būdu išskirtini keli aspektai, kuriais remiantis seksualinis priekabiavimas vertintinas kaip baudžiamasis nusižengimas pagal Lietuvos Respublikos Baudžiamąjį kodeksą:

- seksualiniu priekabiavimu kėsinamasi į žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą, garbę ir orumą;
- nukentėjęs asmuo yra pagal tarnybą arba kitaip priklausomas nuo kaltininko;

¹⁴⁸ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Antroji pataisyta ir papildyta laida // Vilnius: Justitia. 2009, P. 125;

¹⁴⁹ Ten pat, P. 132;

¹⁵⁰ Abramavičius A. ir kt. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vadovėlis // Vilnius: Eugrimas. 2003, P. 147;

- yra nukentėjusio asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas arba prokuroro reikalavimas;
- kai tokio pobūdžio veikoje nėra kitų nusikalstamų veikų sudėties (LR BK 151 str., 155 str., 284 str.);
- yra kaltininko tiesioginė tyčia, kai jis arba ji suvokia, kad meilinimasis, pasiūlymai, užuominos ar kitokio pobūdžio priekabiavimas priklausomam asmeniui yra nepriimtini, nemalonūs ir kaltininkas nori taip elgtis;
- kaltininkas yra sulaukęs 16 metų amžiaus;
- kaltininkas yra fizinis asmuo.

3.4. Duomenų apie seksualinį priekabiavimą analizė

Europos, taip pat ir daugelis kitų pasaulio valstybių, tokių kaip JAV, Japonija, Kanada, Australija, net ir Indija, yra įtvirtinusios įstatymus, draudžiančius seksualinį priekabiavimą. Tačiau, kaip jau buvo minėta, išskyla daugiau ar mažiau problemų tokių įstatymų tinkamam įgyvendinimui. Europos Parlamento rezoliucijoje dėl mažumų apsaugos ir kovos su diskriminacija politikos išsiplėtusioje Europoje¹⁵¹ pažymima, kad nors buvo pasiekta pažangos moterų užimtumo klausimu, nepaisant aukšto jų išsilavinimo lygio, moterims ir toliau už tą patį darbą mokama mažiau nei vyrams, o darbdaviai į jas žiūri įtariai dėl nėštumo ar galimybės į motinystės atostogas; taip pat atkreipia dėmesį į seksualinio priekabiavimo atvejus, kai moterims buvo sudėtinga pateikti skundą dėl baimės būti viešai pažemintomis ar atleistomis iš darbo.

Seksualinio priekabiavimo apraiškos darbo vietose, mokymo įstaigose, netgi viešosiose vietose sudaro didžiulį poreikį ieškoti galimybių tobulinti žmogaus teisių apsaugą ir lygias galimybes valstybėje, ypač šiuolaikinėje visuomenėje, kai darbo santykiai tampa vis liberalesni, nes nukentėję asmenys bijo skųstis bijodami prarasti darbą, gerą vardą ar padėtį visuomenėje. Todėl labai svarbu apžvelgti, kokia yra statistika bei visuomenės informatyvumas seksualinio priekabiavimo klausimais.

1 lentelė. Duomenys apie užregistruotas nusikalstamas veikas iš LR BK XXI skyriaus 2005 – 2010 m. m.

Metai	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.
Iš viso užregistruota nusikalstamų veikų pagal BK XXI skyrių	561	525	387	327	365	475

2. lentelė. Duomenys apie užregistruotas seksualinio priekabiavimo veikas 2005 – 2010 m. m.

Metai	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.
Užregistruota veikų pagal BK 152 str.	3	4	2	4	3	10

Kaip matyti iš pateiktų lentelių, pagal 2005 – 2010 m. m. Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos (toliau VRM) duomenis, daugiausia seksualinio priekabiavimo veikų Lietuvoje užregistruota 2010 m., o mažiausiai – 2007 m. Galima teigti, jog

¹⁵¹ Europos Parlamento rezoliucija dėl mažumų apsaugos ir kovos su diskriminacija politikos išsiplėtusioje Europoje (2005/2008(INI)) // Oficialusis leidinys 124 E , 15/05/2006 p. 0405 – 0415;

lentelėje pateikti duomenys atspindi tai, kad pateikiama labai nedaug skundų dėl seksualinio priekabiavimo, o iš pateiktų skundų ne visi patenka į teismą. Tokią problemą nulemia ir visuomenės požiūris į seksualinį priekabiavimą, kuris labai dažnai traktuojamas kaip neišvengiami socialiniai santykiai. Pastebėtina ir tai, kad seksualinį priekabiavimą vis dar galima pavadinti „nematomu“ reiškiniu, kurio apraiškos yra slepiamos, jų gėdijamasi, todėl apie juos nepranešama, arba jie lieka nepastebėti ir neatpažinti.

3. lentelė. Duomenys apie seksualinio priekabiavimo tyrimo rezultatus.

	BPK 220 str.	BPK 418 str.	BPK 426 str.	BPK 3 str.	Nutraukta BPK 212 str. pagrindu
2005 m.	-	-	-	7	-
2006 m.	2	-	-	6	-
2007 m.	-	-	-	4	1
2008 m.	3	-	-	1	-
2009 m.	-	-	-	1	2
2010 m. (per 10 mėn.)	7	1	-	-	1

Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktais duomenimis apie užregistruotas nusikalstamas veikas iš BK XXI skyriaus 2005 – 2010 m. m. matyti, jog daugiausia jų užregistruota 2010 m. Taip pat iš 3 lentelės duomenų galima spręsti, kokie yra dažniausi seksualinio priekabiavimo tyrimo rezultatai. Dažniausiai tyrimas nutraukiamas LR BPK 3 str. pagrindu, kai nustatomos aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas. Seksualinis priekabiavimas, kaip ir kitos veikos žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, yra priskirtinas latentiškomis nusikalstamoms veikoms, kurias atskleisti ir tirti yra sunkiau nei kitų rūšių nusikalstamas veikas, taigi dažnai dėl įrodymų trūkumo tyrimas dėl seksualinio priekabiavimo nutraukiamas, jei nustatoma, jog nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių.

4 lentelė. Bylos dėl LR BK 152 str. I instancija.

	Gauta	Išnagrinėta	Nuteista asmenų	Išteisinta asmenų	Nutraukta bylų	Pareiškimas gražintas pareiškėjui	Byla perduota prokurorui
2005	-	-	-	-	-	-	-
2006	2	1			1		
2007	2	3		1		1	1
2008	2	1				1	
2009	4	3		1		2	
2010	3	4	2		1		1

(Nacionalinės teismų administracijos duomenys.)

Iš 4 lentelės duomenų matyti, jog 2005 m. nė viena seksualinio priekabiavimo byla nepateko į teismą, o daugiausia bylų į teismą pateko 2009 m. Daugiausia bylų buvo išnagrinėta ir nuteista asmenų 2010 m.

Seksualinis priekabiavimas laikomas viena iš smurto darbe pasireiškimo formų. Tarptautinių apklausų duomenimis tarp 40% ir 90% moterų kenčia nuo įvairių formų smurto darbe, tarp jų ir nuo seksualinio priekabiavimo.¹⁵² Europos apklausos rodo, kad nuo 20% iki 70% apklaustų dirbančiųjų mano, jog prie jų buvo bent kartą seksualiai priekabiauta. Kitų ES tyrimų rezultatai rodo, jog apytiksliai 50% moterų ir 10% vyrų Europos Sąjungoje teigia patyrę vienokio ar kitokio tipo seksualinį priekabiavimą.¹⁵³

Lietuva yra viena tų valstybių, kuriose psichologinį smurtą patiria dvigubai daugiau darbuotojų, negu kitose ES valstybėse, tokius duomenis parodė 2009 – 2010 m. m. tarptautinės organizacijos „Mental Health Europe“ vykdomas tarptautinis projektas "Smurtas prieš moteris darbe ... Pasikalbėkime!", į kurį įsitraukė Lietuvos Valstybinis psichikos sveikatos centras.¹⁵⁴ Kaip pažymėjo Alessia Faravelli – projekto koordinatore iš „Mental Health Europe“ organizacijos – nerimą kelia ne tik smurto mastas, bet ir tai, kad nukentėjusios moterys ne visada žino, kur ieškoti pagalbos, kur kreiptis. Tad švietimas, informavimas bei pagalba nuo smurto nukentėjusioms moterims vis dar yra labai aktualus klausimas, kuriam Europos mastu turėtų būti teikiamas didesnis dėmesys.

Vyrų kaip seksualinių priekabiuotojų vaidmuo šiuolaikinėje visuomenėje yra dažnesnis nei moterų. Taip yra todėl, jog dažniausiai seksualiai priekabiuoja asmuo, turintis galią organizacijoje, užimantis aukštas pareigas, o šiandien visuomenėje socialinės ir ekonominės galios vis dar dažniau atitenka vyrams. Be to, manoma, kad vyrai dažnai nedrįsta prašyti pagalbos, paduoti skundus dėl visuomenėje vyraujančių stereotipų. Tačiau, paneigiant stereotipus, paminėtinas psichologų C. R. Waldo, J. L. Berdahl ir L. F. Fitzgerald atliktas tyrimas, kad vadovės moterys, turinčios vienokią ar kitokią valdžią darbe, yra linkusios dažniau seksualiai priekabiuoti prie pavaldinių vyrų, nei tokios valdžios neturinčios.¹⁵⁵ Todėl ateityje, didėjant visuomenės informatyvumui apie žmogaus teises ir galimybę jas apginti, gali padaugėti ne tik moterų, bet ir vyrų skundų dėl seksualinio priekabiavimo.

¹⁵² Project Violence Against Women at Work...Let's Talk About It! // <http://www.violence-against-women.org/> (žiūrėta 2010 11 20);

¹⁵³ R. Ivan Blanco, Anne M. Fiedler The Challenge of Varying Perceptions of Sexual Harassment: An International Study. Barry University, Texas State University - San Marcos. Institute of Behavioral and Applied Management. 2006 // http://www.ibam.com/pubs/jbam/articles/vol7/no3/JBAM_7_3_3_The_Challenge.pdf (žiūrėta 2010 11 20);

¹⁵⁴ Projektas „Smurtas prieš moteris darbe...Pasikalbėkime!“ // Valstybinis psichikos sveikatos centras http://www.vpsc.lt/smurtas_1.htm (žiūrėta 2010 11 20);

¹⁵⁵ Astrauskaitė M. Suaugusiųjų žaidimai... Darbe! Profesinės saviugdos klubai portalo straipsnis // <http://saviugdsklubai.lt/2010/11/04/suaugusiųjų-žaidimai-darbe/#more-5214> (žiūrėta 2010 11 06)

Psichologinį smurtą darbe patiria apie 5% europiečių. Lietuva pagal šiuos rodiklius atsiduria paskutiniame penketuke. Latvijoje šis rodiklis siekia 4,6%, Estijoje – 6,5%.¹⁵⁶

Apibendrinant išdėstytus duomenis apie seksualinį priekabiavimą, galima teigti, jog tai yra plati problema visuomenėje, kurios socialinis ir psichologinis vertinimas atliekamais tyrimais ir apklausomis gan plačiai vystomas, tačiau tam, kad būtų efektyviau garantuojamas žmogaus teisių gynimas bei prevencija nuo seksualinio priekabiavimo, vis dar trūksta jo teisinio vertinimo teorijoje ir praktikoje, todėl būtina ne tik atlikti tyrimus ar apklausas šiuo klausimu, tačiau ir pasirūpinti platesniu visuomenės informavimu apie teises ir ne tik gynybos priemones nuo diskriminacijos, įskaitant seksualinį priekabiavimą bei vystyti efektyvesnę teisių gynybos aparatą ne tik administracinių, darbo, tarnybos, bet ir baudžiamųjų įstatymų pagrindu.

¹⁵⁶ Sandaitė J. Smurtas prieš moteris darbe: ir vėl pirmaujame? // <http://www.mobingas.lt/smurtas-pries-moteris-darbe-ir-vel-pirmaujame> (žiūrėta 2010 11 20).

IŠVADOS

Atsižvelgiant į tai, kas buvo išdėstyta, galima daryti tokias išvadas:

1. Seksualinio priekabiavimo fenomenas žinomas nuo industrializacijos pradžios, o XX a. pradėjo formotis pirmieji teisės aktai Lietuvoje ir užsienio valstybėse, draudžiantys seksualinį priekabiavimą. Baudžiamuosiuose įstatymuose seksualinis priekabiavimas Lietuvoje ir užsienio valstybėse dar tik formuojasi. Tačiau tai rodo, jog lyčių lygybės užtikrinimo klausimai Lietuvoje ir užsienio valstybėse yra aktualūs, o jų pažeidimų draudimas turi būti įtvirtintas ne tik teisės aktais, tačiau taip pat turėtų būti išvystytas institucijų, saugančių lygias teises, aparatas bei teismų praktika.

2. Seksualiniu priekabiavimu pažeidžiami tokie teisiniai gėriai, kaip seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamumas, žmogaus garbė ir orumas, kurie yra ginami baudžiamųjų bei kitų įstatymų ne tik Lietuvoje, bet ir įvairiose užsienio valstybėse. Išanalizavus Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso seksualinio priekabiavimo nuostatą, atlikus lyginamąją analizę su kitų valstybių baudžiamaisiais įstatymais, tapo aišku, jog ši veika įtvirtinta baudžiamuosiuose įstatymuose ne visose užsienio valstybėse, o kai kuriose ji reglamentuojama ne tiesiogiai, o kaip diskriminacijos dėl lyties forma. Todėl pozityviai vertintina tai, kad 2000 m. LR Baudžiamajame kodekse kriminalizuojama seksualinio priekabiavimo nuostata. Jo įtvirtinimas Baudžiamuosiuose įstatymuose reiškia seksualinio priekabiavimo pripažinimą reikšmingu ne tik socialinių, bet ir teisinių gėrių pažeidimu.

3. Atsižvelgiant į teisės aktų dėl lygių galimybių įtvirtinimo bei diskriminacijos ir seksualinio priekabiavimo draudimo gausą, Lietuvai kaip ir kitoms valstybėms labai svarbu užtikrinti diskriminacijos draudimą. Tačiau galima teigti, jog dar gausu šių teisės aktų, įskaitant baudžiamojo kodekso nuostatas, įgyvendinimo trūkumų. Būtina efektyviau garantuoti žmogaus teisių apsaugą ne tik darbe, bet ir kitoje aplinkoje, kur gali susidaryti reali galimybė seksualiniam priekabiavimui, nes tai kenkia asmens gyvenimo, darbo, mokymosi kokybei, net psichinei sveikatai, nuo kurių priklauso ir visuomenės bei pačios valstybės gerovė. Todėl seksualinio priekabiavimo numatymas kaip diskriminacijos pasireiškimas ir jo draudimas ne tik lygių galimybių įstatymuose, bet ir baudžiamuosiuose yra svarbus prevenciškai ar nutraukiant tokio pobūdžio elgesį.

4. Atsižvelgiant į tai, jog tiesiogiai seksualinį priekabiavimą reglamentuoja Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas, Kariuomenės drausmės statutas bei Baudžiamasis kodeksas, netiesiogiai tokios nuostatos reglamentuojamos Civiliniame, Darbo, Administracinių teisės pažeidimų kodeksuose, baudžiamosios ir kitokios, t. y. administracinės ir drausminės atsakomybės atribojimo kriterijumi išlieka priekabiavimo veiksmų intensyvumas, tikslas,

vulgarių veiksmų išreiškimo pobūdis, aplinkybės. Dėl šios priežasties, esant labai neryškiam atirbojimui, teorijoje ir praktikoje sunku nustatyti, kada tokia veika bus pripažinta seksualiniu priekabiavimu baudžiamosios teisės prasme, taip pat tai apsunkina jo įrodymą. Todėl labai svarbu teisingai įvertinti ir taikyti baudžiamajame įstatyme įtvirtintas nuostatas, susijusias su seksualiniu priekabiavimu, taip pat rekomenduotina labiau išplėtoti atsakomybės atirbojimo kriterijus, o oficialiai juos išaiškinti galėtų Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.

5. Išanalizavus seksualinio priekabiavimo institutą matyti, jog sudėtingiausia atirboti pasikėsinimą priversti lytiškai santykiauti nuo seksualinio priekabiavimo, kadangi šių veikų požymiai iš dalies sutampa. Šių normų atirbojimo kriterijumi yra traktuojamas vulgarių veiksmų, elgesio intensyvumas, išraiškos forma, tikslas, tačiau šių požymių atirbojimas gali būti problemiškas. Atsižvelgus į teismų praktiką galima daryti išvadą, jog šių baudžiamosios teisės institutų atirbojimo problema aktuali ne tik teorijoje, bet ir praktikoje.

6. Pastebėtina, jog gana problemiška yra seksualinio priekabiavimo norma kaltininko tikslo atskleidimo ir įrodymo aspektu. Atlikus šios normos analizę, galima teigti, kad sunku įrodyti seksualiai priekabiaujančio ar atliekančio kitokio pobūdžio seksualinius veiksmus asmens tikslą, o jo neįrodžius, asmens baudžiamojon atsakomybėn traukti negalima. Taip pat išanalizavus Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos kasmetines ataskaitas bei ES Tarybos direktyvą 97/80/EB dėl įrodinėjimo pareigos diskriminacijos dėl lyties bylose, matyti, jog atsakovo pareiga įrodyti, kad seksualinio priekabiavimo fakto nebuvo, tačiau baudžiamojoje teisėje šis principas nėra taikomas, kadangi teisėsaugos bei teisingumo institucijos įstatymų neįpareigos laikytis minėto principo.

7. Atsižvelgiant į LR baudžiamojo kodekso nuostatas ir lyginant su užsienio valstybių baudžiamųjų kodeksų nuostatomis galima daryti išvadą, jog visose nagrinėtose valstybėse yra bendra seksualinio priekabiavimo aplinkybė – tai nukentėjusio asmens tarnybinis ar kitoks priklausomumas nuo kaltininko; galima įžvelgti visose nagrinėtose valstybėse įtvirtintą seksualinio priekabiavimo bendrą tikslą, t. y. seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo siekimą; taip pat kaltininko veiksmai turi būti seksualinio pobūdžio, kurie pasireiškia žodžiu, ne žodžiu ar fiziniu veiksmu.

8. Nors seksualinio priekabiavimo nuostatų įtvirtinimas teisės aktuose, tarp jų ir baudžiamajame įstatyme, rodo, jog jis pripažįstamas reikšmingu socialiai ir teisiškai, tačiau šio fenomeno tyrinėjimas kol kas yra platesnis socialiniu požiūriu, o baudžiamuoju teisiniu aspektu mažiau tyrinėtas. Išnagrinėjus įvairius straipsnius, apklausų rezultatus ir kitus duomenis Lietuvoje ir užsienio valstybėse dėl seksualinio priekabiavimo, darytina išvada, jog to priežastis yra realaus teisės aktų taikymo praktikos bei nuostatų, problemų baudžiamuoju teisiniu lygmeniu tyrimo ir įdirbio trūkumas.

9. Apžvelgus atliktos seksualinio priekabiavimo sampratos analizės rezultatus, galima teigti, jog darbo pradžioje iškelta hipotezė, jog 1998 m. LR Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas įtvirtino seksualinio priekabiavimo sampratą, taip įtvirtinęs seksualinį priekabiavimą kaip priešingą teisei veiką, o 2000 m. LR Baudžiamajame kodekse seksualinį priekabiavimą įtvirtino kaip nusikalstamą veiką, tačiau vis dėlto ne visi jo požymiai yra tinkamai atskleisti Lietuvos teisėje apskritai, taip pat baudžiamojoje teisėje, todėl atsakomybės už ją taikymas tam tikrais atvejais yra problemiškas, pasitvirtino.

Pagrindinės sąvokos: žmogaus teisės; diskriminacija; lyčių lygybė; seksualinis priekabiavimas; vulgarus ir kitoks seksualinio pobūdžio elgesys; tarnybinis ir kitoks priklausomumas; žmogaus garbė ir orumas; seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamumas.

SANTRAUKA

Šiame magistro darbe yra nagrinėjama viena iš Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų asmens seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui nuostatų – seksualinis priekabiavimas, kuris Lietuvoje buvo kriminalizuotas 2003 m., įsigaliojus naujam Baudžiamajam kodeksui.

Seksualinio priekabiavimo instituto tyrimą sudaro trys dalys. Pirmojoje dalyje autorė aptaria seksualinio priekabiavimo sąvokos bei jo kaip reiškinių apskritai ištakas užsienio valstybėse ir Lietuvoje.

Antrojoje dalyje, atskleidžiant seksualinio priekabiavimo sampratą įvairiapusiškai, nagrinėjama bendra socialinė – teisinė šio reiškinių samprata ne tik Lietuvos Respublikos, bet ir kai kurių užsienio valstybių (Vokietijos, Estijos, Suomijos, Bulgarijos, Nyderlandų, Lenkijos) teisės aktuose. Taip pat apžvelgiami tarptautiniai, Europos Sąjungos bei kai kurių užsienio valstybių nacionaliniai teisės aktai, reglamentuojantys seksualinį priekabiavimą.

Trečiojoje dalyje autorė aptaria baudžiamąją teisinę seksualinio priekabiavimo sampratą ir jos aspektus. Pirmajame šios dalies skyriuje pateikiama bendra baudžiamoji teisinė seksualinio priekabiavimo samprata. Antrajame trečios dalies skyriuje aptariama baudžiamoji teisinė kai kurių užsienio valstybių (Prancūzijos, Austrijos, Italijos, Vengrijos, Portugalijos) seksualinio priekabiavimo samprata pagal jų baudžiamuosius įstatymus bei apžvelgiami kiti teisės aktai, reglamentuojantys seksualinį priekabiavimą tose valstybėse. Trečiasis šios dalies skyrius skirtas seksualinio priekabiavimo sudėčiai pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso nuostatas. Jame pateikiama seksualinio priekabiavimo baudžiamosios veikos sudėties analizė Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. O ketvirtajame šios dalies skyriuje pateikiami duomenys apie seksualinio priekabiavimo pasireiškimą, skundų pateikimą, jo tyrimo rezultatus, duomenis apie ES, užsienio valstybėse ir Lietuvoje atliktas apklausas.

Keywords: human rights; discrimination; gender (sex) equality; sexual harassment; vulgar and other conduct of sexual nature; official or other dependence; person dignity; sexual self-determination and immunity.

SUMMARY

This work analyses one of five criminal acts against freedom of sexual self-determination and immunity, provided for in the 21st chapter of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, which is sexual harassment. It was criminalized in 2003, when the new Lithuanian Criminal Code came into force.

This paper is divided into three parts. In the first part of this work the author discusses the origins of the concept of sexual harassment and its phenomenon in Lithuania and in foreign countries.

The second part of the work sets out to investigate the general social-legal aspects of this phenomenon. This part analyses the laws, regulating sexual harassment in Lithuania and in several foreign countries (i.e. Germany, Estonia, Finland, Bulgaria, the Netherlands, and Poland). It also reviews the international and EU documents, regulating sexual harassment.

The third part of the work analyses the criminal-legal conception of sexual harassment and its aspects. The first section of this part is designed to investigate the criminal-legal conception of sexual harassment as such in general. The second section analyses criminal conception of sexual harassment in some foreign countries in particular (i.e. France, Austria, Italy, Hungary, and Portugal), including other laws regulating sexual harassment in those countries. The third section analyses the elements of sexual harassment which determine it as a criminal act, as provided for in the Criminal Code of the Republic of Lithuania with reference to several particular cases. Finally, the last section of the third part gives some data on sexual harassment, results of some investigations into the issue, claims of sexual harassment and surveys related to it.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Įstatymai ir kiti teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014;
2. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr.89-2741;
3. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 37 - 1341, Nr. 46;
4. Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Valstybės žinios. 1985, Nr. 1-1;
5. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262;
6. Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas // Valstybės žinios. 2005, Nr. 67-2400;
7. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas. 1998 m. gruodžio 1 d. Nr. VIII – 947 // Valstybės žinios. 1998. Nr. 112 – 3100;
8. Lietuvos Respublikos Lygių galimybių įstatymas. 2003 m. lapkričio 18 d. Nr. IX-1826 // Valstybės žinios. 2003, Nr. 114 – 5115;
9. Lietuvos Respublikos Kariuomenės drausmės statutas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 51-1635;
10. Lietuvos Respublikos Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 70-3170;
11. 1961 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 1961, Nr.18-147;
12. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos 2009 m. ataskaita, Vilnius, 2010;
13. Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos 2002 m. kovo 15 d. – 2003 m. kovo 14 d. veiklos ataskaita // Lietuvos Respublikos Seimas, 2003. http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2706&p_d=23768&p_k=1 (žiūrėta 2010 11 15);

Užsienio valstybių teisės aktai:

Vokietija

14. Vokietijos darbo kodeksas (Deutsch Arbeitsgesetzbuch) // <http://www.bmas.de/port al/16702/startseite.htmlde/asp/gesetze/show.asp> (žiūrėta 2010 10 21);
15. The German General Equal Treatment Act // <http://www.xing.com/net/juristes/vos-publications-nouvelles-juridiques-your-articles-law-news-28272/german-antidiscrimination-law-the-general-equal-treatment-act-3146189/> (žiūrėta 2010 11 06);

16. Federal Employee Protection Law in Germany // http://portal.unesco.org/culture/en/ev.phpURL_ID=34252&URL_DO=DO_PRINTPAGE&URL_SECTION=201.html (žiūrēta 2010 10 21);

Estija

17. Constitution of the Republic of Estonia, adopted 28 June 1992 // President of the Republic of Estonia, Estijos Prezidentūros tinklalapis <http://www.president.ee/en/estonia/constitution.php> (žiūrēta 2010 11 06);

18. Criminal Code of the Republic of Estonia, Passed 6 June 2001// <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1280/file/4d16963509db70c09d23e52cb8df.htm/preview> (žiūrēta 2010 11 06);

19. Soolise vārdōiguslikkuse seadus (The Gender Equality Act of Estonia) // <https://www.riigiteataja.ee/akt/738642> (žiūrēta 2010 11 06);

20. Vārdse kohtlemise seadus (The Law on Equal Treatment) // <https://www.riigiteataja.ee/akt/13096445> (žiūrēta 2010 11 06);

21. Eesti Vabariigi tōōlepingu seadus (Law on Employment Contracts) // <https://www.riigiteataja.ee/akt/751915> (žiūrēta 2010 11 06);

22. Ōīguskantsleri seadus (The Law on the Chancellor of Justice of Estonia) // <https://www.riigiteataja.ee/akt/12788991> (žiūrēta 2010 11 06);

Suomija

23. Act on Equality between Women and Men, Finland, 1 January 1987, oficialus vertimas ī anglū kalbā // <http://www.unhcr.org/refworld/type,LEGISLATION,,FIN,3ae6b51c0,0.html> (žiūrēta 2010 11 03);

24. The Employment Contracts Act, Ministry of Labour, Finland // <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2001/en20010055.pdf> (Žiūrēta 2010 10 16);

25. The Occupational Safety and Health Act. Employment and Economic Development office, Finland // http://www.mol.fi/mol/en/01_ministry/01_legislation/index.jsp (Žiūrēta 2010 10 16);

Nyderlandai

26. Wet van 18 maart 1999, houdende bepalingen ter verbetering van de arbeidsomstandigheden (Arbeidsomstandighedenwet 1998) // The Working Conditions Act, http://wetten.overheid.nl/BWBR0010346/geldigheidsdatum_04-11-2010 (žiūrēta 2010 11 03);

Lenkija

27. Polski Kodeks Pracy // Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r., KP Dz. U. 1974 r. Nr. 24 poz 141 <http://www.kodeks.wirt.pl/index.php?kp> (žiūrēta 2010 11 03);

Prancūzija

28. Prancūzijos baudžiamasis kodeksas // Code pénal français http://ledroitcriminel.free.fr/la_legislation_criminelle/code_penal/partie_legislative_2.htm (žiūrėta 2010 11 03);

Austrija

29. The Austrian Federal Constitution Österreichisches Bundes-Verfassungsgesetz // <http://www.vfgh.gv.at/cms/vfgh-site/english/downloads/englishverfassung.pdf> (žiūrėta 2010 11 13);

30. Republik Österreich Strafgesetzbuch (StGB) // Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen. StF: BGBl. Nr. 60/1974 i.d.F. BGBl. I Nr.15/2004, 136/2004, 152/2004 und 68/2005 <http://www.internet4jurists.at/ges/pdf/stgb.pdf> (žiūrėta 2010 11 25);

31. Republik Österreich Strafprozessordnung (StPO) // Stand BGBl Nr. 102/2006 http://www.i_biblio.org/ais/stpo.htm (žiūrėta 2010 11 25);

32. Gleichbehandlungsgesetz // Austria Equal Treatment Act http://www.migrant.at/info_gbg_en.pdf (žiūrėta 2010 11 13);

Italija

33. Codice Penale (Testo coordinato ed aggiornato del Regio Decreto 19 ottobre 1930, n. 1398 // <http://www.altalex.com/index.php?idnot=36774> (žiūrėta 2010 11 03);

Vengrija

34. Criminal code of Hungary (Magyar Büntető törvénykönyv) // http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=97800004.TV (žiūrėta 2010 11 03);

35. The Hungary Labour Code, No. 22, 1992 (Magyar Munka Törvénykönyve) // http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99200022.tv (žiūrėta 2010 11 03);

36. Act on Equal Treatment and the Promotion of Equal Opportunities”, No. 125, 2003 (Magyar esélyegyenlőségi törvény) // http://www.complex.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0300125.TV (žiūrėta 2010 11 03);

Portugalija

37. Portugalijos baudžiamasis kodeksas // Código Penal Português http://www.unifr.ch/ddp1/derechopenal/legislacion/1_20080626_10.pdf (žiūrėta 2010 11 03);

38. Portugalijos civilinis kodeksas // Código Civil Português <http://www.portolegal.com/CodigoCivil.html> (žiūrėta 2010 11 03);

39. Portugalijos darbo kodeksas // Código do Trabalho português No. 99/ 2003 http://www.mtss.gov.pt/docs/Cod_Trabalho.pdf (žiūrėta 2010 11 03);

Bulgarija

40. Конституцията на Република България // В сила от 13.07.1991 г., Народно събрание на Република България, <http://www.parliament.bg/?page=const&lng=bg> (žiūrėta 2010 11 03);
41. Българския Наказателен кодекс // Върховен касационен съд на Република България // http://www.vks.bg/vks_p04_04.htm (žiūrėta 2010 11 03);
42. Български Кодекс на труда // българският правен портал, <http://lex.bg/laws/ldoc/1594373121> (žiūrėta 2010 11 03);
43. Equal Opportunities for Man and Woman // <http://www.mlsp.government.bg/equal/equalen/framework.asp> (žiūrėta 2010 12 06);
44. Law on Protection Against Discrimination // <http://www.ncedi.government.bg/en/zzsd-trc-2003-199.htm> <http://lex.bg/laws/ldoc/1594373121> (žiūrėta 2010 11 03);

Specialioji literatūra

45. Abramavičius A. ir kt. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vadovėlis // Vilnius: Eugrimas. 2003;
46. Abramavičius A. ir kt. Baudžiamoji teisė, Specialioji dalis, 1 knyga // Vilnius: Eugrimas. 2001;
47. Abramavičius A. Švedas G. Kai kurios baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus vaikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui reglamentavimo problemos // Teisė: Mokslo darbai. 2008, Nr. 66 (1);
48. Bitinaitė V. Mokomasis anglų – lietuvių kalbų teisės terminų žodynas. 3-asis pataisytas ir papildytas leidimas // Vilnius: Eugrimas. 2008;
49. Dvilaitis V. Seksualinis priekabiavimas ir teisinė atsakomybė už jį // Jurisprudencija: Mokslo darbai. 2004, Nr. 60(52);
50. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas // Lietuvių kalbos institutas. Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. 2000;
51. Eičinas J. Milkevičius G. Smurto ir priekabiavimo darbe prevencija Lietuvos Respublikoje // Lietuvos Žemės ūkio Universitetas. 2004;
52. Fedosiuk O. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui // http://www.mruni.eu/lt/padaliniai/fakultetai/teises_fakultetas/katedros/baudziamosios_teises_ir_kriminologijos_katedra/studijos/paskaitos/ (žiūrėta 2010 11 03);
53. Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata Baudžiamojoje teisėje // Jurisprudencija. LTU Mokslo darbai. Nr. 21. 2001;
54. Inter-studia humanitatis, tęstinis interdisciplininis mokslo leidinys, humanitarinės pakraipos žurnalas // Šiaulių universitetas. 2008, Nr. 5/ 2008;

55. Jurėnienė V. Lietuvių moterų judėjimas XIX amžiaus pabaigoje- XX amžiaus pirmojoje pusėje. Monografija // Vilniaus universiteto leidykla. 2006;
56. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99 – 212 straipsniai) // Vilnius: Registrų centras. 2009;
57. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213 – 330 straipsniai) // Vilnius: Registrų centras. 2010;
58. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. 2 knyga. V – XI dalys (221-461 straipsniai) // Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2003;
59. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. // Vilnius: Justitia, 2006;
60. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Antroji pataisyta ir papildyta laida // Vilnius: Justitia. 2009;
61. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga // Vilnius: Justitia. 2008;
62. Piesliakas V. Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį // Vilnius, 1996;
63. Sandaitė J. Smurtas prieš moteris darbe: ir vėl pirmaujame? // <http://www.mobingas.lt/smurtas-pries-moteris-darbe-ir-vel-pirmaujame> (žiūrėta 2010 11 20);
64. Vengalė L. Nediskriminavimo politika Europos Sąjungoje: teisiniai įpareigojimai ir atsakomybė // Lygių galimybių plėtros centras <http://www.gap.lt/main.php/id/609/lang/1> (žiūrėta 2010 10 21);
65. Zalewski T. Amerika už plačiai užvertų durų // "Polityka", 2006.III.25, Vertė Vitalijus Charkovas;
66. Parengė Vaičiūnienė L. Seksualinis priekabiavimas: nekaltas flirtas ar žmogaus teisių pažeidimas // Lietuvos Respublikos Seimas, Jungtinių Tautų vystymo programa, Vilnius, 2003;
67. Alberto Cadoppi, Commento art. 609-bis C.P. in commentario delle norme contro la violenza sessuale e contro la pedofilia 439, 530 (Alberto Cadoppi ed., 4th ed. 2006) (hereinafter Cadoppi 4th ed.) // <http://digitalcommons.law.ggu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1021&context=pubs> (žiūrėta 2010 11 03);
68. Assédio Sexual: UMAR vai tentar durante um ano consciencializar os portugueses para "crime insidioso" // <http://aeiou.expresso.pt/assedio-sexual-umar-vai-tentar-durante-um-ano-consciencializar-os-portugueses-para-crime-insidioso=f620290> (žiūrėta 2010 11 03);
69. Blanco R. Ivan, Anne M. Fiedler The Challenge of Varying Perceptions of Sexual Harassment: An International Study. Barry University, Texas State University - San Marcos. Institute of Behavioral and Applied Management. 2006 // http://www.ibam.com/pubs/jbam/articles/vol7/no3/JBAM_7_3_3_The_Challenge.pdf (žiūrėta 2010 11 20);

70. Finnish NGO's parallel report to UN's Committee monitoring the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women July 2010 // http://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/docs/ngos/JointNGOReport_Finland.pdf (žiūrēta 2010 11 03);
71. Giacomelli L. Poland: the Parliament votes in favor of faulty Non-discrimination Act // <http://www.equal-jus.eu/node/86> (žiūrēta 2010 12 10);
72. Gli atti vessatori e le molestie sessuali sul luogo di lavoro hanno anche una rilevanza penale, Suprema Corte di Cassazione, Sezione Terza Penale, sentenza n.27469/2008 (Cassazione 27469/2008) // http://www.cittadinolex.kataweb.it/article_view.jsp?idArt=85295&idCat=75 (žiūrēta 2010 11 03);
73. John Luke Matthews. Article: Types of Sexual Harassment, June 12, 2007 // <http://ezinearticles.com/?Types-of-Sexual-Harassment&id=604001> (žiūrēta 2010 10 15)
74. Morgan, James F. Sexual harassment in the European Union: the dawning of a new era // SAM Advanced Management Journal, January 1 2004 // <http://www.allbusiness.com/management/756923-1.html> (žiūrēta 2010 11 06);
75. National Labour Law Profile: Federal Republic of Germany, Federal Employee Protection Law, Germany, 1994 // United Nations International Labour Organization <http://www.ilo.org/public/english/dialogue/ifpdial/info/national/ger.htm> (žiūrēta 2010 11 06);
76. Report on Sexual Harassment in the Workplace in EU member states, The Irish Presidency of the European Union in association with FGS Consulting and Professor Aileen McGolgan, Department of Justice, 2004 <http://www.unece.org/stats/gender/publications/MultiCountry/SexualHarassmentReport.pdf> (Žiūrēta 2010 10 16);
77. Sex Discrimination and Sexual Harassment in the Workplace In Bulgaria // Minnesota Advocates for Human Rights, March 1999 // http://www.theadvocatesforhumanrights.org/uploads/sexharas_2.PDF (Žiūrēta 2010 10 16);
78. Sexual Harassment: Guidance Regarding Recognition and prevention // The George Washington University. Faculty Recruitment and Personnel Relations // http://www.gwu.edu/~academic/Faculty_Recruitment/pdf/Sexual_Harassment_Guidance_Recognition_Prevention.pdf (Žiūrēta 2010 10 16);
79. Sexual Harassment. Finland // Eurofound tinklapio 2009 m. rugpjūčio 14 d. straipsnis // <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2008/02/articles/fi0802029i.htm> (Žiūrēta 2010 10 16);
80. Sexual Harassment In Central And Eastern Europe – Brief Article. The New York Times, Jan. 9, 2000 // http://findarticles.com/p/articles/mi_m2872/is_2_26/ai_62140815/ (žiūrēta 2010 10 21);

81. Zippel Kathrin S. *The Politics of Sexual Harassment // A comparative study of the United States, the European Union, and Germany*, Cambridge university press, 2006, p. 11;
82. Zippel K. *Sexual Harassment and Transnational Relations: "Why Those Concerned with German-American Relations Should Care"* // The Johns Hopkins University A Publication of the American Institute for Contemporary German Studies, Research Fellowship Program, 2002;

Tarptautiniai teisės aktai

83. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Valstybės žinios 2006-06-17, Nr. 68-2497;
84. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Valstybės žinios 2002-08-02, Nr. 77-3288;
85. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas // Valstybės žinios 2002-08-02, Nr. 77-3290;
86. Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims // Valstybės žinios 1996-03-08, Nr. 21;
87. Tarptautiniai dokumentai. Europos Tarybos dokumentų rinkinys. T. 1. Konvencijos ir papildomi protokolai // Vilnius. 2002;
88. United Nations Committee on the Elimination of Discrimination against Women General Recommendation No. 19 (11th session, 1992). Violence against women. Article 18.
89. United Nations Secretariat. Secretary - General's Bulletin 11 February 2008. Prohibition of discrimination, harassment, including sexual harassment, and abuse of authority // ST/SGB/2008/5;

Europos Sąjungos teisės aktai

90. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios 1995-05-16, Nr. 40-987;
91. Europos socialinė chartija (pataisyta) // Valstybės žinios 2001-06-08, Nr. 49-1704;
92. 1976 m. vasario 9 d. Tarybos Direktyva 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaukštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu // Europos Sąjungos oficialusis leidinys, OL C 261, 2002 10 26;
93. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 97/80/EB dėl įrodinėjimo pareigos diskriminacijos dėl lyties bylose, 1997 m. gruodžio 15 d. // Europos Sąjungos oficialusis leidinys OL L 14, 1998 1 20, p. 6—8;
94. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2000/43/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės, 2000 m. birželio 29 d. // Oficialusis leidinys L 180 , 19/07/2000 p. 0022 – 0026;

95. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/78/EB, nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus, 2000 m. lapkričio 27 d. // Oficialusis leidinys L 303, 02/12/2000 p. 0016 – 0022;
96. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/73/EB, iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaugštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu, 2002 m. rugsėjo 23 d. // Europos Sąjungos oficialusis leidinys, OL L 303, 2000 12 2;
97. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/113/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio į moteris ir vyrus principą dėl galimybės naudotis prekėmis bei paslaugomis ir prekių tiekimo bei paslaugų teikimo, 2004 m. gruodžio 13 d. // Europos Sąjungos oficialusis leidinys OL L 373, 2004 12 21, p. 37—43;
98. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2006/54/EB dėl moterų ir vyrų lygių galimybių ir vienodo požiūrio į moteris ir vyrus užimtumo bei profesinės veiklos srityje principo įgyvendinimo (nauja redakcija), 2006 m. liepos 5 d. // Europos Sąjungos oficialusis leidinys L 204/23;
99. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2010/41/ES dėl vienodo požiūrio į savarankiškai dirbančius vyrus ir moteris principo taikymo, kuria panaikinama Tarybos direktyva 86/613/EEB, 2010 m. liepos 7 d. // Europos Sąjungos oficialusis leidinys, L 180/1;
100. Europos Parlamento rezoliucija dėl mažumų apsaugos ir kovos su diskriminacija politikos išsiplėtusioje Europoje (2005/2008(INI)) // Oficialusis leidinys 124 E , 15/05/2006 p. 0405 – 0415;
101. Commission Recommendation of 27 November 1991 on the protection of the dignity of women and men at work. 92/131/EEC // Official Journal L 049 , 24/02/1992 P. 0001 – 0008;
102. Commission code of practice on sexual harassment // Official Journal L 49 of 24.02.1992;
103. Report on Sexual Harassment in the Workplace in EU member states, The Irish Presidency of the European Union in association with FGS Consulting and Professor Aileen McGolgan, Department of Justice, 2004 // <http://www.unece.org/stats/gender/publications/MultiCountrySexualHarassmentReport.pdf> (žiūrėta 2010 12 02);

Internetiniai puslapiai

104. Nuteistas seksualiai prie sugyventinės nepilnametės dukros priekabiavęs vyras, Lietuvos Respublikos Prokuratūros pranešimas spaudai // <http://www.prokuraturos.lt/Naujienos/Pra-ne%C5%A1imaispaudai/tabid/71/ItemID/3226/Default.aspx> (žiūrėta 2010 11 10);

105. Projektas „Smurtas prieš moteris darbe...Pasikalbėkime!“ // Valstybinis psichikos sveikatos centras http://www.vpsc.lt/smurtas_1.htm (žiūrėta 2010 11 20);
106. Project Violence Against Women at Work...Let's Talk About It! // <http://www.violence-against-women.org/> (žiūrėta 2010 11 20);
107. Tarptautinės darbo organizacijos tinklalapis [http://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm](http://www.ilo.org/global/lang-en/index.htm);
108. Polish Public Opinion tinklapis // http://www.cbos.pl/PL/publikacje/public_opinion_2010.php (žiūrėta 2010 12 10);

Teismų praktika

109. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. birželio 15 d. nutarimas Nr. 45/04;
110. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų Senato 2004 06 18 nutarimas Nr. 46 Dėl Teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose // Teismų praktika. 2004, Nr.21;
111. Baudžiamoji byla Nr. 54-1-00115-04;
112. Baudžiamoji byla Nr. 82 – 1 – 0583 – 03;
113. Baudžiamoji byla Nr. 66-1-00947-03;
114. Baudžiamoji byla Nr. 2K-254/2004;
115. Baudžiamoji byla Nr. 1A-441-168/2009;